Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

కృష్ణమిశ్ర

ప్రభోధచంద్రోదయము

ఏలూరు, 1893

Record no: 5

Kṛṣṇamiśra

Prabhōdhacandrōdayamu

Ēlūru, 1893

Record no: 5

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

కృష్ణమిశ్ర.

ప్రభోధచంద్రోదయము / కృష్ణమిశ్రవిరచితమగు సంస్కృతనాటకమునుండి వడ్డాది-సుబ్బారాయుఁడు తెలిఁగించినది. - 1. కూర్పు. - ఏలూరు: త్రిపురసుందరీముద్రాక్షరశాల, 1893.

79 p. ; 23 cmRecord no: 5

Kṛṣṇamiśra.

Prabhōdhacandrōdayamu / Kṛṣṇamiśraviracitamagu Saṃskṛtanāṭakamunuṇḍi Vaḍḍādi-Subbārāyum̐ḍu Telim̐giñcinadi. - 1. kūrpu. - Ēlūru: Tripurasundarīmudrākṣaraśāla, 1893.

79 p. ; 23 cm

Record no: 5

35 mm microfilm
Image placement: IA (IIA) IB IIB
Date filming began:

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ఇది,

కృష్ణమిశ్రవిరచితమగు

సంస్కృతనాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరపు హైస్కూలునందు

నాంధ్రోపాధ్యాయుఁడు

వడ్డాది - సుబ్బారాయఁడు

తెలిఁగించినది

మొదటికూర్పు. ౧౦౦౦

ఏలూరు

దామరాజు - శివరామయ్యగారి

శ్రీమత్త్రిపురసుందరీముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితమయినది.

౧౮౯౩-సం॥ మే నెల

——:0:——

రిజిస్టర్డు కాపీరైట్.

వెల ౦—౧౦—౦

పీఠిక.

గ్రంథములవలన నీనాటకములోని యర్థము తే
ధచంద్రోదయమున నేమిప్రయోజనము? ఒకవే
గవి దీనిని సంగ్రహార్థము రచియించి యుండు నని యూహింతు రేమో; అ
సంగ్రహగ్రంథములను పెక్కు లీవఱకే పొడమియున్నవి; కావున నయ్యా
దీనికి సార్థకతం గలిగింపఁజాలదు. మఱేమన్న, నాటకంబున సర్వార్థంబును సభ
నయప్రధానం బయి వెలయుంగావున, వేదాంతార్థంబునకు నీప్రబోధచం
ద్రోదయంబునం గలిగినంతవిశదత్వంబు పరోక్షోపదేశపర్యవసానంబు లగు
భాష్యాదిగ్రంథంబులం గలుగనేరదు.

నిదిధ్యాసనము దుదగాఁగల బ్రహ్మజ్ఞానసాధనంబు లగువస్తువిచా
రాదు లనేకంబులు ప్రత్యేకప్రత్యేకము చిరకాలానుష్ఠేయంబు లని శాస్త్రం
బులు దెలుపుచున్నవి. అట్టివానిని బ్రత్యక్షప్రయోగప్రదర్శనాత్మక మగునభిన
యంబునం దక్క వేఱొక్కటిఁ జక్కఁగా నెఱుంగఁదరంబుగాదు.[1] యాజ్ఞికుఁ
డధీతకల్పసూత్రుం డయ్యు యజ్ఞవాటంబులం బ్రత్యక్షప్రయోగవీక్షణంబుననే
ప్రయోగదక్షతం గాంచుచున్నాఁడు.[2] యోగియు సముపదిష్టయోగశాస్త్రుం
డయ్యు స్వస్తికాద్యాసనబంధంబులం బ్రత్యక్షంబుగా గురుప్రదర్శ్యమానం
బులం జూచియే వానియందు నమందప్రావీణ్యంబు వడయుచున్నవాఁడు.[3] తా
ర్కికులు మొదలగువారు గూడ నిదేవిధముగ, శాస్త్రాధ్యయనము లెస్సఁ జేసి
నవా రయ్యు సభాస్థానంబులం బ్రవర్తమానంబు లగువాదజల్పవితండాదులం
దఱుచుగఁ బ్రత్యక్షావలోకనంబుఁ జేసియే తత్సాధనసమర్థు లగుచున్నారు. కా
వున నీప్రబోధచంద్రోదయ మేతదర్థంబ.

ఇట్లనుటచే నేతద్గ్రంథోత్పత్తికిం బూర్వ మీలాభ మెవ్వరికిని గలుగ
లేదా యని శంకింపవలదు. అత్యంతవిరళంబుగా వామదేవాదులుంబోలె జ
న్మాంతరసిద్ధిగలవారు గొందఱు ఉండనువచ్చును; తత్తజ్జన్మంబులం బలుమాఱు
వారికి నాట్యసందర్శనంబును జేకూఱవచ్చును. పోనిండు. మహత్తరప్రజ్ఞామే
ధాతిశయశాలులును, బరిపూర్ణపరమేశ్వరానుగ్రహపాత్రులును నగుమహాను
భావులకుం గొందఱకు, నాట్యసందర్శనం బక్కఱ లేకపోయినను, మందా
ధికారులగు యాజ్ఞికులకుంబోలె పెక్కండ్రకుఁ బ్రత్యక్షప్రయోగ[illegible]
క్షయుండుంగావునఁ దదనుగ్రహార్థమే యీనాటకం బని యెఱింగికొ[illegible]

మఱియుం దీనివలనఁ బ్రయోజనాంతరంబును జూపట్టుచున్నది. [illegible]
డు సర్వావయవసంపద గలిగి చక్రవర్తియయి సమస్తము లయిన[illegible]
భోగములతోఁ గూడినయెడల నది మానుషానందము. దానికిశతగుణ[illegible]

దేవతానందము. దానికిశతగుణము గంధర్వానందము. దానికి కర్మదేవతానందము. దానికి శతగుణ మాజానదేవతానందము. దానికి శతగుణము విరాట్పురుషానందము. దానికి శతగుణము హిరణ్యగర్భానందము. దీనికే బ్రహ్మానంద మని పేరు. ఇట్లుమనుష్యానందము మొదలుకొని యొండొంటికి నూఱేసిమడుంగు లెక్కు డగునిరతిశయానందమే నిజరూప మయినపరబ్రహ్మము నిదిధ్యాసనంబునం బొడమునానందసాంద్రత్వంబు ముందుగనే బుద్ధ్యారూఢం బగుట యసంభవంబు; కాబట్టి యేదేని నొకసజాతీయం బగునానందంబు నవలంబించి దాని నుత్తరోత్తరాతిశయసంపన్నంబుగా ననుసంధించువానికి నచిరకాలంబుననే యభ్యాసపాటవంబునం జేసి బ్రహ్మానందంబు పూర్ణంబుగా బుద్ధ్యారూఢంబు గాఁగలదు. ఈనాటకంబునం దభివ్యజ్యమానం బగు రసమే దానికి సజాతీయానందంబు. "రసోవై సః" అనుశ్రుతివలన రసము బ్రహ్మానందతుల్య మనియు బ్రహ్మానందాభిన్న మనియు మతభేదమున నాలంకారికులు వాకొందురుగాన, ధ్యానావలంబనీభూతం బగురసంబున కభివ్యంజకంబుగాను నిది యావశ్యకంబు.

నాటకాంతరంబులు పెక్కులు గలవుగదా! వానియందలిరసంబు ధ్యానావలంబనంబు గాఁగూడదా యనిన నట్టివి శృంగారాదులలోనిదిగా నుండుం గావున, శాంతైకరసు లగుముముక్షువులకు నుపాదేయంబుగా నుండఁజాలదు. ఇంతియకాక మీఁదుమిక్కిలి చిత్తశుద్ధివిరోధి యగుటం జేసి రసాంతరంబు వారల కత్యంతానర్థకరంబు. మఱియు ననధ్యాయ కాలక్షేపాదికంబును దీనికిం బ్రయోజనాంతరంబుగాఁ జింతింపవలయు.

పూర్వము పరమకారుణికస్వభావుం డగుశ్రీకృష్ణమిశ్రుండు తనశిష్యుని కొకనికి, బహుశోధ్యాపితవేదాంతసిద్ధాంతుం డయ్యుఁ దదర్థావబోధపరాఙ్ముఖుం డయ్యెడువానికి, నాటకాదులయం దత్యంతరసికత్వంబు గలుగు వానికి నాటకముఖంబుననే వేదాంతతత్త్వార్థంబు సుబోధంబు గాఁగల దని నిశ్చయించి తద్వ్యాజంబున సమస్తవేదాంతార్థసంగ్రాహకంబుగా జగదుపకారార్థం బీప్రబోధచంద్రోదయనాటకంబును విరచించెను.

ఇతరనాటకములయందుఁబోలె నీనాటకమందు వచ్చుపాత్రములు, దేవతలుగాని రాక్షసులుగాని మనుష్యులుగాని కారు. ఇంద్రియనిగ్రహము చేసి తన్నుఁదాను దెలిసికొని యాత్మారాముఁ డగునట్లు ప్రతిపురుషునకును మార్గముచూపుట దీనిముఖ్యోద్దేశముగావున, నిందులో దుర్గుణములు దుష్కర్మములు దుర్మతములు దుశ్శాస్త్రములు నొకపక్షముగాను, సుగుణములు సుకర్మములు

సుమతములు సుశాస్త్రములు నొకపక్షముగాను విభాగించి, మొదటిపక్షములోనిదుర్గుణాదు లజ్ఞానసంభవంబు లగుటంజేసి యావైపున రాజు మహామోహ మనియు, రెండవపక్షమందలిసుగుణాదులు సుజ్ఞానసంభవంబు లగుటం జేసి యాప్రక్కనురాజు వివేకమనియు నేర్పఱిచి, చీఁకటి యెంతదట్టముగా నున్నను దీపసన్నిధిని దానిసామర్థ్యమువ్యర్థముగావున, నెంతబలవంత మయ్యును మహామోహము స్వపక్షకామక్రోధాదులతోఁ దుట్టతుదకు వివేకమునకు నోటువడి హత మయినట్లు బహుచమత్కారముగా నితివృత్తమును గల్పించి బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁ డగుకృష్ణమిశ్రుఁ డాత్మానందజనకంబుగా నీనాటకమును ముగించినాఁడు. అందుచేత నిందలిపాత్రములు ముందుచెప్పినసుగుణదుర్గుణాదులకుఁ బ్రతినిధు లని తెలియవలెను.

విశేష్యశబ్దములు వానివానియర్థమునుబట్టి కాక తఱుచుగా రూపసిద్ధినిబట్టి సంస్కృతభాషయందుఁ బుంలింగము లని, స్త్రీలింగము లని, నపుంసకలింగము లని ముత్తెఱంగులుగలిగియుండు. అందు స్త్రీలింగశబ్దవాచ్యంబు లయినరతిహింసాతృష్ణా ప్రభృతులును. మతిక్షమాసరస్వతీప్రభృతులును స్త్రీపాత్రములుగను, దదితరలింగశబ్దవాచ్యంబు లగుకామక్రోధలోభమోహమనోముఖ్యంబులును, వివేకవస్తువిచారవైరాగ్యనిదిధ్యాసనాదులునుఁ బురుషపాత్రములుగను నుండు. ఇంక నయ్యాయిపాత్రముల చుట్టఱికములు మొదలయినవియుఁ దత్తద్గుణక్రియాదుల సంబంధమునే యనుసరించును. క్రోధగుణముతో హింసాక్రియ కవినాభావసంబంధముగావునఁ, గ్రోధునకుహింస భార్య యని చెప్పఁబడియె. ఈలాగుననే మాయాపరమేశ్వరులయు, మనఃప్రవృత్తినివృత్తులయు, రతికాములయుఁ, దృష్ణాలోభులయు, మత్యుపనిషద్వివేకులయు, మిథ్యాదృష్టిమహామోహులయు దాంపత్యంబునకును, మహామోహాదులకును వివేకాదులకును గలజ్ఞాతిత్వమునకును, వారివారి పరివారమునకును వారికిని గల స్వామిభృత్యభావంబులకును గారణముల విచారించుకోవలయును.

శృంగార హాస్య కరుణ వీర రౌద్ర భయానక బీభత్సాద్భుత శాంతములనెడునవరసముల లోపలను శాంత మనునది వృత్తిశూన్యంబు గావున, నది నాటకాభినయయోగ్యంబును మనోరంజకంబునుగాదని, లౌకికవ్యాపారానుసారు లగుకడమయెనిమిదిరసంబులే శాకుంతలాదులయందు వర్ణింపఁబడినవి. నాటకములయం దష్టరసములే వర్ణింపఁబడు ననుట కీక్రిందివిక్రమోర్వశీయనాటకపద్యము నిదర్శనము.

"ఆ॥వె॥అష్టరసములకును నాశ్రయంబైనయే। భవ్యనాటకమున భరతమౌని।
యేర్పరించెమిమ్ము నెలమిదానిగనంగ।దివిజభర్తకొలువుదీరియుండె॥"

అయినను గృష్ణమిశ్రుఁడు నిజప్రజ్ఞావిశేషంబున మనోజ్ఞతాదులనేమి ట గోరంతయుఁ గొఱంత లేకుండ నీనాటకమును శాంతరసప్రధానముగా రచియించినాఁడు. నాటకములలో శృంగారాదులం బ్రకటించునవి చుక్కలవలె లెక్కకు మీఱి యున్నవిగాని, శాంతరసమును బ్రకటించునది యిదియొక్కటిమాత్రమే యగుటచేత నీనాటకము తనయభిధానము నీవిధమునను సార్థకపఱుచుకొనుచున్నది. ఈనాటకము పుట్టి యనేకశతసంవత్సరము లయినను, దీనివంటిది వేఱొకటి యెన్నఁటికిని మరలఁ దలయెత్తక పోవుటయే, యిట్టి విషయమున దృశ్యప్రబంధ నిర్మాణము దుష్కర మని దృఢపఱిచి,దీనికి సర్వనాటకప్రాముఖ్యమును సంపాదింపఁ జాలియున్నది.

ఈనాటకమందలి భావములను గ్రహించుటయందుఁ జదువరులు మిగుల సూక్ష్మబుద్ధితో నుండవలయును. భావవిషయమున నిది యితరనాటకములవంటిదిగాదు. ప్రాయికముగా నిందలిభావము మొదటినుండి తుదవఱకు ద్వ్యర్థిగా నుండును. చూడుఁడు. ప్రథమాంకములోఁ గాముఁడు వివేకాదులకును దమకును గలచుట్టఱికమును రతితోఁ జెప్పుపట్టున, నీశ్వరసంగమువలన మాయయందు మన స్సనెడుకుమారుఁడు గలిగె ననియు నతఁడే యీమూఁడులోకములను సృజించి తమ్మును వివేకాదులనుగూడఁ గనియె ననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ఈవాక్యము భావము మన మీలాగు విచారింపవలెను. శ్రు॥ బ్రహ్మణోవ్యక్తః, అవ్యక్తాన్మహత్, మహతోహంకారః, అహంకారాత్పంచతన్మాత్రాణి, పంచతన్మాత్రేభ్యః పంచమహాభూతాని, పంచమహాభూతేభ్యోఖిలంజగత్॥ తాత్పర్యము॥ అద్వితీయపరబ్రహ్మమువలన నవ్యక్తము, దానివలన మహత్తు,నందువలన నహంకారము, దానివలనఁ బంచతన్మాత్రలు, వానివలనఁ బంచభూతములు, వానివలనఁ బదునాల్గుభువనములుఁ బుట్టె నని సృష్టిక్రమము వేదమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. కావునఁ బయిని జెప్పఁబడినయీశ్వరుఁ డద్వితీయపరబ్రహ్మ మనియు, మాయయనునది యవ్యక్త మనియు, వారిరువురకుదయించినమనస్సు మహత్తనియుఁ,దన్మూలముననే బాహ్యాభ్యంతరప్రపంచం బెల్లనుద్భవించె ననియు భావింపవలెను. మనస్సువలననే మనకుఁ బ్రతివస్తువును గోచరించుచున్నది. మనస్సువలననే మనకుఁ జెడ్డతలంపుగాని, మంచితలంపుగాని పుట్టుచున్నది. మనస్సులీనమయిపోయిన నిద్రావస్థయందు

మన కేదియుఁ దెలియవచ్చుట లేదు, ఏతలంపును బుట్టుట లేదు. కాఁబట్టియీయూహ సరి యయినదే యని యనుభవమునకుఁ దెచ్చుకొని యానందింపవలెను.

ఈలాగు ప్రత్యంశమును సూక్ష్మదృష్టితోఁ బండితసాహాయ్యమున మనము విచారించునెడల నీనాటకములోని ప్రతివాక్యమునకును వేదశాస్త్రప్రామాణ్యము గావలసినట్లును,దాదృశప్రమాణహీనముగా నిందొకటి వాక్యమును నెక్కొలుపఁబడ లేనట్లును, జతుర్దశవిద్యాపరిపూర్ణవైదుష్యముతోడను, నాస్తికాది మతాంతరనిరసనాప్రధృష్యప్రాగల్భ్యము తోడను నిది రచియింపఁబడినట్టును దోఁచుటయే కాక, భావభేదమునుబట్టి యీప్రబంధము లౌకికవైదికార్థములు జోడించి కావించినయపూర్వద్వ్యర్థినాటక మనియు నిశ్చయముగా స్ఫురింపఁ గలదు.

ప్రబోధచంద్రోదయ మనఁగా, మెలఁకువ యనెడుచందమామ పొడుపని యర్థము. ఈనాటకములోని ముఖ్యకథ యంతయు దీనిపేరిలోనే యిమిడియున్నది. మనోవిజృంభణమున స్వస్వరూపము మఱచిపోయి యసత్యమయిన సంసారము సత్యముగా నెంచుకొని సదా తత్పరతం జరియించుట యాత్మకు నవిద్యారూప మయిననిద్ర. అందుండి మేలుకొనుట యనఁగా మనస్సును మోహాది సహితముగా నిగ్రహించి, తత్కార్య మయినయనృతజడదుఃఖాత్మకసంసారమును బాడక, సచ్చిదానందరూప మయినయాత్మయే తానయి యుండుట ప్రబోధము. అట్టిప్రబోధము శాంతమును సంతాపహారకమును గావున దానికిఁ జంద్రసామ్యము చెప్పఁబడినది. అంతియేకాని కేవలతమోపహారక మని కాదు. అట్లేయయినచోఁ జంద్రునికంటె సూర్యుఁ డెక్కుడు ప్రకాశము గలవాఁడుగావునఁ గవి దీనికిఁ బ్రబోధసూర్యోదయ మనియే పేరుపెట్టి యుండును. మఱియుఁ బ్రస్తుతనామకరణము దీనిశాంతరసప్రధానతను గూడఁ జెప్పకయే చెప్పుచున్నది. కాఁబట్టి యట్టిప్రబోధచంద్రుఁడు తనయందు నుదయ మగుటకుఁ బ్రతిపురుషుఁడు నేలాగు ప్రయత్నము చేయవలయునో తత్ప్రకార మంతయు నీనాటకమునఁ జక్కఁగ వివరింపఁబడి యున్నది. సుకృతపరిపాక మయినవారికి దీనియందలిభావము మనసున కెక్కి శాశ్వతసుఖము సంఘటిల్లును.

ఈనాటకమున నా ఱంకములు గలవు. మొదటియంకమున, వివేకమహామోహాదులమూలయుత్పత్తియు, వారలవైరమునకుఁ గారణంబును, మహామోహాదినిర్మూలనమునందు వివేకుఁడు కృతనిశ్చయుఁ డగుటయుఁ జెప్పఁబడి

నవి. రెండవయంకమున, వివేకనిశ్చయమెఱింగి మహామోహుఁడును దత్పరిజను లగుదంభుఁడు, నహంకారుఁడుఁ, జార్వాకుఁడుఁ, గ్రోధుఁడు, లోభుఁడు మొదలుగాఁ గలవారు వివేకుని మచ్చమాపుటకును నతనికి నుపనిషత్సమాగమము కాకుండజేయుటకును బ్రయత్నించుట వర్ణింపఁబడియె. మూఁడవయంకమున, బాషండు లయినయార్హత సౌగత కాపాలికుల మతసిద్ధాంతంబులును బరిహాసపాత్రము లయినతత్తద్వర్తనములును యథావిధముగాఁ దేటపఱుపఁబడియె. నాలవయంకమున, వివేకుఁడు తనపరిజను లగువస్తువిచారుఁడు సంతోషుఁడు క్షమ మొదలగువారితో యుద్ధోద్యోగముచేసి పోరితంబున కాయత్తంబయి రథ మెక్కి కాశీపట్టణమున కేగుట తెలుపంబడియె. ఏనవయంకమున, యుద్ధప్రకారంబును యుద్ధములోఁ జచ్చిపోయినకామక్రోధలోభాదులకొఱకు మనస్సు విలపించుటయుఁ నాతనికి వ్యాససరస్వతియు వైరాగ్యుఁడును దుఃఖోపశమనము సేయుటయు వివరింపఁబడియె. ఆఱవయంకమున, జీవుఁడు సంసారసాగరమును దరించి, వివేకోపనిషత్సమావేశమువలనఁ గలిగిన ప్రబోధచంద్రునిఁ గౌఁగిలించుకొని జీవన్ముక్తుఁ డగుటయుఁ దత్ప్రకరణమునఁ జార్వాకాదిమతపూర్వపక్షంబును నద్వైతమతసిద్ధాంతంబును బ్రకటింపఁబడియె. కథ దెలియుట కిట్లు మిగుల సంగ్రహముగాఁ దెలిపితిని గాని యాయాయంకములలో వచ్చువిశేషములు మఱియు ననేకములు గలవు. తత్తద్విషయము లన్నియు జాగరూకతతోఁ బరికించునెడలఁ జీఁకటింటికి దీప మెంతయావశ్యకమో మనుష్యమాత్రున కీనాటకమంత యావశ్యక మని యెల్లవారికినిఁ దోఁచఁగలదు.

ఈనాటక మేకాలమునఁ జేయఁబడినదో, దీనిని జేసినకవి యేదేశమునందుండెడివాఁడో యీగ్రంథమునందు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడకపోయినను, వానిని దెలియఁగోరువారికిఁ దత్సూచకము లగుకొన్నియంశములు మాత్రమిందుఁ గానఁబడుచున్నవి. గ్రంథకర్తపేరు కృష్ణమిశ్రుఁ డని నిస్సంశయముగా నిందే తెలియవచ్చుచున్నదిగదా! విశాఖపురి మొదలుగాఁగల తూర్పుదేశమునందు నియోగిబ్రాహ్మణుల కందఱకును బంతు లనుపదమువలె, మిథిలాదేశమందలి విద్వద్బ్రాహ్మణులకెల్ల మిశ్రపదము వారివారి నామములకనుప్రయుక్త మగుట వాడుక యయినట్లు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. ఈనాటక మింగ్లీషుభాషలోనికి భాషాంతరీకరించిన జే. టైలరను నైరోపీయుని గ్రంథమందలి యాంగ్లోభాషాపీఠికగూడఁ బూర్వోక్తాంశమునకు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. ఆదేశమం దట్టివ్యవహారము సహజ మగుటచేతనే కాఁబోలు మైథిలసంబంధ

మేకుఁడుగాఁ గలయుత్తరరామచరిత్రనాటకమునందు మిశ్రశబ్దప్రయోగము తఱుచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది- దీనింబట్టిచూడఁగా నీకవి మిథిలాదేశీయుఁడయినట్టు పొడకట్టుచున్నది- మఱియు నీకవి యీవిధ మైననాటకము చేయుటగూడ నాతనియునికిపట్టును దెలిసికొనుటకుఁ గొంత సాయ మగుచున్నది. ఈగ్రంథము నామూలాగ్రముగాఁ జదివి చూచినవారికి, నాకాలమందు బౌద్ధాదిమతములకుఁ బ్రాబల్యంబును నద్వైతమతమునకు దౌర్బల్యంబును గలిగియుండె నని తోఁచకపోదు. అట్టి ప్రాబల్యము వేఱుచోటులఁగాక తానున్నదేశమందే యామతములకుఁగలిగినయెడల నద్వైతశాస్త్రమందుఁ బూర్ణపాండిత్యంబును విశ్వాసంబును దదనుభవమును గల యీకృష్ణమిశ్రునివంటి మహావిద్వాంసుఁడు పరమతనిరసనపూర్వకముగా స్వమతస్థాపనము చేసికొనక యూరకుండుట యెంతమాత్రము సంభవింపదుగదా! ఈనాటక మెవనిసమ్ముఖమున నభినయింపఁబడె నని కవిచేతఁ బ్రస్తావనయందుఁ దెలుపఁబడియెనో యాకీర్తివర్మ, తన్మిథిలాదికబహుదేశములమీఁద నధికారము గలమహారాజు. ఆతఁడు క్రీస్తుశకము ౧౦౭౦వ సంవత్సరమందు మగధమును బాలించుచు నెసంగినవాఁడు. ఆమగధమునకు బేహార మనువేఱొకపే రెల్లవారు నెఱింగినదే. విహారము లని వ్యవహరింపఁబడు జైనబౌద్ధుల దేవళము లాదేశమందు సాంద్రముగా నుండుటచేత దాని కయ్యపరనామము సార్థక మయి సంభవించినది- తాదృశబౌద్ధాదివిపక్షమతభూయిష్ఠరాష్ట్రములోనివాఁడు గనుకనే మతాంతరుల యొత్తుడువలన నీలాటినాటక మాకాలమునఁ దప్పక చేయవలసినయవసర మాకృష్ణమిశ్రునకుఁ దటస్థించి యుండు ననియు స్ఫురించుచున్నది.

కీర్తివర్మమహారాజుపేరోలగమున నీనాటకము ప్రయోగింపఁబడినట్లు స్పష్టముగా నిందుఁ జెప్పఁబడియున్నది గనుకను, దత్కీర్తివర్మ క్రీస్తుశకము ౧౦౭౦వ సంవత్సరమందు మగధరాజుగా నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది గనుకను, క్రీస్తుశకమున నేడవ శతాబ్దము ప్రారంభమునఁగాని కించిదూనముగాఁ దన్మధ్యమునఁగాని యీగ్రంథము విరచిత మయినట్టు లూహింపనయ్యెడిని. పూర్వము మిశ్రబిరుదాంకితు లగుబ్రాహ్మణు లందఱిలో సుప్రసిద్ధుఁడును బూర్వమీమాంసాశాస్త్రమునం దప్రధృష్యుఁడును నయి కర్మమువలననే మోక్షప్రాప్తి యనియు, సన్న్యాసము కూడ దనియు వేదాంతశాస్త్రమునకుఁ బ్రబలవిరోధి యయి వాదించెడుమండనమిశ్రుని శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదులవా రోడించి యాయనచేత నద్వైతమతము నొప్పించి చిట్టచివర కాయనకుఁ

గూడ సన్యాస మిప్పించి తనశిష్యునిగాఁ జేసికొన్నట్లును, దరువాత మండనమి
శ్రుఁడుగూడ నద్వైతసిద్ధాంతగ్రంథములు గొన్ని రచియించినట్లును బుస్తక
ములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది గావున, నేతన్నాటకకర్త యయినకృష్ణమి
శ్రునకు ముం దనేకశతాబ్దములక్రిందట బూర్వమీమాంసామతమే మిశ్రుల
లోఁ బ్రబలియుండి కాలక్రమమున నీతని నాఁటికి వారిలోనద్వైతమతము ప
రిపాటి యయినట్టులు మాత్రమేకాక, పూర్వమీమాంసకులయభిప్రాయము
గూడ వేదాంతశాస్త్రమునకనుకూలముగాఁ గొంతవఱకు మాఱినట్లును నే
తద్గ్రంథమువలనఁ దెలియ నగుచున్నది. దీనియందాఱవయంకములోఁ, గుమా
రిలస్వామిబుద్ధికి మెచ్చి వివేకుఁడాతని నాయుష్మంతుఁడవు గమ్మని యాశీర్వ
దించినట్లు వ్రాయఁబడియున్నది. ఈకుమారిలస్వామియనునాతఁడు పూర్వ
మీమాంసావార్తికాదిమహాగ్రంథములు రచియించి క్రీస్తుశకము నేడవశతాబ్ద
మునడుమ బౌద్ధమతోన్మూలనముకయి పాటుపడి బహుప్రసిద్ధిని బొందినవాఁ
డు. కాఁబట్టి పయియంశములను సామరస్యముతోఁ బరిశీలించినఁ గృష్ణమిశ్రుఁ
డును గుమారిలస్వామియు సమకాలీను లయి యంతకుఁబూర్వము పరస్పర
విరుద్ధములుగా నెంచఁబడుచున్నకర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకపూర్వోత్తరమీమాం
సాశాస్త్రములకు నైకమత్యము గల్పించి విమతమతవిధ్వంసకులును నిజమత
సంస్థాపకులును నయి, యన్యోన్యమైత్రిని నెగడినారని బహుధా గోచరించు
చున్నది. అయినను మొత్తముమీఁద నీయంశ మనుమేయము గావున విశేషజ్ఞు
లసువిమర్శనమే దీనికిముఖ్యప్రమాణము.

క్రీస్తుశకము ౧౫ వశతాబ్దము కడపటఁ గృష్ణదేవరాయలతండ్రి య
గునృసింహరాజుకాలమున నెగడియున్నట్లు దెలియ వచ్చెడునందిమల్లయ్య,
ఘంటసింగయ్యయను మేనమామమేనల్లు రిరువురుకవులు గలసి యీనాటకము
ను బూర్వము దెలిఁగించి యున్నారు. అయినను వారు దీని నాటకరూపమున
నుంచక కావ్యధోరణికి మార్చుటచేత నక్కడక్కడ మూలములో లేనిసంగ
తులు గూడఁ జేర్చికొంత పెంచి వ్రాసియున్నారు. ఆకావ్య మయి దాశ్వా
సములు గలది.

నేను దీనిని నాటకరూపముననే యాంధ్రీకరించితిని గావున నెక్కడఁ
గాని మూలభిన్నముగా మార్పవలసిన యవసరము నాకుఁ దటస్థింపలేదు.
అయినను బుద్ధిమాంద్యమున నే నిందుఁ జేసినలోపము లనేకము లుండవచ్చునని
నిశ్చయముగాఁ దలఁచుచున్నాను. లోకోపకారు లయినపండితులు వానిని వి
మర్శించి తెలిపినయెడల వారి కనేక వందనములు చేయుచు వీ లయినప్పుడా

తప్పులను సవరించుకొనెదను.

నే నీగ్రంథము వ్రాసి ముగించి యించుమించుగా రెండు సంవత్సరము
లు గావచ్చినది; కాని వెంటనే ముద్రాయితము కాక పోవుటం జేసి యెల్ల యె
డల వ్యాపింపక యింటిలోనే గుంట పూవులు పూచుచుండెను. అట్లుండఁగా
౧౮౯౨ వ సంవత్సరము నవంబరు నెలలో.—

సీ॥ ఒకనాఁడు నే బడి నుండ నాకస్మిక మరుదెంచి యాచార మాచరిం
చి "చదువుఁ జాలించి మీసన్నిధి వీడఁగాని వేలూరిలో నే వకీలుపనిని
గుదిరియున్నదిమొదలుగాని లోఁ దలంతు మీపొత్త మేదైన నచ్చొత్తఁజేయ
నాకోర్కి తీఱుభాగ్యం బిన్నినాళ్లకుఁ జేకూఱె; నే నాదుచెలిమికాఁడు
గూడి స్థాపించినా ముచ్చుఁగూట మొకటి। గాగితముమాత్ర మిందు వే
(గం...
బోధచంద్రోదయమ్ము సమ్ముద్రిత మ్ము। నర్పియంపింతు" నని ...
(యత...॥

తోడనే యీనాటకము దనతోఁ దీసికొనిపోయి శక్యమయినంత త్వ
రలోఁ దనవాగ్దానమును జెల్లించుకొని, యీకాలమునఁ గూడ నుపాధ్యా
యులయందుఁ బ్రేమగలవిద్యార్థులు లేక పోలే దనుమాటకుఁ బ్రథమసాక్షి
యగుసత్తిరాజు సీతారామయప్రధానుని నెనరున కలరి యాతనికి దీర్ఘాయు
రారోగ్యాదులు ప్రసాదింప వలయు నని యీశ్వరుం బ్రార్థించుచున్నాను.

మఱియు నేతదుత్తమోత్తమనాటకము నాంధ్రీకరించునప్పుడు నా
కవ్యాజప్రేమమున మహాసహాయు లయినయాకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రుల
వారికిఁ గృతజ్ఞతతో నభివాదనము సేయుచున్నాను.

౨౮-౪-౧౮౯౩
విజయ సం॥ వైశాఖశు ౧౩ శుక్రవారము.
శాలి॥ ౧౮౧౫ సంవత్సరము.
రాజమహేంద్రవరము.

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు.

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	బంతి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౪	౧౦	షాధము	షాధమ
౧౪	౧౫	దంభుఁడు	దంభము
౨౧	౨	ప్రభువు	ప్రభావు
౨౩	౧౭	చంద్రార్థ	చంద్రార్ధ
౩౦	౨	సర్వధా	సర్వథా
,,	౧౮	నె మెట్టు	న నెట్టు
,,	౧౯	ఙణా	రణా
౩౧	౨౭	ఈలా	యీలా
౩౨	౨౧	గలడు	గలఁడు
౪౨	౪	సఖీః	సఖీ!
,,	౨౬	భృచ్ఛిల	భృచ్ఛిల
౫౦	౧౪	నివిగో	నిదిగో
,,	౧౬	మసరు	మసక
౫౬	౧	శ్రద్థ	శ్రద్ధ
,,	౨౦	థాత	ధాత
,,	౨౧	మాంతకు	మాంతకుఁ
,,	,,	బహుధా	బహుథా
౫౭	౧౮	శ్రద్థా	శ్రద్ధా
౫౮	౬	కానిః	కానీ.
,,	౧౨	గాగిలించు	గాఁగిలించు
౬౦	౨౪	సదృశము;	సదృశము,
౬౨	౨౭	డేనిఁ బ్ర	డేని ప్ర
౬౫	౧౭	నెకొడి	నెకొడ
౬౬	౧౨	నర్థ	నర్ధ
,,	౩౦	సర్గంబులం	సర్గులం
౬౮	౧౭	గెక్కొడికి	గెక్కొడకు
౭౩	౧౦	ఎవ్వనిచేజనించు	ఎవ్వనియందుఁ దోఁచు
౭౫	౧౭	నకొడి	నకొడ

పుట.	బంతి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౧	౨౬	గొందఱకు	గొందఱకు
౪	౭	యే దేనినొక	యే దేనియొక
౫	౮	జకనం	జనకం
,,	౧౪	ప్రభృతులును.	ప్రభృతులును,
,,	౨౧	మిధ్యా	మిథ్యా
౭	౧౮	జూడక.	జూడక,
౮	౪	కాకుండజేయు	కాకుండఁజేయు

ఈనాటకమందువచ్చు పాత్రములు.

ప్రథమాంకమున.

సూత్రధారుఁడు—నాటకము నడుపువాఁడు.

నటి—సూత్రధారునిభార్య.

కాముఁడు—మహామోహుని సేనానాయకుఁడు.

రతి—కామునిభార్య.

వివేకుఁడు—కథానాయకుఁడు, రాజు.

మతి—వివేకునిభార్య.

ద్వితీయాంకమున.

దంభుఁడు—మహామోహకింకరుఁడు.

అహంకారుఁడు—మహామోహకింకరుఁడు.

వటువు—దంభుని శిష్యుఁడు.

మహామోహుఁడు—వివేకునిశత్రువు.

చార్వాకుఁడు-వానిశిష్యుఁడు—నాస్తికులు, మహామోహపరిజనులు.

దౌవారికుఁడు—మహామోహద్వారపాలకుఁడు.

పురుషుఁడు—మహామోహునకును త్తరము దెచ్చినవాఁడు.

క్రోధలోభులు—మహామోహుని సేనానులు.

తృష్ణ—లోభునిభార్య.

హింస—క్రోధునిభార్య.

విభ్రమావతి—మహామోహునిపరిచారిక.

మిథ్యాదృష్టి—మహామోహుని భోగస్త్రీ.

తృతీయాంకమున.

శాంతి—వివేకునిపరిచారిక.

కరుణ—శాంతికిసఖి.

దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు—క్షపణకుఁడు, ఆర్హతమతస్థుఁడు, మహామోహకింకరుఁడు, పాషండుఁడు.

శ్రద్ధ—క్షపణక బుద్ధాగముల పరిచారిక, తామసి.

భిక్షువు—బుద్ధాగముఁడు, సౌగతుఁడు, మహామోహకింకరుఁడు. పాషండుఁడు.

కాపాలికుఁడు—సోమసిద్ధాంతుఁడు, మహామోహకింకరుఁడు, పాషండుఁడు.

కాపాలిని—కాపాలికుని పరిచారిక, రాజసశ్రద్ధ.

చతుర్థాంకమున.

మైత్రి—శ్రద్ధకుఁ బ్రియసఖి.

శ్రద్ధ—సాత్త్వికి, వివేకునిపక్షమునఁ బని చేయునది.

ప్రతిహారి—వివేకునిపరిచారిక.

వస్తువిచారుఁడు—వివేకుని సేనాని.

క్షమ—వివేకుని సేనానాయకురాలు.

పురుషుఁడు—వివేకసేవకుఁడు.

సారథి—వివేకుని తేరుగడపువాఁడు.

పంచమాంకమున.

విష్ణుభక్తి—వివేకుని యిష్టదేవత.

మనస్సు—వివేకమహామోహాదులజనకుఁడు.

సంకల్పుఁడు—మనస్సు బిడ్డలలోనొకఁడు.

సరస్వతి—మనస్సు నూఱడింప వచ్చిన దేవత.

వైరాగ్యుఁడు—మనస్సుకుమారుఁడు, వివేకునిపక్షమువాఁడు.

షష్ఠాంకమున.

పురుషుఁడు—జీవుఁడు

ఉపనిషత్తు—శాంతిశ్రద్ధాదుల ప్రయత్నమున వివేకునకు లభించిన పట్టపురాణి.

నిదిధ్యాసనుఁడు—విష్ణుభక్తిదేవి వివేకునికడకుఁ బంపినదూత.

ప్రబోధచంద్రుఁడు—వివేకోపనిషత్తులకుఁ గలిగినపుత్రరత్నము.

శ్రీరస్తు.

ఇష్టదేవతాప్రశంసనాదికము.

శ్రీమదనంత మచింత్య మ
నామయ మద్వయ మఖండ మానంద నుజం
బై మౌనిధ్యేయం బగు
ధామంబుఁ బ్రశాంత మే సదా సేవింతున్॥

చ॥ నిదురయు నోగిరం బుడిగి నిండ గడించి సువిద్యవిత్తముల్
బదిలము సేసి పుస్తకపు భాండములన్ దివిఁ జన్న పెద్దలన్,
గొదుకక యక్కొటార్లు విడఁగొట్టి యుదారత నక్షయార్థముల్
గొదగొనువారి కిచ్చుచును గూర్చుచు నున్నబుధాళి నెన్నెదన్॥౨॥

తే॥గీ॥ వీరశృంగారమయ వేణివిక్రమోర్వ
శీయములఁ మున్ను దెల్గు చేసితిఁ; మ ఱిపుడు
శాంతమయ మవ్యయానందజనక మగు ప్ర
బోధచంద్రోదయం బాంధ్రముగ నొనర్తు॥౩॥

చ॥ తెలిసినవాఁడ నంచు నిది దెల్గొనరింపఁ దలంప; నీశ్వరా
త్యలఘుఘృణోపలబ్ధకవితామృతవాహిని నడ్డగింపఁగా
నలవి యొకింత గామిఁ జూడి; యార్యులు దీనిరసంబుఁ గ్రోలుఁడీ
నలుసులు సద్విమర్శనమునన్ వడఁబోసి శుచిం బొనర్చుచున్॥౪॥

తే॥గీ॥ సకలవేదాంత సిద్ధాంత సారవేది
కృష్ణమిశ్రుని గూఢార్థకృతి యిదేడ?
దీని తెన్నింత యెఱుఁగక తెనుఁగు సేయఁ
బూనునే నేడ? నీశుఁడే పూనికి నెఱపు॥౫॥

క॥ అని యిష్టదేవతాసే
వనమును, విద్వత్కవిస్తవనమును, విజ్ఞా
పనమును, మాతృకగుణ భా
వన మొనరిచి రచన కెలయుద॥సు॥రాయకవిన్॥౬॥

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

ప్రబోధచంద్రోదయము.

నాంది.

పట్టపగంటి వేవెలుఁగుభాసుల వెల్లువయట్టు లజ్ఞతన్।
గట్టిగఁ దోఁచి ముజ్జగము, క్రమ్మఱ స్రక్ఫణిభోగభాతి నెం।
దట్టియడంగుఁ దజ్జ్ఞునకు, నయ్యమలంబును స్వాత్మబోధమౌ।
నట్టియఖండచిత్సుఖమహస్సు నజస్ర ముపాస్తిఁ జేసెదన్॥

మఱియు-

శా॥ అంతర్నాడిని జంద్రమౌళి నియతిం బ్రాణావరోధంబు నం।
తంతం జేయఁ, బ్రశాంతచిత్తత సహస్రారంబునన్ సౌఖ్యచి।
త్సాంతత్యంబునఁ దోఁచు పూర్ణమగు ప్రత్యగ్జ్యోతి, తద్వ్యక్తభా।
లాంతర్దృక్కపటస్ఫుటీకృతమునా నత్యున్నతిన్ వర్తిలున్॥౨॥

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు-—అతివిస్తర మేటికి? సమస్తసామంతచక్ర చూడామణి మరీచిమంజరీ నీరాజితచరణారవిందుండును, బలవదరినివహావక్షస్తట కవాటపాటన ప్రకటితనరసింహరూపుండును, ప్రబలతరనరపతికుల ప్రళయమహార్ణవమగ్న మేదినీసముద్ధరణ మహావరాహుండును, నిఖిలదిగ్విలాసినీ కర్ణపూరీకృత కీర్తిలతాపల్లవుండును, సకలకకుబంత శుండాల వ్యాలోలకర్ణతాళాస్ఫాలన బహుళతరపవనసంపాత నర్తితప్రతాపానలుండునునగు శ్రీమద్గోపాలుండు నన్నవలోకించి సబహుమానంబుగా—“సూత్రధార! మామక సహజసుహృదుండగు నీకీర్తివర్మమహారాజు దిగ్విజయవ్యాపారంబుకతంబున బ్రహ్మానందరసా

నుభూతి కభ్యంతరంబు సంభవించుటంజేసి బహువాసరంబులు సము న్మీలిత వివిధవిషయరసస్పర్శదూషితంబుగాఁ గాలక్షేపంబుఁజేసితిమిగాని, యిప్పుడు మేము కృతకృత్యతను బొందినారము.

మ॥ మథియింపంబడి రుర్వరాధిపు రిపుక్ష్మాపాలముఖ్యుల్ ; జగ
త్ప్రథితామాత్యులచే సురక్షవడసెక్ ధాత్రీతలం బెల్లఁ ; ద
త్పృథుసామ్రాజ్యము, ధారుణీశమకుట శ్రేణీసమర్చ్యంబుగాఁ,
బృథులాంభోనిధిమేఖలా వలయితోర్వింబర్వె నిర్వ్యూఢమై॥ ౩॥

మేమందుచేత నియ్యవసరంబున శాంతరసప్రాయ ప్రయోగాభినయంబు నవలోకించి యానందింపఁ గోరుచున్నాము. పూర్వము జగద్విశ్రుతుండగు కృష్ణమిశ్రుండు ప్రబోధచంద్రోదయంబను నాటకరత్నంబును నిర్మించి, తత్ప్రయోగంబున సర్వజనహృదయాహ్లాదంబుగావింప మీకభ్యనుజ్ఞ దయచేసియుండెనుగదా! ఇత్తఱి కీర్తివర్మమహారాజు సమక్షంబునఁ దదుత్తమప్రబంధంబు నభినయింపవలయు- సదస్యులతోఁగూడఁ దత్ప్రయోగంబుఁజూడ నియ్యెకిమీఁడు వేడుకపడుచున్నవాఁడు." అని నాకానతిచ్చినాఁడుగదా! నేనింటికిఁబోయి నాభార్యనుబిలిచి సంగీతమారంభించెదను. (నడచి తెరవంకఁజూచి) కొమ్మా! ఇటురమ్మా.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో! వచ్చితినార్యపుత్ర! నాకేమి సెలవు?

సూత్ర—ప్రియురాలా! నీవెఱిఁగినదేగదా!

మ॥ కలఁ డక్షీణవిపక్షపార్థివ చమూకాంతార మహార్చిన్మహా
జ్జ్వలతేజోదహనావలీఢ భువనశ్వభ్రుండు, విశ్వప్రపూ
ర్ణలసత్కీర్తి, శితాసిమాత్రనిజమిత్ర త్యాజితాసుద్విష
త్కులభూస్థాపితకీర్తివర్మనృపుఁడా గోపాలచంద్రుండిలన్॥ ౪॥

మ॥ సమరక్షోణులు నేఁడు నున్మదపలాశశ్రీ కరాస్ఫాలనో
ద్యమవల్గన్నృకపాలతాలరవ నృత్యద్భూతసంఘాతమై
తుములప్రక్రియఁబాడు నుద్ధతమరుత్క్షుభ్యద్ద్విపోత్తుంభకూ
టమహాయఃకుహరస్ఫుటధ్వనులతోడన్ దద్యశశ్చంద్రికల్॥ ౫॥

అమ్మహామహుండిప్పుడు శాంతపథప్రస్థితుండై వినోదార్థము ప్రబోధచంద్రోదయనాటకము నభినయించుట కనుజ్ఞయొసంగినాఁడు- కావున భూమికాపరిగ్రహణార్థము భరతవర్గమున కాదేశింపుము.

నటి—(ఆశ్చర్యముతో) ఆర్యపుత్ర! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. అత్తైఱంగున నిజ

భుజబల విక్రమైకనిర్భర్త్సిత నిఖిలభూపాలవారుండగు నాగోపాలవీరుం డాకర్ణాకృష్ట కఠినకోదండదండ బహుళవర్షచ్ఛరనికర జర్జరీకృత తురంగతరంగమాలంబును, నిరంతరనిపత త్తీక్ష్ణనిక్షిప్త నిస్త్రింశసహస్ర పర్యస్తోత్తుంగమాతంగమహీధరంబును, భ్రమద్భుజదండ ప్రచండమందరాభిఘాత ఘూర్ణత్సకలపదాతిసలిలసంఘాతంబునుగాఁ గర్ణసైన్యసాగరంబును, దుగ్ధపాథోనిధానంబును మధుమథనుండునుంబోలె నిర్మథించి, సమంచద్విజయలక్ష్మీ మంగళకరగ్రహణంబు గావించినవాఁడుగదా! అట్టియద్భుతోదార వీరచరితున కిట్టిసకలమునిజనశ్లాఘనీయ మహోపశమం బెట్లు గలిగెను?

సూత్ర—ప్రేయసీ! బ్రాహ్మణతేజంబు నిసర్గసౌమ్యంబుగదా! ఏదియేనికారణంబున నెప్పుడేనివికారంబునొందినను, గ్రమ్మఱ నదిస్వభావంబునే పొందుచుండును. సకలభూపాలకుల ప్రలయకాలాగ్నిరుద్రుండగు చేదిపతిచేతఁ, జంద్రాన్వయపార్థివుల పృథివ్యాధిపత్య మున్మూలితంబుకావుటం జేసి, తదీయపునరుద్ధారణంబున కమ్మహాత్మున కట్టిసంరంభంబు పొడమిన యది- అదియట్టిదయగుఁజూడు.

గీ॥ చటుల కల్పాంతసంభూత సప్తసప్త
వాతసంఘట్ట లంఘితావనిధరాగ్ర
మగు మహోదధి కెప్పటియట్లకావె
స్థైర్యమర్యాదలును బ్రసాదమును బిదప?॥ ౬॥

మఱియు నోమధురవాణీ! తథావిధపౌరుషభూషణులగు పూరుషరత్నంబులు, శ్రీమన్నారాయణాంశంబున భూతహితార్థంబు భూతలంబునందవతరించి, నిష్పాదితాత్మీయప్రయోజనులయి వెండియుఁ బ్రశాంతభావంబునే పొందుచుందురు. ఇందుకు శ్రీభృగురామమూర్తియే మనకునిదర్శనము. చూడుమమ్మహామహుండు.—

శా॥ రాజన్యోచ్చతరాంసకూటదళనా రంభారటద్ఘోరధా
రాజిష్ణుస్వపరశ్వథక్రథిత సర్వస్త్రైణవృద్ధార్భకో
ద్భ్రాజిష్ణుండయి, తద్వసాపిశితమేదఃపంకిలాసౌఘవే
ణీజాతావభృథుండుగాఁ డెకడిమిన్ ద్రిస్సప్తపర్యాయముల్?॥ ౭॥

క॥ ఆపరశురాముఁడును నటు
భూపకులోన్మూలనమున భూమిభరంబుం

బాపి,తపంబున సంహృత।
క్రోధానలుఁడై ప్రశాంతిగాని మునిగాఁడే?॥౮॥

అలాగే కృతకృత్యతవల ననిప్పుడు గోపాలుండును బరమోపశమనిష్ఠాగరిష్ఠుండై యున్నవాఁడు. చూడు.

క॥ కలికి! వివేకుఁడు మోహు।
న్బలేఁ గర్జుని గెలిచి, బోధునకుఁబోలెను దాఁ।
గలిగింపఁడె యభ్యుదయము।
నిలలోఁ బ్రియకీర్తివర్మ నృపతిలకునకున్?॥౯॥

(తెరలో)

ఆ! పాప! శైలూషాధమా! మేము బ్రతికియుండఁగానే, మాస్వామియగు మహామోహునకు, వివేకునివలనఁ బరాజయమును జెప్పుచున్నావురా?

సూత్ర—(తొట్రుపాటుతోఁజూచి)

ఉ॥ గుత్తపుగబ్బిగుబ్బ లెదగ్రుచ్చిచనన్, బులకించుబాహులం।
బిత్తరి తన్ రతీయువతి బిగ్గఁగవుంగిటఁజేర్ప, లోకముల్।
మత్తిలఁజేయుచున్,మదవిలాసవిఘూర్ణిత నేత్రపద్ముఁడై,।
క్రోత్తముదంబు గన్నులకుఁగూర్చుచుఁ గాముఁడొయారి వచ్చెడున్॥

నేనిప్పుడన్నమాట కీతండుకాతాళంబెత్తినట్టు గనుపట్టుచున్నవాఁడు; కాఁబట్టి యిట్టిపట్టున మనకిచ్చోటనుండి సురుఁగుటయే మహాశ్రేయము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు-ప్రస్తావన.)

(తరువాత ముందుచెప్పినచొప్పునఁ గందర్పుఁడును రతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

కాము—(క్రోధముతో) ఆ! పాప! శైలూషాధమ! మేము బ్రదికియుండఁగానే మాస్వామియగు మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయమును జెప్పుచున్నావురా? ఓరోరిభరతాధమ!

ఆ॥ వె॥ ఎంతదాఁకఁదాఁక విందీవరాక్షుల।
సోయగంపు వాలుఁజూపుఁదూపు।
లంతదాఁకనేకదా కనంబడు శాస్త్ర।
భవవివేక మెట్టిప్రాజ్ఞునకును॥ ౧౧॥

ఉ॥ నీటగుహర్మ్యమాలికలు, నిద్దపుఁజూపుల నూత్నబాలికల్,
దేటులపాటలంబొలుచుతీవలు, వెన్నెలరేలు, మల్లికా।

వాటులకమ్మదెమ్మెర లవంధ్యశరమ్ము లివన్నినాక హా।
యేటివివేకవైభవ మిఁకేటిప్రబోధమహోదయం బిలన్?॥౧౨॥

రతి—ప్రాణనాథ! మనమహామోహమహారాజునకు వివేకుఁడు భీకరప్రతిపక్షుండనియే నేననుకొనియెదను.

కాము—ప్రాణేశ్వరి! స్త్రీస్వభావమువలన సులభముగా, నీకిట్టికొంచపుఁ బిఱికితనంబుగలిగినయది. అంతేగాని వివేకునివలన నేమిభయము? చూడుచూడు.

క॥ నావిలునమ్ములు, నవలా!
పూవులెయౌఁగాక, త్రుటియు, ముజ్జగముల న।
ద్దేవాసురులైన, మదా।
జ్ఞావర్తులుగాకపోవఁ, గలవేగుండెల్?॥౧౩॥

అవునుగదా—

మ॥ పురుహూతుండు మహర్షిపత్నియన కజ్జుం డొజ్జయిల్లాలు నా।
కరవిందాసనుఁ డట్లుబిడ్డన కహల్యం, దార, వాణిన్ రమిం।
పరె? నాచేఁ దఱుచెవ్వఁడిట్లు పెడత్రోవల్ద్రొక్కఁడూహింప మ।
త్తారకాండంబుల కేభరంబు భువనోన్మాథక్రియాధుర్యతన్?॥౧౪॥

రతి—ప్రాణేశ్వరా! అవునదిసత్యమే, గాని, మహాసహాయసంపన్నుండుగావున శాత్రవుండు మనకు భయనిదానుఁడు; అతనికి మహాబలులగు యమనియమాదు లమాత్యులని వినుచుందుముగదా!

కాము—ప్రాణేశ్వరి! యే యమనియమాదులు, వివేకున కమేయబలాఢ్యులగు నమాత్యులని నీవెంచుచున్నావో, వారందఱు మేము మోహరించునంతన విచ్చుమొగ్గగం బలాయనంబు నొందుదురు. ఇదినిశ్చయముచూడు.

గీ॥ క్రోధుఁడెగువ, నహింస దా రూపుసెడదె?
యబల! నామ్రోల బ్రహ్మచర్యాదు లెంత?
తెలియ, సత్యాపరిగ్రహాస్తేయులనఁగ।
లోభవీరున కొకలెక్కలోనివారె?॥౧౫॥

యమ నియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణాసమాధులు, నిర్వికారైకచిత్తసాధ్యులుగావున, వారినుమ్మలించుట తృణప్రాయము; విశేషించి యీయెనమండ్రకు, జవరాండ్రు మృత్యుప్రాయులు, కాఁబట్టి వీరు తప్పక నాచారింబడినవారే. సందేహమేమి?

క॥ పరిహాస విలాసేక్షణ।
పరిరంభణ ఖేలనములు భాషలటుండన్।
దరుణుల సంస్మరణంబును।
గరిగమన! మనోవికార కారణముగదా!॥౧౬॥

సుందరీ! యింకొకటి యాలకింపుము మనమహారాజున కత్యంతప్రియులగు మదమాత్సర్యదంభాదుల కోహటించి తుట్టతుదకు వీరందఱుం దత్ప్రధానమంత్రియగు నధర్మునే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఆర్యపుత్ర! మీకును శమదమవివేకాదులకునుగూడ నుత్పత్తిస్థాన మేకమేయఁట.

కాము—ఆ! ప్రియురాలా! మాకుత్పత్తిస్థాన మేకమన నెంత?అందఱకును జనకుఁడే యభిన్నుఁడు, చూడు.

క॥ మునుపీశ్వరసంగంబున।
మనసను విశ్రుతుఁడు సుతుఁడు మాయకుఁబుట్టెన్।
దనకలిమి నతఁడు ముజ్జగ।
మును జేసీ,కులద్వయముగఁ బుట్టించెమముఁన్॥౧౭॥

వినుమామనస్సునకుఁ బ్రవృత్తియు, నివృత్తియునని యిద్దఱుధర్మపత్నులు. అందు మహామోహప్రధానమగుకులము ప్రవృత్తికిని, వివేకప్రధానమగు కులము నివృత్తికినిగలిగినయవి.

రతి—ఆర్యపుత్ర! అట్టులయినచో నన్నదమ్ములకు మీకిలాటిపరస్పరవైర మేమికారణము?

కాము—సుందరీ!

క॥ ఏకామిషమునఁ గలుగును।
బ్రాకటముగ సోదరులకుఁ బటువైరము లౌ।
ట్లాకురుపాండవులకు,గ్రో।
త్రాకారణ ముగ్రసాంపరాయము గాదే?॥౧౮॥

ఈసర్వజగత్తును మాపితార్జితము;పితృవాల్లభ్యమున నదియంతయు మేమే యాక్రమించుకొని యున్నవారము. వారలప్రచార మిందువిరళము- అందుచేత నప్పాపాత్ములిప్పుడు దండ్రిని మమ్మునుగూడ నున్మూలింతుమని తదుద్యోగంబు సేయుచున్నవారు.

రతి—హరిహరీ! ఈమాత్రపు వైరముచేతనే వారింతటి పాపకర్మమున

కొడిగట్టినారా?కట్టనిండు- అందుకువారాలోచించిన యుపాయమేమి?

కాము—ఇందుబీజము కొంచెమునిగూఢముగా నున్నది.

రతి—అట్లయిన నదియుగ్గడింపరేమి యార్యపుత్ర?

కాము—అబలా! నీవుస్త్రీస్వభావమువలన బెగడుగుదుతువని యాచెడుగుల దుడుకుఁదనము నుడువకున్నాను.

రతి—(భయముతో) అదియేలాటిది ప్రాణనాథ?

కాము—ప్రేయసీ! వెఱవకువెఱవకు-ఇది యారకయాయభాగ్యుల యడియాసయేసుమా-ఈకింవదంతి నాలకింపుము. మాకులమందుఁ గాళరాత్రికల్పయగు విద్యయనునొకకూరరాక్షసి పుట్టఁగలదఁట.

రతి—అయ్యయ్యో! మనకులమందే రాక్షసియనుటచే నాగుండె లడలిపోవుచున్నవి.

కాము—ప్రియురాలా! జడియకుజడియకు. ఇది వట్టి పుకిటిపురాణమేగాదా?

రతి—నాథా! ఆరకసియేమి సేయును?

కాము—ప్రేయసీ! ఆలకింపుము.

“మ॥ పురుషుండుజ్ఝితసంగుఁ డాయనకు నొప్పుంజాయ మాయాఖ్యఁదాఁ।
బురుషస్పర్శమెఱుంగకే,మనసునాఁబుత్రుంగనెన్;వాఁడనం।
తరమీలోకముఁగాంచె;నాతనికె విద్యాకన్యసంజాతయై।
పరిమార్చుందలిదండ్రులన్,సహజులన్;భక్షించువంశద్వయిన్”॥౧౯॥

అనిప్రాజాపత్యసరస్వతి (ముండకోపనిషత్తు) చెప్పుచున్నది.

రతి—అయ్యో! ఆర్యపుత్ర! రక్షింపుమురక్షింపుము (కౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

కాము—(స్పర్శసుఖమునభినయించుచుఁదనలో)

మ॥ గరుపాఱంగనునంగకంబులు,'భయోత్కంపోన్నతోరోజని।
ర్భరసంగంబలరారఁగాఁ,దరలతారవ్యాకులాలోకయై।
హరిణీలోచన, రత్నకంకణరవప్రాంచద్భుజావల్లులం।
బరిరంభంబునొసంగ,నాకుముదమున్,మైపారవశ్యం బగున్॥౨౦॥

(గాఢాలింగనముఁజేసికొనిప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! వెఱవకువెఱవకు మేముజీవించియుండఁగా విద్యోత్పత్తి యెట్టులగును?

రతి—నాథా! ఆరాక్షసిపుట్టుట మీప్రతిపక్షుల కిష్టమగునా?

కాము—ఆ! వారికిఁబరమసంతోషము.అదివివేకున కుపనిషద్దేవియందుఁ బ్ర

బోధచంద్రుఁడను సహోదరునితోఁగూడఁ బుట్టనున్నది- ఆవిషయములా
నీ శమదమాదులందఱును మహోద్యోగంబుఁజేయుచున్నారు.

రతి—ఆర్యపుత్ర! ఆక్రూరరాక్షసి వారికేఁగూడ వినాశకారిణియేమైనపక
మునఁ, దదుత్పత్తి యాదుర్వినీతుల కెందుకిష్టము?

కాము—సుందరీ! కులక్షయమునకుఁ బ్రయత్నించెడు పాపకర్ములకు, స్వః
రవినాశప్రత్యవాయ మొకటి-లెకటి-లోనిదా? చూడు.

ఆ॥ వె॥ వనిత! సహజమలినవక్రభావులభవం।
బాత్మహాని, జనకహాని దెచ్చుఁ।
దోయధరపథంబు ధూమంబువొంది, తా।
ననలుతోడఁగూడ నడఁగిపోదె?॥౨౧॥

(తెరలో)

ఆ! పాప! దురాత్మ! మమ్మే పాపకారులనిదూఱుచున్నావురా. ఓరిచెడుగ! విను

క॥ నిరతము కార్యాకార్యము।
లరయ కహంకారకలితుఁడై చెడఁదెరువుల్।
మరగి చరియించుమొఱకును।
నిరాకరింపంగవలయు నిజగురునైనన్॥౨౨॥

అనిపురాణవిదు లీపౌరాణికగాథ నుదాహరించుచున్నవారు- చూడు
మహంకారానువర్తియయి మాజనకుఁడు జగత్పతియయిన పరమ
పితనే నిర్బంధించినాఁడు- అతనింగలిసి మోహాదులాబంధమును మ
ఱింతబిగితము సేయుచున్నవారు.

కాము—(అవలోకించి) ప్రియురాలా! ఇదిగో! మాకులంబునం బెద్దవాఁడగు
వివేకుఁడు దేవియయినమతితోఁగూడ నీలాగేవచ్చుచున్నాఁడు.
చూడుమీమానధనుండు.

ఉ॥ ఏదియుశంక లేక, తమయిచ్చకువచ్చినదారి నేగురా।
గాదులచేతఁజెన్నఱి, కృశాంగమునన్ వెఱవేఁకిదాఁకిన।
ట్లై, దళమైనమంచుగవియం గలుషంబగుకాంతితోసుధా।
పాదుఁడునాఁ, గడుంగలఁతవాఱినదౌమతితోడఁదోఁచెడున్॥౨౩॥

కావున నిఁకమనకిక్కడనుండుట యుచితముగాదు.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)—విష్కంభము.

(తెరువాత రాజయినవివేకుఁడును మతియుఁబ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—(ఆలోచించి) ప్రాణేశ్వరీ! ఈదుర్వినీతవటుని మదోన్మత్తప్రలాపము
విన్నావుగదా! వీఁడు మమ్మే పాపకారులని యాక్షేపించుచున్నాఁడు.

మతి—ఆర్యపుత్ర! లోకులు తమతప్పుతా మెఱుంగుదురా?

రాజు—ప్రియురాలా! చూడు.

క॥ దురహంకారపరుల్, కడు।
దురాత్ములు, మదాదు లమిత దుష్పాశములన్,।
జిరము, చిదానందమయున్।
నిరంజనునిఁగట్టి, దీనునిన్ జేసి రజున్॥౨౪॥

అట్టితామేమో పుణ్యకారులఁట! తన్మోక్షణమునకుఁ బ్రయత్నించు మేమే
మో పాపకారులమఁట! ఆహా! దురాత్ముల గెలుపు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! ఆపరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందర స్వభావుండు,
నిత్యప్రకాశుండు, విస్ఫురత్సకలత్రిభువనప్రచారుండు నని వినుచుందుము
గదా! ఇట్టివాని నీదుర్వినీతు లేలాగునబంధించి మహామోహసాగరంబునం
బడఁద్రోయఁజాలిరి?

రాజు—ప్రియురాలా! విను.

ఉ॥ సంతతధీరుఁడుం, బరమశాంతుఁ డవాప్తమహాదయుండు న।
త్యంతనయుండు స్వస్థుఁడు నుదారమనీషుఁడు నయ్యుఁ బూరుషుం।
డింతులమాయచేతఁ ద్యజియించెడు నైజపుధైర్యముం జెలీ!।
యెంతయుఁ దన్నుఁదామఱచె నీశుఁడు నట్టులె మాయచేరికన్॥౨౫॥

మతి—ప్రాణనాథా! అంధకారలేఖవలన సహస్రమయూఖునకుఁ దిరస్కా
రము గలుగ నేర్చునా? విస్ఫురన్మహాప్రకాశసాగరుండగునప్పరమేశ్వరున
కుమాయాభిభవ మట్టిదేగదా!

రాజు—ప్రాణేశ్వరీ! అవిచారసిద్ధయగునీమాయ వారవిలాసినిలాగున నసత్య
ములైనభావములను దోఁపించుచుఁ బరమపురుషునిఁ బ్రతారించుచున్నది.
చూడు—

ఉ॥ స్ఫాటికరత్నసన్నిభ విభాసురమూర్తికి విశ్వభర్తకున్,।
గాటముగా నొకానొకవికారమొనర్చె ననార్యమాయ; య।
మ్మోటికి నిర్వికారునకు మేరుచి జాఱదుగాని దానిదౌ।
కూటమి ధైర్యపుంధనముగోల్పడి దీనతఁగాననయ్యెడున్॥౨౬॥

మతి—నాథా! ఆలాగయిన మఱి యాదుర్వినీతురా లయ్యుదారచరితు నీరీతిం బ్రతారించుట కేమికారణము?

రాజు—రామా! యీమాయ యాయననట్లు చేయుట కొకప్రయోజనముగాని కారణముగాని గానరాదు. స్త్రీపిశాచికల కిదిస్వాభావికముగదా!

క॥ చొక్కింతురు, సోలింతురు,।
స్రుక్కింతురు, వెక్కిరింతురున్, వెఱపింత్రు।
కెక్కింతు రేమి సేయరు।
చక్కెరఁబోండ్లైదలఁదూఱి సదయులనరులన్?॥ ౨౮॥

ఇటవేఱుకారణమును గలదుసుమీ.

మతి—స్వామీ! యదియేమి?

రాజు—ఈదురాచారురా లీలీలనాలోచించినది. "నేనువయసుదీఱినపెక్కేండ్లదానను. ఈయనయును బురాణపురుషుఁడుగదా! విశేషించి స్వభావముచేతనే విషయసుఖపరాఙ్ముఖుఁడు. కాఁబట్టి నాపట్టినే పారమేశ్వరపదమునఁ బ్రవేశపెట్టెదను." అనితలపోసిన తనతల్లియభిప్రాయము ననుసరించి, నితాంతప్రత్యాసన్నతంజేసి తాదాత్మ్యమునొందినట్లున్నమనస్సు తాను నవద్వారపురంబులనిర్మించి.

ఆ॥ వె॥ ఒక్కఁడైనజనకుఁ బెక్కుఁదెఱంగులఁ।
దునిమినట్ల యందుఁద్రోసి, తనదు।
పనులనెల్ల నతనిపైఁబెట్టుచున్నాఁడు।
మహి, జపాదు లమలమణినిబోలె॥

మతి—ఆర్యపుత్ర! తల్లిచాలే పిల్లచాలందురుగదా!

రాజు—అనంతరము చిత్తజ్యేష్ఠపుత్త్రుం డగునహంకారుఁడను ముమ్మనుమఁడుదన్నాలింగనంబుఁజేసికోఁగా నప్పరమేశ్వరుండు-

చ॥ జనకుఁడితండు, తల్లియిది, జాతుఁడ నేను, గళత్రబాంధవుల్,।
తనయులు, శత్రుమిత్రులుఁ, గులంబు, బలంబుఁ, బొలంబు, విద్యయున్।
ధనమని చిత్తకల్పనలఁ, దాబుధుఁడయ్యు నవిద్య పేరిని।
ద్రను దనువిస్మరించి, వివిధంబగునిట్టికలల్ గనుంగొనున్॥ ౨౯॥

మతి—ప్రాణేశ్వర! ఇవ్విధంబున దీర్ఘదీర్ఘతరనిద్రావిద్రావితప్రబోధుండగు నప్పరమేశ్వరునకుఁ బ్రబోధోత్పత్తియెట్లులగును?

రాజు—(సిగ్గునమోమువాంచుకొనుచున్నాఁడు)

మతి—ఆర్యపుత్ర! యేమిది గురుతరలజ్జాభరంబున నమితశేఖరులైయూరకుంటిరి?

రాజు—ప్రేయసీ! ప్రాయికముగా మానవతులహృదయంబు లీర్ష్యావంతంబులుగావున నన్నుసాపరాధునిఁగా శంకించుకొనుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వర! ధర్మార్థవ్యాపారప్రస్థితుండయి స్వసుఖప్రవృత్తుండగుభర్తకు నిచ్ఛావిఘాతంబు సేయుస్త్రీలు గలరుగాని వారువేఱు.

రాజు—ప్రియురాలా!

చ॥ చిరవిరహాభ్యసూయ వగఁజెందెడుమానిని, శాంతిముఖ్య లె।
చ్చరికను సాయమై, యుపనిషత్సతి నన్నునుగూర్చి రేని, నీ।
వురువిషయంబు లంటక ముహూర్తము మిన్నకయుంటివేని, జా।
గరము, సుషుప్తి, స్వప్నమును గామిఁ, బ్రబోధసుతోదయంబగున్॥ ౩౦॥

మతి—ఆర్యపుత్ర! దృఢగ్రంథినిబద్ధుం డగుకులప్రభునకు బంధమోక్షం బగునేనియయ్యుపనిషద్దేవితో దేవర నిత్యానుబంధులయి యుండవలయునని నాపూర్ణాభిమతము.

రాజు—దేవి యిట్లు ప్రసన్నురాలయినపక్షమున మామనోరథములు సిద్ధించినవే. చూడు.

శా॥ ఓయింతీ! జగదాద్యు, నద్వయుని, నిత్యుం, బూరుషుం జీల్చి, యొ।
న్నోర్యంశంబులొనర్చి, కట్టి, పురులందుం ద్రోసి, మృత్యుస్థునిం।
జేయంజాలినబ్రహ్మఘాతులకు, నేఁ జేయించి ప్రాణాంతిక।
ప్రాయశ్చిత్తము విద్యచేత, మరలన్ బ్రహ్మైక్యమున్ సల్పెదన్॥ ౩౧॥

కానీ ప్రబోధోత్పత్తికొఱకుం బ్రస్తుతవిధానమునకు శమదమాదుల నియోగింతము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది, శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది-
సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర
హరితసగోత్ర పవిత్ర గుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భ
శుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానత
నూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాం
ధ్రీకృతంబగుశాంతరసాసార ప్రబోధచంద్రోదయనాట
కంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాతదంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దంభుఁడు — మహామోహమహారాజు నాతో "వత్సా! దంభుఁడ! ప్రబోధోదయార్థము నిజామాత్యసహితముగా వివేకుఁడు కృతప్రతిజ్ఞుఁడయి, తత్తీర్థంబులకు శమదమాదులం బంపినాఁడు; కావున మనకు సంభవించెడు నీకులక్షయమునకు మీరవహితులయి ప్రతివిధానము చేయవలయును. ఈధారుణీమండలమున వారణాసీపురము పరమముక్తిక్షేత్రము. కాఁబట్టి నీవానగరమున కరిగి చతురాశ్రమంబులకును నిశ్రేయసవిఘాతంబు కొఱకుఁ బ్రయత్నింపవలయు." ననియానతిచ్చినందున నే నీకాశీపట్టణము నించుమించుగా లోఁబఱుచుకొని యథానిర్దిష్టముగా స్వామికార్యము నెఱవేర్చితిని. నాపూనినవారిప్పుడు.

మ॥ వెలపూఁబోఁణుల యాననాసవపుఁదావిం జొక్కి, తన్మందిరం।
బులఁ, గందర్పమహోత్సవంబులను మాపుల్ వెన్నెలం బుచ్చి, మా।
నులు, సర్వజ్ఞులు, దీక్షితుల్, చిరహుతాగ్నుల్, బ్రహ్మవిజ్ఞానవం।
తులు దామంచును మోసపుత్తురు జగత్తున్ ధూర్తులౌచుం బగల్॥౧॥

(చూచి) ఇదిగో! భాగీరథి నుత్తరించి యెవ్వఁడో యొక తెరువరి యీలాగు వచ్చుచున్నాఁడు.

తే॥ గీ॥ జగములను మ్రింగుభంగి, వాగ్జాలమునను।
దాను గర్జించులా గభిమానమునను।
బ్రజ్వలించువిధంబునఁ, బ్రజ్ఞచేతఁ।
బరిహసించెడు నట్లు చూపట్టు నితఁడు॥౨॥

ఈపురుషుఁడు రూఢిగా దక్షిణరాఢాప్రదేశంబునుండి వచ్చినవాఁడు గాఁగలఁడు. కాఁబట్టి యీతనివలనఁ బూజ్యుఁడయిన యహంకారునిసమాచార మెఱింగెదను.

తరువాత ముందుచెప్పిన లాగ నహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

అహం — ఓహో! జగమంతయు మూర్ఖబహుళ మయిపోయినది.

సీ॥ గురుమతం బశ్రుతిగోచరం బనవగతంబు కౌమారిలదర్శనంబు।
శాలికవాక్తత్త్వసార మజ్ఞాతంబు వాచస్పతిప్రోక్తభాష లెఱుఁగ।
రమ్మహోదధిసూక్తమైన గ్రహింపరు తద్దురుక్తముమాట దలఁపనేల?।
మతిమంతులై పాశుపతశాస్త్రసంహతి సావధానంబుగాఁ జదువుకొనరు॥

ఆ॥ వె॥ వాస్తవముగఁ జూడ వస్తువిచారణ।
సూక్ష్మములకునెల్ల సూక్ష్మమార!।
స్వస్థచిత్తులగుచు సర్వజ్ఞులట్టులె।
కటరణి సున్నవారు నరపశువులు?॥౩॥

(చూచి) వీర లర్థావధారణములేక, కేవలస్వాధ్యాయాధ్యయనమున నాసక్తులగుచున్నారు; నిజముగా వీరు వేదవిప్లావకులు. (మఱియొకచోటికిఁ బోయి) వీరును దండిగా భిక్షలు దొరకునని సన్యసించిన పండితంమన్యులు; వీరూరక వేదాంతశాస్త్రమును వ్యాకులపఱిచెదరు.

(నవ్వి) తే॥ గీ॥ మహిని బ్రత్యక్షముఖ్యప్రమాణసిద్ధ।
మగుపదార్థంబునకు విరుద్ధార్థమరసి।
తెలుపు వేదాంతములె శాస్త్రములగునేని।
బౌద్ధులం దేమితప్పు గన్పట్టుఁ జూడ॥౪॥

ఛీ! వీరితోడి సంభాషణమును బాపహేతువు. (ఒండుకడకేగి) వీరు దురభ్యస్తాక్షపాదమతులగు శైవపాశుపతాదులు. కేవలము వీరు పశుప్రాయులు, పాషండులు. వీండ్రతోడ మాటలాడినంతమాత్రమున నరులకు నిరయప్రాప్తి నిశ్చయంబు. కాబట్టి దృష్టిపథంబునుండి వీరిని దూరముగాఁ బరిహరింపవలయును. (వేఱుచోటికిఁ బోయి) ఓహో! వీరా —

మ॥ ఘనగంగౌఘతరంగ శీతలశిలాఘట్ట బ్రుసీబద్ధప।
ద్మనిషణ్ణుల్, కుశముష్టిమండితభుజాదండుల్, కరండోజ్జ్వలుల్,।
మునివృత్తిన్ జరిగించుచున్ జపసరంపుం బూస లొక్కొక్కటిన్,।
ధనికద్రవ్యములన్ హరింతురు మహాదంభంబునన్ దాంభికుల్॥౫॥

(మఱియొకచోటికేఁబోయి) ఇదిగో! వీరు త్రిదండివ్యపదేశంబునం బొట్టవోసికొనుచున్న ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (వేఱొకకడయెడకేఁగిచూచి) ఓహో! ద్వారోపాంతంబునం బాఁతి, మెత్తుగాఁగట్టిన వెదురుదండెంబుపయి, నుదికి యాఱవయిచిన వలిపెనీరాకవి మడిదోవతులు తాండవింప, నితస్తతోవిన్యస్తంబులయిన కృష్ణాజినదృషదుపల[1] చమసచషాల్యోలూఖల[2] ముసలంబులచేతను, ననవరతహుతాజ్యగంధంబులై శ్యామలీకృతవ్యోమసీమంబులగు ధూమంబులచేతను నంగుమీఱి, గంగాతరంగిణికి నాతిదూరంబునం బొడకట్టు నీయాశ్రమపద మెవరిదిచెపుమా? ఎవ్వనిదే నొకగృహస్థునిదికాకతప్పదు. కానీ- ఈనెలవు పరమపవిత్రము. రెండుమూఁడుదినములు మా నివాసమున కిదియనువుపడును- (ప్రవేశించిచూచి)ఓహోహో!

చ॥ మొగము, భుజోదరంబు లురముం, జుబుకోరువు లోష్ఠజానుపృ।
ష్ఠగళకపోలముల్, పొలుపెసంగఁగ మృత్తిలకాంకితంబులై,।
సిగతుద, వీనుదోయిఁ, గటిసీమను, గేలఁ గుశాంకురంబు లొ।
ప్పఁగ నెలకొల్పి, వీఁడు వాడవాండినదంభుఁడొవోలెఁ దోఁచెడున్॥౬॥

కానీ-వీనినిసమీపించెదను- (సమీపించి) కల్యాణంభవతామ్.

దంభు—(హుంకారమునవీనినదల్చుచున్నాఁడు)

వటువు—(ససంభ్రమముగావచ్చి) అయ్యా! బ్రాహ్మణా! నీవుదూరముగానే నిలుచుండుము- పాదప్రక్షాళనము చేసికొనిగదా యీయాశ్రమమునఁ బ్రవేశింపవలయును?

అహం—(క్రోధముతో)ఛీ! పాపపుఁదురుష్కదేశమునఁ బ్రవేశించితిమి- శ్రోత్రియులయిన యతిథుల, నాసనపాద్యాదులచేతనయిన గృహస్థు లిక్కడ సత్కరింపకున్నారు.

దంభు—(హస్తసంజ్ఞచే నూఱడించుచున్నాఁడు)

వటు—దూరదేశాగతు లయినతమ కులశీలాదికములు మాకు లెస్సగాఁదెలియవయ్యోనని పూజ్యపాదులవారు సెలవిచ్చుచున్నారు.

అహం—ఆ! ఎట్టెట్టూ! ఇక్కడ మాకును గులశీలాదిపరీక్షలా? అవుఁగాక- ఆలకింపుఁడు.

శా॥ సారానుత్తమగౌడరాష్ట్రమున నిస్సామ్యంపురాఢాపురిన్।
భూరిశ్రేష్ఠికధామమున్నత మటన్ బూజ్యోత్తమాభిఖ్యునౌ।

ప్పారున్ మత్పిత, తత్సుతుల్ భువనవిఖ్యాతుల్ గదా! వారిలోఁ।
జారుప్రజ్ఞ, వివేకధైర్యవినయాచారాదులన్ ముఖ్యుఁడన్॥౭॥

దంభు—(వటువునుజూచుచున్నాఁడు.) (నుఁడు.

వటు—(రాగిచెంబును జేతఁబూని) మహాత్మా! పాదప్రక్షాళనముఁ జేసికొ

అహం—(తనలో) కానీ-ఇట్లుచేసిననేమిదోషము. (కాళ్ళుగడుగుకొనిదగ్గఱఁబోవుచున్నాఁడు)

దంభు—(పటపటఁబండ్లుగీఁటుచు) దూరము దూరము- గాలివాటున నీచెమటబొట్టులు మామీఁదికివచ్చును.

అహం—ఓహో! ఈబ్రాహ్మణ్య మపురూపముగానున్నదే.

వటు—అయ్యా! అవునదినిజమే.

తే॥ గీ॥ వినుతరాజాధిరాజు లస్పృష్టచరణు।
లగుచుఁ, జూడామణీధగద్ధగిత లలిత।
కాంతిసంతతిచే నివాళింతు రీత।
బోధనుని పాదపీఠాంత భూతలంబు॥౮॥

అహం—ఓహో! ఈదేశము దంభగ్రాహ్యము-కానీ- ఈయాసనమునఁగూరుచుండెదను

వటు—అయ్యా! ఈలా గారాధ్యపాదులవారి పీఠముమీఁద నన్యులు గూరుచుండఁగూడదు.

అహం—హా! పాప! దక్షిణరాఢాపుర ప్రసిద్ధశుద్ధుల మగుమేమును నీపీఠమునఁ గూరుచుండఁదగమా? వినుమూర్ఖ!

ఉ॥ శ్రోత్రియవంశజన్మపరిశుద్ధిని మాయమకెక్కుడౌతటి!
ద్ధాత్రిని బెండ్లియాకతనఁ దండ్రినిమీఱుచు, భార్యయన్నకున్।
మిత్రుని మేనమామ సుతమీఁదనురాఁగ నిరాపనింద, దు।
ష్పాత్రపు బాంధవంబని వెసం బ్రియకాంతఁ బరిత్యజించితిన్॥౯॥

దంభు—బ్రాహ్మణోత్తమా! అదియట్లేకావచ్చును- అయినను మావృత్తాంతము మీ రెఱుంగరుగదా!

చ॥ నలినజునోలగంబు నొకనాఁడు గనుంగొన నేనుబోవ, నం।
దలిమును లున్నతాసనకదంబము డిగ్గిరి దిగ్గు దిగ్గునన్;।
నలువయు నొట్టుఁబెట్టుకొని, నన్ బ్రతిమాలుచు, గోమయంబుతో।
నలికి నిజోరుపీఠి, నను నచ్చట నుంచుకొనెన్ రయంబునన్॥౧౦॥

అహం—(తనలో) ఏమీ! ఈదాంభికబ్రాహ్మణునియత్యుక్తి! (ఆలోచించి) కాదుదంభునిదే యనవచ్చును- అయిననేమియిదిగో (క్రోధముతో ప్రకాశముగా) ఆ! యేలయీలాగుగర్వించెదవు?

ఉ॥ ఓరి! సురేంద్రుఁడెంత? కమలోద్భవుఁ డెంతటివాఁడురా? నిరా|
ధారులజన్మభూములను వాకొనుమెట్టివో-మత్తపోబలో|
దారతఁజూపు, వాసవశతంబును, బ్రహ్మశతంబు,మౌనిబృం|
దారశతంబు నొకకొట వితాకువడంగను బిట్టుగూలెడున్॥౧౧॥

దంభు—(చూచిసంతోషముతో)ఓహో! ఈయనమాపితామహుఁడహంకారుఁడు- అయ్యా! లోభునికుమారుఁడను దంభుఁడను;మీకు నమస్కరించుచున్నాను.

అహం—వత్సా!ఆయుష్మంతుఁడవుగమ్ము! నీవుచిన్నవాఁడవయియుండఁగా నిన్ను ద్వాపరాంతమునఁజూచినాను. కాఁబట్టి చిరకాలవిప్రకర్షమువలనను,వార్ధకగ్రస్తుఁడ నగుటవలనను నిన్నిప్పుడానవాలుపట్టలేకపోయినాను. నాయనా! నీకుమారున కనృతునకుఁ గుశలమేగద!

దంభు—అయ్యా! కుశలమే. వాఁడును మహామోహమహారాజునాజ్ఞచొప్పున నిప్పుడికకడనే యున్నవాఁడు- వానినివిడిచి క్షణమయినను నేను జీవింపలేనుగదా?

అహం—సరే, నీతలిదండ్రులు తృష్ణాలోభులుసుఖమున్నారా?

దంభ—అయ్యా! వారును నిక్కడనేయున్నారు- నేనునిముసమయిన వారినేమఱియుందునా? మీరిప్పుడిచ్చటి కేమిపనిమీఁద విచ్చేసితిరి.

అహం—నాయనా! మహామోహునకు వివేకునివలన, సత్యాహితముగలుగునని విన్నవాఁడనయి తద్వృత్తాంతము నరసిపోవవచ్చినాను.

దంభు—అట్లయినచో మీరాకసఫలితమే- మహారాజును స్వర్గలోకమునుండి యిచ్చటికివిజయంచేయునని వినవచ్చుచున్నది- ఆయన యీవారణాసీనగరమునే రాజధానిగా నేర్పఱుచుకొన్నాఁడఁట.

అహం—మహామోహుఁడట్లు వారణాసియందే పూర్ణముగానుండ నిశ్చయించుకొనుట కేమికారణమో?

దంభు—అయ్యా! వేఱుకారణమేమియుండును? వివేకుని నిరోధించుటకే.

తే॥ గీ॥ బ్రహ్మపట్నము కాశి నిరత్యయము,ప్ర|
బోధవిద్యోదయములకుఁబుట్టినిల్లు;|

గానినచ్చలు నిటనుండఁగావివేకుఁ|
డిచ్చగించెను గులనాశ నేచ్చుఁడగుట॥౧౨॥

అహం—అట్లేయయినచో నీవిషయమునఁ బ్రతీకార మశక్యమే.

క॥ పరమపదంబు నెఱుంగని|
నరులకు మరణావసరమునఁ బురహరణుం|
డురుకరుణను భవభయకా|
తర తారకసుప్రబోధదానముసేయున్॥౧౩॥

దంభు—అవునుగాని కామక్రోధాద్యభిభూతులకు నదిదుర్లభముగదా!

క॥ హృదయముఁ,గరములుఁ,బదములుఁ,|
జదువుఁ,దపము,యశము నివి సుసంయతభంగిం|
బొదలు నెవని కాతనికే|
గద తీర్థఫలంబు సమధికస్థితి నొదవున్॥౧౪॥

(తెరలో) ఓహో! జనులార! యిదిగో! దేవర మహామోహమహాప్రభువువారు విజయంచేయుచున్నారు- కాఁబట్టి.

ఉ॥ స్ఫాటికరత్నవేదికలఁ జందనవారిని సంస్కరింపుఁడు!
ఘాటితయంత్రమార్గ జలధామములం బ్రసరింపనిండు ప|
న్నీటిని; గట్టుఁ డుజ్జ్వలమణిచ్ఛటఁ దోరణరాజి; నెత్తుఁడీ|
హాటకహర్మ్యమూర్ధముల నైంద్రధనుస్స్ఫురితధ్వజావళిన్॥౧౫॥

దంభు—అయ్యా! ప్రభువువారు సమీపించుచున్నారు. మీ రెదురుపోయి యాయనను సంభావింపుఁడు.

అహం—ఆలాగేయవుఁగాక(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)(ప్రవేశకము)

(తరువాత మహామోహుఁడును, విభవమునుబట్టిపరివారమును బ్రవేశించుచున్నారు.)

మహామో—(నవ్వి) ఔరా! జడమతులు నిరంకుశులుగదా!

శా॥ ఆహా! దేహముకంటె వేఱుగఁ గలండా యాత్మయం చొక్కరుం|
డోహోహో! పరలోకమందు ఫల మేదోపొందునా యాతఁ డీ|
యూహల్‌చూడ, నభోవనీరుహమునం దుద్భూతమైపూవు,తీ|
పౌ హృద్యోరుఫలం బొసంగు నను పేరాసం దలంపించెదున్॥౧౬॥

స్వకపోలకల్పనా వినిర్మితపదార్థంబు నవలంబించి యీదుర్బుద్ధులు సర్వజగత్తును మోసపుచ్చుచున్నారుగదా!

శా॥ లేనేలేనిపదార్థ మున్నదని పేర్మిథ్యాప్రజల్పాస్తికుల్।
నానాభంగుల సత్యవాదులను నన్యాయంబు నిందింతురే।
లా నాస్తిక్యులు? మేనుగోసి కనినారా యెవ్వరేఁగాని య।
న్యానుంజీవునిఁ బంచభూతపరిణామోద్భూతచిద్భిన్నునిన్?॥౧౭॥

అయ్యో! వీరు జగత్తునుమాత్రమేగాక తమ్మునుగూడ వంచించుకొనుచున్నారే.

మ॥ వదనాద్యంగకతుల్యముల్ తనువు లీవర్ణక్రమం బేటిదో।
యదియుంగాక పరాంగనల్, పరధనం బన్ భేద మేలాటిదో।
మది కింపౌగతి స్త్రీలఁబొందుటను, హింసన్, దత్పరార్థాహృతిన్।
సదసద్గాథ లొనర్చ్చ రేమిటికొ తోఁచంబోదు నిష్పౌరుషుల్॥౧౮॥

(ఆలోచించిసశ్లాఘముగా) ఓహోహో! సర్వథా లోకాయతమే శాస్త్ర మనఁదగినది; దానియందుఁ బ్రత్యక్షమొకటియే ప్రమాణము. పృథివ్యప్తేజోవాయువులే తత్త్వములని, అర్థకామములే పురుషార్థములని, భూతములే జ్ఞానజనకములని, పరలోకమన్నది సున్నయని, మరణమే మోక్షమని యిట్లు మామకాభిప్రాయానుసారి యగువాచస్పతి తచ్ఛాస్త్రమును రచియించి చార్వాకునకు సమర్పించినవాఁ డయ్యెను- ఆతఁడును శిష్యప్రశిష్యులమూలమున నాతంత్రమును లోకమంతట వ్యాపించునట్లు గావించెను.

(తరువాతఁజార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

చార్వా—ఓరిశిష్యా! దండనీతియే విద్యయని, వార్త (అర్థానర్థవివేచనవిద్య) తదంతర్భూతమని, వేదత్రయము ధూర్తప్రలాపమని నీ వెఱుఁగనేయెఱుఁగుదువు. చూడు.

శా॥ హోమాదుల్ పచరించుఋత్విజులు, నాహోమప్రధానక్రియా।
సామగ్రుల్, సముపార్జితార్థ సమిదాజ్యస్రు క్స్రుఖద్రవ్యముల్,।
దా మెల్లన్ నశియించిపోవ, మఱిమీఁదన్ స్వర్గముంబొందిరా।
సోమాసుల్, దవదగ్ధభూజములుఁ గాంచుంబో ఫలంబుల్మహిన్॥౧౯॥

తే॥ గీ॥ జన్నములఁ జారుహింసించి చంపునట్టి।
పశువులకు స్వర్గ మబ్బెడుపక్షమందు,।
నాత్మజనకుల నటు సోమయాజులెల్ల।
నులిచి వధియించి స్వర్గాన నిలుపరాదె?॥౨౦॥

క॥ చచ్చినప్రాణికి శ్రాద్ధము।

హెచ్చుగఁ బరితృప్తిహేతువే యయ్యెడుచో।
నచ్చుగ నాఱినదీపముఁ।
గ్రచ్చుట వెలిఁగించుఁజమురు గ్రమ్మఁగఁ దరలో॥౨౧॥

శిష్య—స్వామీ! అన్నపానములే పురుషునకుఁ బరమార్థము లయినపక్షమున, నేమినిమిత్త మీత్రైర్థికులు సాంసారికసుఖంబులం బరిత్యజించి ఘోరతరంబులయిన పారాక సాంతపన షష్ఠకాల ప్రభృతిదుఃఖంబుల నివ్విధంబున బాధపడుచున్నారు?

చార్వా—ఓరీ! ధూర్తప్రణీతాగమప్రతారితు లగునీమూఢమతులకు నాశామోదకంబుల నిట్టితృప్తి గలుగుచున్నదిగాని చూడు.

తే॥ గీ॥ భుజనిపీడిత నిజబాహుమూల భగ్న।
తుంగత స్తన మంగనాలింగ మేడ?।
ననిశభిక్షోపవాసవ్రతారబ్ధ కిరణ।
దాహదేహాపశోషణత్వం బెడేడ?॥౨౨॥

శిష్య—ఆచార్యోత్తమా! "సాంసారికసుఖంబు దుఃఖమిశ్రితంబు; కావునదీనిని బరిహరింపవలయు"నని త్రైర్థికు లనుచున్నారు.

చార్వా—(నవ్వి) ఆహా! నరపశువులదుర్బుద్ధివిలసనము!

ఉత్సాహ॥ విషయసంగమజసుఖంబు విపులదుఃఖమిళితమన్।
మిషను విడువవలయు ననుట మిగులఁ దెలివిలేమియే;।
తుషకణోపహితములనుచుఁ ద్రోయు నే హితార్థియు।
న్ముషఁడు ధవళతండులాఢ్యరుచ్య శాలిధాన్యముల్॥౨౩॥

మహామో—ఆహాహా! పెద్దకాలమునకు సప్రమాణము లయినవాక్యములు నాకు శ్రవణసుఖమును సంపాదించుచున్నవి. (చూచిసంతోషముతో) ఓహో! నాప్రియమిత్రుఁడు చార్వాకుఁడా?

చార్వా—ఓహో! ఈయన మహామోహమహారాజు- (సమీపించి) జయముజయముమహారాజ! ఇదె చార్వాకుఁడు మ్రొక్కుచున్నాఁడు.

మహామో—చార్వాకా! నీకు స్వాగతము. ఇటఁ గూరుచుండుము.

చార్వా—(కూరుచుండి) దేవా! ఇది కలిపురుషుని సాష్టాంగనమస్కారము.

మహామో—ఓయీ! కలికి భద్ర మవ్యాహతమేగద?

చార్వా—ఏలినవారిప్రసాదమువలన సర్వత్రభద్రమే- అతఁడు కర్తవ్యశేషమునుగూడ నిర్వర్తించుకొని మఱి దేవరపాదమూలమును సందర్శింపఁగో

రుచున్నాఁడు- అదియుచితమేగదా!

ఉ॥ దాయలరూపుమాపఁ దలఁదాలిచి యేలికశాసనంబుఁ, దా।
నాయురుకృత్యముల్ నెఱపి యప్పుడ, మోము వికాసమొందఁగాఁ।
బోయి,మహాప్రసాదమున భూపతి దర్శనమీయ డాసి,చే।
దోయిమొగిడ్చి తత్పదనతుల్ పొనరించును ధన్యుఁ డిమ్మహిన్॥౨౪॥

మహామో—అటులయిన నిప్పు డాతనివలన నేమట్టునకుఁ బనిజరిగినది?

చార్వా—దేవా! అవధరింపుము.

మ॥ ఉరుసంధ్యాజపహోమముఖ్య నిగమప్రోక్తక్రియల్ మానుచుం।
బరనారీగమనంబుఁ, బానముమొదల్ స్వచ్ఛందచేష్టల్ మహా।
పురుషుల్ వెల్లడి సల్పుచుండ్రు; కలినాబోం ట్లింతకున్ వారిఁడేఁ।
దరమౌనా? ప్రభుమన్ననం బురుషకృత్యంబెల్ల నీడేఱెడున్॥౨౫॥

అటనుత్తరపథికులును, బాశ్చాత్యులును వేదత్రయంబునే విడిచిపెట్టినవారు; ఇక శమదమాదుల లెక్కయేమి? అన్యత్రయయినను బ్రాహ్మీను కులిప్పుడు ప్రాయికముగా జీవికామాత్రఫలములుగానే గానవచ్చుచున్నవి.

ఈయంశమాచార్యోక్తమే.

తే॥ గీ॥ అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రయంబు,భస్మ।
గుంఠనంబుఁ,ద్రిదండంబు శుంఠలైన।
పౌరుషజ్ఞానహీనప్రవర్తనులకు।
బ్రదుకుఁదెరువని మును బృహస్పతి యనండె?॥౨౬॥

కాఁబట్టి కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యాప్రబోధోదయంబు గాఁగలదని కలనయిన దేవరవారు శంకింపవలవదు.

మహామో—కార్యము కడుఁజక్కఁగా నెఱవేఱినది- మహత్తరమయినతత్తీర్థము వ్యర్థీకృతంబయ్యెనుగదా!

చార్వా—ఇంకొకమనవి.

మహామో—అదియేమి?

చార్వా—మహాప్రభూ! విష్ణుభక్తియను పేరుగల మహానుభావురాలగునొక యోగినిగలదు- ఆమెనుగూడ మనకలి మెల్లమెల్లగాఁ దలయెత్తకుండఁ జేసినాఁడు- అయినను నాయోగినిప్రభావమెట్టిదోగాని, తదనుగ్రహపాత్రుఁడయినవాని గోత్రమునయినను మేము దేఱిచూడను జాలకున్నాము- దేవరవా రీవిషయమున సావధానులయి యాలోచింపవలయును.

మహామో—(భయపడితనలో) హా! తద్యోగిని సుప్రసిద్ధమహాప్రభావురాలు! మాకు స్వభావవిద్వేషిణి;తదున్మూలనము దుస్సాధ్యముగదా! కానీ, (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనము భయపడనేల? కామక్రోధాదిప్రతిపక్షు లుండఁగా దానిమహిమ లెక్కకుడసాగును?

చార్వా—దేవా! అవునుగాని పగతు నల్పతినేనియు విజిగీషుఁ డుపేక్షింపరాదుగదా!

తే॥గీ॥ అల్పుఁడయ్యు నరుంతుదుం డగుట రిపుఁడు।
ధారుణీభర్తకు విపాకదారుణుండు;।
చరణమం దింతకంటకాంకురము విఱుగఁ।
దరుగనిచ్చునె వేదనాకరముగాక?॥౨౭॥

మహామో—(తెరవంకఁజూచి) ఓరీయెవఁడురా అక్కడ?

దౌవారికుఁడు—(ప్రవేశించి)దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మహామో—ఓరీ!అసత్సంగా!“మీ రేమఱక శీఘ్రముగా విష్ణుభక్తియనుయోగినిం గడతేర్పవలయు”నని కామక్రోధలోభమదమానమాత్సర్యాదుల కాదేశింపుము.

దౌవా—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాతఁబత్రహస్తు డొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పురుషుఁడు—సముద్రతీరమందలి పురుషోత్తమ సంజ్ఞితం బగు దేవాయతనంబునుండి మదమానులు పంపఁగా మహారాజసన్నిధానమున కుత్కలదేశమునుండి నేనువచ్చినాను. (చూచి) ఇదే వారణాసీపురంబు. రాజభవనమిదిగో, లోపలికిఁబోయెదను. (ప్రవేశించి) అదిగో! మహారాజు చార్వాకునితో రహస్యమున నేమోయాలోచించుచున్నాఁడు. దగ్గఱకుబోయెదను. (సమీపించి) జయముజయము మహారాజ! దేవరవా రీపత్రికను జిత్తగింపుఁడు.

మహామో—(ఉత్తరముపుచ్చుకొని) నీ వెక్కడనుండిరా?

పురు—స్వామీ! నేను బురుషోత్తమమునుండి వచ్చినాను.

మహా—(తనలో)కార్య మేదోయత్యాహితము గాఁగలదు. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! నీ విప్పటికి సెలవుపుచ్చుకొని కర్తవ్యాంశములయందు జాగరూకుఁడవయి యుండుము.

చార్వా—చిత్తము దేవా. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మహామో—(పత్రికఁ జదువుకొనుచున్నాఁడు) స్వస్తి శ్రీవారాణసీ రాజధానీ మండనాయమాన శ్రీమన్మహారాజాధిరాజపరమేశ్వర శ్రీమహామోహప్రభూత్తంసులపాదపద్మములకుం బురుషోత్తమాయతనంబుననుండి, మదమానులు సాష్టాంగనమస్కారసహస్రములతోఁ గావించుకొనువిజ్ఞాపనము. ఇచ్చటభద్రమవ్యాహతము.

తరువాత

దేవా! శాంతిదేవి తనతల్లియయినశ్రద్ధతోఁగూడ వివేకునకు దౌత్యంబు సేయఁగుదిరి, తదీయసంగమార్థ ముపనిషద్దేవి నహర్నిశంబు ననునయంబునం బ్రబోధించుచున్నది. మఱియు వైరాగ్యాదులు కామసహచరుం డయినధర్ముని భేదపఱుచు చున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఆధర్ముఁ డక్కడక్కడఁ గామునివలన వేఱుపడి నిగూఢప్రచారంబు సలుపుచున్నాఁడు. ఉక్తార్థంబులనుజిత్తగించి దేవర దివ్యచిత్తానుసారము జరిగింపఁ బ్రార్థించుచున్నాము. (ఇట్లుచదువుకొనిక్రోధముతో)

ఆ! యేమిది! ఈయతిముగ్ధులు శాంతికిఁగూడ భయపడుచున్నారు!

ఇంతకు నదిగలుగుట యెట్లు?

చ॥ నలువ సతంబు విశ్వసృజనంబొనరించుఁ; గ్రతుఘ్నుఁ డాహిమా
చలతనయోపగూఢ సుఖసంగతిఁ దారక లల్లలార్చుఁ; న
ర్మిలిఁ గమలాకపోల మకరీకలనాంచ దురస్థ్సలంబుతో
జలనిధిఁ బవ్వళించు హరి; శాంతి యిఁకం బరులందుఁ గల్గునే?॥౨౮॥

(పురుషునితో) జాల్మా! నీవు శీఘ్రముగాఁబోయి కామునిఁగలిసికొని మాయానతిగా నిట్లు చెప్పుము. "ధర్ముఁడు దురాశయుఁడని మాకుఁదెలియవచ్చినది. వాఁడొక్కముహూర్తమయినను నమ్మియేమఱఁదగినవాఁడుగాఁడు. నీవు వానినిగట్టిగానిర్బంధించి నిలుపవలయును." అని.

పురు—చిత్తము మహాప్రభూ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహామో—(ఆలోచించితనలో) ఈశాంతిని మాయించుట కేమియుపాయము? కానీ- ఉపాయాంతర మెందుకు? క్రోధలోభులే యీకార్యమందుఁ బరమసమర్థులు- (ప్రకాశముగా) ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

దౌవారికుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మహామో—ఓరీ! క్రోధలోభులను బిలుచుకొనిరా.

దౌవా—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(తరువాతఁ గ్రోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

క్రోధు—శాంతిశ్రద్ధావిష్ణుభక్తులు మహారాజుతోఁ బగగొన్నారఁట. ఔరా! నేను బ్రతికియుండఁగానే యింత తెగువకుఁ జొచ్చినారు. వారికి జీవితాశ లేదా యేమి చెపుమా?

క॥ కను నేకృత్యము? హితము
న్వినునే? చదివినది దెలియునే? నే నంధం
బును, బధిరంబు, నచేతన
మును జేయనె తెలివిమాపి భువనము నెల్లన్?॥౨౯॥

లోభు—ఓరీ! నేను బూనినవారు మనోరథనదీపరంపర నే తరింపఁజాలరు. ఇంక శాంత్యాదులను జింతించుట యెక్కడిమాట? చూడు సఖుఁడా!

మ॥ మదధారాపరిషిక్తగండతలముల్ మాతంగముల్, వేగసం
పద గాలిన్నిరసించు తేజులివినా వశ్యంబులిట్లింక శ్రీ
యెదుగున్, నాకిది గల్గెఁ, గల్గునిదియుం జేబ్రోద్దులబ్ధాధికం
బెదఁ జింతించు దురాశ మీజగమహో యేలీల శాంతింగనున్?॥౩౦॥

క్రోధు—మిత్రుఁడా! నీవు నాప్రభావ మెఱుఁగుదువా?

మ॥ చదిపెం ద్వాష్ట్రుని వృత్రు వజ్రధరుఁ డాచంద్రార్ధచూడుండు దాఁ
జిదిమెన్ బ్రహ్మశిరంబుఁ; గౌశికుఁడు గూల్చెం బట్టి వాసిష్ఠులన్;
చూడు
జదువ ర్లుజ్జ్వలకీర్తులున్ సదమలాచారంబులుం బ్రోచ్చుతా
స్పద సత్పౌరుషభూషణంబు లన కుత్పాటింతు నే వంశముల్॥౩౧॥

లోభు—తృష్ణా! ఇటురమ్ము.

తృష్ణ—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్ర! యేమి సెలవు?

లోభు—ప్రియురాలా! ఆలకింపుము.

మ॥ పొలముల్, గోనలుఁ, గొండ లూళ్లుఁ, దుదకున్ భూమండలం బబ్బఁగా
కలలబ్ధాధికచింతనుల్ జనులు, ప్రత్యాశామహాపాశబ
ద్ధులుసూ, తృష్ణ! ప్రసన్నవై పెనిచితేఁ దోరంబుగా నీయొడల్
జలజాతప్రభవాండకోట్లనయినన్ శాంతింతురే వారిఁకన్?॥౩౨॥

తృష్ణ—ఆర్యపుత్ర! నేను స్వయముగానే నిత్య మీకార్యమునం దభినివేశము గలదానను; ఇప్పుడు తమయాజ్ఞ కూడ నయినది కాఁబట్టి యిఁక బ్రహ్మాండా

హృదయములచేతనయినను నాయుదరము బూరటిల్లదు.

క్రోధు—హింసా! యిటు రమ్ము.

హింస—ఇదిగో! వచ్చితినార్యపుత్ర! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

క్రోధు—ప్రియురాలా! నీవు సహధర్మచారిణి వయినందున, మాతృపితృవధం బయినను నాకుఁ దృణప్రాయముగానున్నది.

మ॥ జనకుం డెంత? పిశాచితల్లి, పురుగుల్ సైదోడు లీచుట్టముల్।
హననార్హుల్, విటమిత్రచేష్టితులు దాయాదుల్ గడుంగుత్సితుల్।
(చేతులుపిసికికొని)
కనరాపీరలయీకులం బఖిల మాగర్భంబు నిశ్శేషముం।
బొనరింపంగనకున్నఁ బెగ్గినుకనిప్పుల్ మేనఁజల్లాఱునే॥ ౩౩॥

(చూచి) మహారాజిక్కడనున్నాఁడు; సమీపింతము. (అందఱుసమీపించి)

అందఱు—జయముజయముమహారాజ!

మహామో—వినుండు, శ్రద్ధాపుత్రియయినశాంతి మనకుఁ బరమవిద్వేషిణి; మీ రందఱు దానిని నిగ్రహింపవలయును.

అందఱు—దేవా! చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మహామో—ఇదిగో! "శ్రద్ధాపుత్రి" యనుమాటవలన, నాహృదయమున కిప్పుడు వేఱొకయుపాయము సైతముస్ఫురించుచున్నది- శాంతి శ్రద్ధకుఁ గూఁతురయినందున నది తనతల్లికి లోఁబడినదిగాని స్వతంత్రురాలుగాదు- కాఁబట్టి, మేయుపాయముచేతనయిన నుపనిషత్సకాశమునుండి యిప్పుడు శ్రద్ధను దొలఁగింపఁగలిగితిమా, యతిసుకుమారతనుజేసి మాతృవియోగ దుఃఖంబున బలముడిగి కృశించి యది నశింపఁగలదు- శ్రద్ధ నివల కీడ్చుటకు మిథ్యాదృష్టివిలాసినియే మహాప్రగల్భురాలు- ఆమె నే యికార్యంబున నియోగింపవలయును. (పార్శ్వమునఁజూచి) విభ్రమావతీ! సత్వరముగా మిథ్యాదృష్టిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—చిత్తముదేవా! (నిష్క్రమించి మిథ్యాదృష్టితోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

మిథ్యా—సఖీ! మహారాజునుజూచి చిరకాలమయినది. ఇప్పుడాయన మోము నే నేలాగు సందర్శింతును? న న్నాయన యేమనునోగదా!

విభ్ర—చెలియా! నీమోమును జూచినతోడనే మహారాజు తన్నే తాను మఱచి పోవును; నిన్నేమి యనఁగలఁడు?

మిథ్యా—సఖీ! నాయలీకసౌభాగ్యమును జూచి పరిహసించెదవా?

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యమునొక్క యలీకత్వ మెట్టిదో యది యిప్పుడే నీకుఁ గాన రాఁగలదు. మఱి యోసిప్రియసఖీ! నీలోచనంబులు నిద్రాప్రవాహాంతరంగాకులంబులుగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. ప్రియసఖి కింతనిదుర లేమి కేమి కారణము?

మిథ్యా—సఖీ! లోకములో నొక్కమగఁడు గలయాఁడుదానికే రేలు గన్ను వారయుట గడుదుర్లభము. ఇఁక జగమంత మగలేయయిననావంటిదాని కది యడుగనేల?

విభ్ర—ప్రియసఖీ! యెవ్వరెవ్వరే నీకుమగలు?

మిథ్యా—మొట్టమొదటమహారాజు, పయిగాఁ గాముఁడు, క్రోధుఁడు, లోభుఁడు, నహంకారుఁడు; సఖీ! వేయిచెప్పనేల? వీరి కులంబునఁ బుట్టినవాఁడు బాలుఁడుగాని, పడుచుగాని, వృద్ధుగాని నన్ను రేయుంబగలు దమయక్కునఁ జేర్చుకొని క్రీడింపనివాఁడు లేఁడు.

విభ్ర—అటులయినఁ బ్రియసఖీ! కామునకు రతియుఁ, గ్రోధునకు హింసయు, లోభునకుఁ దృష్ణయుఁ బ్రియతమురాండ్రని వినుచున్నామే, వారు, తమభర్తలిట్లు రాత్రిందివము, నిత్యముఁ బ్రియసఖితో రమించుచుండఁగాఁ జూచి యెట్లు సహించుచున్నారు?

మిథ్యా—సఖీ! సహనమునుగుఱించి యడిగెద వేమి? తుదకు వారుగూడ నన్నుఁ జూడ కొక్కనిముస మయినను నిలువలేరు.

విభ్ర—సఖీ! ఇందుచేతనేగాదా నీవంటి సుభగురాలయినస్త్రీ యీపృథివి యందు లేదనవలసివచ్చినది- నీసౌభాగ్యసమృద్ధికి మన సెరియవలసిన నీసపత్నులసయితము నీప్రసాదమునకుఁ బ్రతీక్షించుచున్నవారు. సకియా! యిం కొకమాట- నీవిలాగున నిద్రాకులహృదయవయి, తొట్రిల్లెడు నడుగులం జాఱు మంజీరములు గల్లుగల్లుమన మహారాజును సంభావింపవచ్చుచున్నావు, నిన్నుఁజూచి యాయన యనుమానపడఁడుగద?

మిథ్యా—సఖీ! యిం దనుమానపడవలసిన దేమి? మా కీయవిసయము మహారాజనియుక్తమేగదా! మఱియు నోసఖీ! దర్శనమాత్రప్రసన్నులగుపురుషులచోట మా కేమిభయము?

మహామో—(చూచి) ఇదిగోఁ బ్రియురాలు మిథ్యాదృష్టి; ఈమె—

ఉ॥ వేసలి పూవుటెత్తు లరవీడఁగఁ జేనవి దిద్దుసాకునం
గానఁగఁ జేయుచుం గుచనఖక్షతముల్, విరినల్లగల్వచా

లీనెడుచూపు డెంద మెలయింపఁగఁ, బ్రేంఖ విలోల కంకణ
స్వానము మీఱ, భూరికటిభారమునన్ మెల మెల్ల వచ్చెడున్ ॥౩౪॥

విభ్ర—ఇదిగో! మహారాజు, సన్నిధికిఁబొమ్ము ప్రియసఖీ!

మిథ్యా—(సమీపించి) జయము జయము మహారాజ!

మహామో—ప్రియురాలా!

క॥ వలుఁదకుచంబుల నెలవం
కలు చేఱ, మదంకతలము నైకొని, బిగికౌఁ
గిలి యొసఁగుము, శివునంక
స్థలమున నెలకొనినయచలతనయకు నెనయై! ॥౩౫॥

మిథ్యా—(చిఱునవ్వుతో నట్లు చేయుచున్నది)

మహామో—(ఆలింగనసుఖ మభినయించి) ఓహో! ప్రియురాలియాలింగనము వలన నాకు నవయౌవనము మరల నంకురించుచున్నది.

చ॥ తరుణవయోవిలాసములఁ దా మును పేయది గల్గెనాకుఁ, ద
త్స్మరజవికార మున్మథితమానస మింద్రియసంగహీనని
ర్భరసుఖ ముత్కటప్రియము త్వత్పరిరంభజ మౌచు వెండి యాం
తరవివిధప్రవృత్తుల నణంచి వినూతనరీతి భాసిలున్ ॥౩౬॥

మిథ్యా—మహారాజ! నేను నిప్పు డెలజవ్వనమున నివ్వటిల్లుచున్న దానను, భావానుబద్ధ మగుప్రేమ కొండొక కాలమున కయిన నశింపదుగదా! దేవర వారికి నే నిప్పు డెందునిమిత్తము తలఁపువచ్చితినో యానతిండు మహారాజ!

మహామో—ప్రియురాలా!

క॥ ఇలలో హృదయమునకు వెలు
పల నున్నదిగాదె తలఁపువచ్చుట? చెలియా!
విలసిల్లెదు నాదుమనః
ఫలకముననె నీవు సాలభంజికపోలెన్ ॥౩౭॥

మిథ్యా—దేవా! మహాప్రసాదము- అయినను ముదలయింపు మహారాజ!

మహామో—ప్రియురాలా! నీసర్వావయవములును బ్రకాశితము లగునట్లు సర్వత్ర నీవుసంచరింపవలయును- ఇంతేగాక చానిసకూతురు శ్రద్ధ, యుపనిషత్తును వివేకునితోఁగూర్చుటకుఁ దాను గుంటెనకత్తె యయినది. కాఁబట్టి—

క॥ పాపానువర్తినిని దు
ష్పాపం బ్రతికూల నకులభవ నారండన్
వే పాషండులఁ జేరుపు
మీపట్టునఁ గొప్పవట్టియీడ్చి మృగాక్షీ! ॥౩౮॥

మిథ్యా—దేవా! యీమాత్రపుఁబనికి దేవరవా రింతప్రయత్నము చేయవలయునా? ప్రభువువారిదాసి యయినయాశ్రద్ధ, మాటమాత్రముననే దేవర యాజ్ఞను నెఱవేర్పఁగలదు- "ధర్మము మిథ్య, మోక్షము మిథ్య, వేదమార్గము మిథ్య, సుఖవిఘ్నకారు లీశాస్త్రప్రలాపములు మిథ్యలు, స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య" యని దానికి నేను బోధించినతోడనే వేవేగ నది వేదమార్గమునే విడిచిపెట్టఁగలదు- ఇఁక నుపనిషత్తుమాట వేఱ చెప్ప నేల? ఇంతియకాక విషయానందవిముక్తం బని మోక్షంబున దోషంబు లగపఱుచుచు నచిరకాలముననే శ్రద్ధ నుపనిషత్తువలన విరక్తను గావించెదను.

మహామో—ప్రియురాలా! నీ విట్లు చేయఁజాలితివా నామనోరథము లెస్సగ నెఱవేర్చినదానవే- (మరలఁ గౌఁగిలించుకొని ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

మిథ్యా—అయ్యయ్యో! దేవరయిట్లు బహిరంగముగాఁ బ్రవర్తించుటచేత నాకు సిగ్గగుచున్నది.

మహామో—అటులయిన నోసుందరీ! మనము వాసగృహమునకే పోవుదము.

నిష్క్రమించుచున్నారు.

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధు
వంశ క్షీరనీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబా గర్భశుక్తిము
క్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృత శాంతరసాసార
ప్రబోధచంద్రోదయనాటకంబునందు, మహామోహా
విలాసం బనుద్వితీయాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ పరమాత్మనే నమః.

ప్రబోధచంద్రోదయము.

తృతీయాంకము

(తరువాత శాంతియుఁ గరుణయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

శాంతి—(కన్నీళ్ళతో) అమ్మా! అమ్మా! నీ వెందుఁ బోతివి? నీరూపము నాకన్నులకగపఱుపుము.

ఉ॥ దండితపంబు సల్పుజడదారులఁ, బున్నెపుఁగోవెలల్, స్రవ
త్తాండనగంబులుం, బెదరుదక్కనజింకలకాన లిష్టమౌ
చుండెడు తల్లి! శ్రద్ధ! కపిలోస్రనిషాదులయిండ్లఁ బోలెఁ, బా
షండులచేతులం బడితి; చావక యేవగ దక్కు దక్కటా॥౧॥

ఎందుకు? ఆమెజీవితాశ చాలును.

క॥ తా ననుఁగాన కొనర్పదు
తానము; బోనమును సలుపఁ దలఁపదు; జలముం
బానము సేయదు; శ్రద్ధా
మానిని, క్షణమైన నన్ను మానినమను నే?॥౨॥

శ్రద్ధావిహీనమైనయీశాంతిజీవన మొక్కముహూర్తమయినను నిరర్థకమే; కావున సఖీ! కరుణా! నాకుఁ జితిని బేర్పుము-అగ్నిహోత్రమునఁ బ్రవేశించి నేను శీఘ్రముగా నామెను గలసికొనియెదను.

కరుణ—(కన్నీళ్ళతో) హా! ప్రియసఖీ! నీ వీలాగు విషమజ్వలనజ్వాలాకులకర్ణకటుదుస్సహంబు లయినయక్షరంబులం బలుకుచు, సర్వథా నాజీవితమునకు భంగమును గలిగించుచున్నావు- అమ్మా! ప్రియసఖీ! ముహూర్తమాత్రము నీ జీవితమును ధరించుట కనుగ్రహింపుము- మునిజనసమాకులంబు లగుభాగీరథీతీరపుణ్యాశ్రమంబుల నిపుణముగా నిపు డామెను నెమకెదను-ఒకవేళ మ

హా మోహునకు జడిసి యెక్కడనేని బ్రచ్ఛన్నముగా నున్నదేమో!

శాంతి—సకియా! యింక వెదకవలసిన దేమి?

చ॥ పులినములందు నివ్వరులు పొల్చినవై వనవాసిసత్తముల్
మెలఁగుసరిత్తటంబుల, సమిచ్ఛమసావృత యజ్వశాలలన్,
నలుఁ జెలఁగాశ్రమంబులను నా కన నట్టి దొకండు లేద; యె
వ్వలనను దల్లి శ్రద్ధ దొకవార్తయు నాచెవిసోఁక దక్కటా!॥౩॥

కరు—సఖీ! నామాటవిను- సాత్త్వికశ్రద్ధయయినప్పు డామె కీలాటి దురవస్థ తటస్థించునని నేను యోచింపను- అంతేసి పుణ్యస్వరూపిణు లింతలేసి యసంభావనీయవిపత్తు లెన్నఁడు ననుభవింపరమ్మా.

శాంతి—అయ్యో! చెలియా! దైవము ప్రతికూలమయిననాఁ డది యేల యసంభావ్య మగును?

మ॥ సిరి వైదేహికి రావణాసురునియిల్ చేరంగ నయ్యెన్; నిశా
చరు లొందించిరి పూజ్యురాలిని ద్రయీచంద్రాస్యఁ బాతాళమున్;
వరగంధర్వసుతన్ మదాలస, మిషన్ బాతాళకేతుండు దా
హరియించెన్; విషమంబు వక్రముగదా హా! దైవతంత్రం బిలన్॥౪॥

కానీ పాషండాలయంబులయందే యామెను వెదకుదము.

కరు—ఆలాగే చెలియా! (నడుచుచున్నారు)

కరు—(భయముతో) సఖీ! రాక్షసుఁడు రాక్షసుఁడు.

శాంతి—ఎవఁ డా రాక్షసుఁడు?

కరు—సఖీ! ఒత్తుగా మెత్తుకొనినమలపంకంబౌడల దిగజాఱ, జూడ నసహ్యమైనయేవపురూపుతో, సుత్పాటితకేశుండయి, చూడఁగూడని దిస్సమొలతోడఁ, బెద్ద నెమిలిపింఛియ మొకటి చేతఁబట్టుకొని వాఁ డీలాగే వచ్చుచున్నాఁడు.

శాంతి—సఖీ! మిక్కిలి బక్కటిల్లియున్నాఁడు, వీఁడు రక్కసుఁడుగాఁడు.

కరు—అటులయిన వీఁ డెవ్వఁ డగునో.

శాంతి—సఖీ! నేను వీనిని బిశాచ మనుకొనియెదను.

కరు—ప్రియసఖీ! ప్రస్ఫురన్మహామయూఖమాలోద్భాసితభువనాంతరాళంబుగాఁ బ్రచండమార్తాండమండలంబు వెలుంగుచుండ నియ్యెడఁ బిశాచముల కవకాశ మెక్కడ?

శాంతి—ఆలాగైనఁ జెలియా! వీఁ డిప్పుడే నరకవివరమునుండి వెడలివచ్చిన

యొకానొక నారకి గావలయును.(చూచియాలోచించి) ఆ! తెలిసినది. వీం
డు మహామోహప్రవర్తితుం డగుదిగంబరసిద్ధాంతుండు-సర్వథా వీనిదర్శ
నము దవ్వులనే పరిహరింపవలయును-(పెడమొగమయికూరుచున్నది)

కరు—సఖీ! ముహూర్తమాత్ర మిక్కడనుండుము- నేను శ్రద్ధన న్వేషించెదను.

(ఇద్దఱు నట్లున్నారు- ముందుచెప్పినట్లు దిగంబరసిద్ధాంతుఁడును బ్రవేశించుచు
న్నాఁడు)

దిగం—నమోర్హద్భ్యో నమోర్హద్భ్యః

ఆ॥వె॥ ప్రజ్వలించెడును నవద్వార గృహమధ్య
మందు నాత్మ దివ్వెచందమునను;
జినవరాభిహితము వినుఁ డిది పరమత
త్త్వంబు మోక్షసౌఖ్యదాయకంబు॥౫॥

(నడుచుచున్నాఁడు)

(ఆకాశమందు) ఓహోశ్రావకులార! వినుఁడువినుఁడు-

క॥ మలమయ పుద్గలపిండము
గలజలముల నయిన శుద్ధిగల దగునే? ని
ర్మలమూర్తి యాత్మ, దానిని
నిల ఋషిపరిచరణములను నెఱుఁగఁగవలయున్॥౬॥

ఏమనెదరు? ఋషిపరిచరణమ దెట్టులా? ఆలకింపుఁడు.

క॥ దూరముననె తచ్చరణాం
భోరుహముల కెరఁగి, వినయపూర్వక మృష్టా
హారమునిడి, వారలు మీ
దారల భోగింప నీర్ష్యదగులకుఁ డీరల్॥౭॥

(తెరవంకఁజూచి) శ్రద్ధా! ఇటురా. ఇటురా.

ఇద్దఱు—(భయముతోఁజూచుచున్నారు)

(తరువాతఁ దదనురూపవేషముతో శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది)

శ్రద్ధ—రాజకులము నెల వేమి?

శాంతి—(మూర్ఛిల్లుచున్నది)

దిగం—పూజ్యురాలా! నీవు శ్రావకకులంబు నొకముహూర్త మయినను విడిచి
యుండఁగూడదుసుమీ.

శ్రద్ధ—చిత్తము- (నిష్క్రమించుచున్నది)

కరు—ప్రియసఖీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. అయ్యో! నామమాత్రమునకే నీవు
భయపడెదవేమమ్మా? అహింస నాతోఁజెప్పినది వినుము, పాషం
డులకుఁగూడఁ దమఃకుమారి యయినశ్రద్ధ గలదఁట. కాఁబట్టి యిది
తామసశ్రద్ధ గాఁగలదు.

శాంతి—(ఊఱడిలి)సఖీ! నీ వన్నది నిజమే.

తే॥గీ॥ తా దురాచారురాలు, దుర్దర్శురా ల్దు
రాశురా లిది మాయమ్మ ననుకరింపఁ
జాలునే? యామె బహుసదాచారురాలు
ప్రాణసహచరి! ప్రియదర్శురాలు గాదె? ॥౮॥

కానీ. సౌగతులలోపల నామెను వెదకుదము. (శాంతికరుణలు నడుచుచు
న్నారు)

(అప్పుడు పుస్తకహస్తుఁ డగుబుద్ధాగముఁడు భిక్షురూపముఁనఁ బ్రవేశించుచు
న్నాఁడు)

భిక్షు—ఓహో! ఉపాసకులారా!

ఉ॥ ఆక్షణమే నశించెడు నిరాత్మము లర్థము లూర కిట్లు ప్ర
త్యక్షము తోఁచు బాహిరములట్టుల యెం దయి కల్పితంబు ల
య్యాత్మయబుద్ధిధార గళితాఖిలవాసన యాఁటఁజేసి, హా!
యీక్షణమందుఁ జక్క స్ఫురియించెడు నిర్విషయోపరాగమై॥౯॥

(నడచి మరల సశ్లాఘముగా) ఓహోహో! ఈసౌగతధర్మ మెంతమంచిది!
దీనియందు భోగమోక్షములు రెండునుగూడ నున్నవిగదా!

ఉ॥ ఉండను మిద్దెమాడుగులు, నొద్దికఁ గూడను ముద్దులాఁడులుం,
బండను బట్టెమంచములుఁ, జారణ కీప్సితవేళ నిష్టమౌ
తిండియుఁ, గూడుఁగాన, యువతీతతి సప్పెడునంగరాగపుం
బండువుఁ బండువెన్నెలవిభావరుల న్వరు లందఁగం దగుఁ॥౧౦॥

కరు—సఖీ! నిట్టతాడనఁ బొడ వయి, కషాయపిశంగచీవరంబు జీరాడ ముండి
తసచూడశిరఃపిండుం డయి ఈలాగు వచ్చుచున్నవాఁడు; వీఁడెవ్వఁ డగునో?

శాంతి—సఖీ! వీఁడు బుద్ధాగముఁడు.

భిక్షు—ఓహో! ఉపాసకులార! భిక్షువులార! మహానుభావుఁ డగుసుగతుని
వాక్యామృతము నాలకింపుఁడు-(పుస్తకముఁజదువుచున్నాఁడు) నే నీలోకం
బుల సుగతిదుర్గతులను దివ్యదృష్టిని జూచుచున్నాను- సర్వపదార్థములును

క్షణికము లయి గోచరించుచున్నవి-ఆత్మ, స్థాయిగా నుండుట లేదు. కాఁబట్టి మీమీదారలను భిక్షువు లాక్రమించునప్పుడు మీ రించుకయు నీర్ష్యనుబొందఁ గూడదు- ఈర్ష్యయే, చిత్తమలము గదా! (తెరవంకఁజూచి) శ్రద్ధా! ఇటురా.

శ్రద్ధ—(ప్రవేశించి) రాజకుల మాజ్ఞాపించును గాక.

భిక్షు—శ్రద్ధా! నీ వుపాసకులను, భిక్షువులను గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొని యుండుము.

శ్రద్ధ—చిత్తము- (నిష్క్రమించుచున్నది)

శాంతి—సఖీ! ఇదియును దామసశ్రద్ధయే సుమా.

కరు—నిజమే ప్రియసఖీ!

క్షపణకుఁడు—(భిక్షువునుజూచి యెలుఁగెత్తి) ఓరోరిభిక్షుక! ని న్నొకటి యడిగెద నీలాగు రారా-

భిక్షు—(క్రోధముతో) ఆ! పాప! పిశాచస్వరూప! ఏమిరా ప్రేలెదవు?

క్షప—ఓరీ! క్రోధమునువిడువు- నేను శాస్త్రగత మయినయంశమునే యడిగెదను-

భిక్షు—ఓరీ! క్షపణకా! నీకు శాస్త్రముకూడఁ దెలియునఁటరా? కానీ చూతము. (సమీపించి) ఏ మడిగెదవు?

క్షప—భిక్షుకా! మఱిచెప్పు, నీవు క్షణవినాశివి గదా! ఎవనికొఱ కిట్లు వ్రతధారణము సేయుచున్నావు?

భిక్షు—వినురా క్షపణక! అస్మత్సంతతి పతితుండగు కొండొక విజ్ఞానక్షణుండు, సముచ్ఛిన్నవాసనుం డయి, మోక్షంబును బొందఁగలఁడు.

క్షప—ఓరోరిమూర్ఖ! యెప్పుడో యొకమన్వంతరమున నెవ్వఁడో యొకఁడు ముక్తుఁ డయినను, నిప్పుడే నశించునీ కిది యేమి యుపకారకము గాఁగలదు.
కానీ- ఇంకొకటి యడిగెదను- ఓరీ! నీ కీధర్మ మెవఁ డుపదేశించినాఁడురా-

భిక్షు—ఓరీక్షపణకా! సర్వజ్ఞుఁ డైనభగవానుఁడు బుద్ధుఁ డుపదేశించినాఁడురా-

క్షప—ఓరీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁ డని నీ వెట్లెఱుంగుదువు?

భిక్షు—ఓరిక్షపణకా! బుద్ధుఁడుసర్వజ్ఞుఁ డని తదాగమమువల్లనే వెల్లడియగుచున్నది-

క్షప—ఓరియుత్సన్నబుద్ధీ! వానిమాటవలననె వానిసర్వజ్ఞత్వము వెల్లడియగునేని నేనును సర్వజ్ఞుఁడనే విను-నీపితృపితామహప్రభృతు లిరువదియొకటితరములవారితోఁగూడ నీవు నాకు దాసుఁడవురా-

భిక్షు—ఆ! పాపపిశాచ! మలపంకధర! నేను నీకు దాసుఁడనురా?

క్షప—ఓరోరివిహారదాసీభుజంగ! దుష్టప్రవ్రజిత! నేను నీ కది దృష్టాంతముగాఁ జెప్పినానురా- కానీ నీకు నే నొకహితంబును విస్రంభంబునం జేసి యుపదేశించెదను- నామాట విని నీ వింక బుద్ధానుశాసనమును బరిత్యజించి, యర్హదనుశాసనము నవలంబించుచు, దిగంబరవ్రతమును ధరించుకొనుము.

భిక్షు—ఆ! పాప! నీవు స్వయముగాఁ జెడినదియే గాక యితరులనుగూడఁ జెఱుపఁ దలఁచుచున్నావురా.

క॥ నీరీతిని బ్రాజ్యం బగు
స్వారాజ్యము నుజ్జగించి, సర్వజనంబుల్
గేరుపిశాచత్వంబును
బూనుషఁ డెవ్వాఁడు గోర బుద్ధిఁ దలంచున్?॥౧౧॥

ఆర్హతధర్మోపదేశము నయిన నెవఁ డాదరించును?

క్షప—ఓరీ! గ్రహనక్షత్రవార చంద్రసూర్యోపరాగ శుక్రరాహు పరమార్థజ్ఞాన సంవాదదర్శనంబుచేత, భగవానుఁ డయినయర్హతుని సర్వజ్ఞత్వము నిరూపిత మగుచున్నది గదా!

భిక్షు—(నవ్వి) ఓహో! అనాదిప్రవృత్తం బగునీజ్యోతిషాతీంద్రియజ్ఞానంబున నీవు వంచితుండ వయి, పాప మతికష్ట మగునీవ్రతము నవలంబించి యున్నవాఁడవు.

క॥ జీవుఁడు తనుపరిమితుఁ డనె
దేవగ ముజ్జగము నాతఁ డెఱిఁగెడు? ఘటమం
దే వెలిఁగెడుదీపియ, గృహ
భావములను దాఁ బ్రకాశపఱుపం గలదే?॥౧౨॥

ఓరిక్షపణకా! లోకద్వయవిరుద్ధం బగునార్హతమతముకంటె సుగతదర్శనమే ప్రశస్త మయినది- అది సాక్షాత్సుఖావహ మతిరమణీయము.

శాంతి—సఖీ! మనము మఱియొకచోటికిఁ బోవుదము.

కరు—అలాగే ప్రియసఖీ! (నడుచుచున్నారు)

శాంతి—(ముందుచూచి) ఇదిగో! మనయెదుట సోమసిద్ధాంతుఁడు కడకుఁ గూడఁ బోవుదము.

(తరువాతఁ గాపాలికరూపధారి యగుసోమసిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కాపా—(నడచి)

ఉ॥ మానిసిబొమికెపేరులను మై నెఱిసొమ్ములుగా ధరించుచున్,
బోనము సేయుచున్ మనుజపుర్రెయిలోన, శ్మశానవాసి నై
జ్ఞానము యోగకజ్జలవశంబున శుద్ధముగాఁగఁ, గాంచెదన్
నేను మిథఃప్రభిన్నము ననీశ్వరభిన్నముగాఁ బ్రపంచమున్ ॥౧౩॥

క్షప—ఓహో! ఈపురుషుఁడు కాపాలికవ్రతమును ధరించుచున్నాఁడు. కానీ వీనిని గూడఁ బ్రశ్న చేసెదను-(సమీపించి)ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థిముండధారకా! నీధర్మ మెటువంటిది? మోక్ష మెటువంటిదిరా?

కాపా—ఓరిక్షపణక! వినురా మాధర్మమును జెప్పుచున్నాను.

శా॥ మస్తిష్కాన్త్ర వసాభిఘారిత మహామాంసాహుతుల్ పావకో
పాస్తుల్; బ్రహ్మకపాలకల్పిత సురాపానంబు మాపుష్టి; స
ద్యస్త్రీవాసి నికృత్తకంఠ విగళద్రక్తోగ్ర మర్త్యోపహా
ర స్తుత్యర్హ బలిప్రదానముల యర్చల్ భైరవస్వామికిన్ ॥౧౪॥

భిక్షు—(చెవులుమూసికొని) ఓహో! ఈధర్మచర్య మహాదారుణము గదా!

క్షప—అర్హతా! అర్హత! ఎవఁడో ఘోరపాతకుఁ డీతుచ్ఛుని మోసపుచ్చెను గదా!

కాపా—(క్రోధముతో) ఆ! పాప! పాషండాపశద! ముండితముండ! చండాలవేష! కేశోల్లుంచక! ఓరీ! చతుర్దశభువ నోత్పత్తిస్థితిప్రలయ ప్రవర్తకుండు, వేదాంతసిద్ధాంత ప్రసిద్ధవిభవుండు, భగవంతుండు, శ్రీభవానీధవుండు మోసగాఁ డటరా- అటు లయిన మా యీధర్మముమహిమను జూపెదము.

చ॥ హరిహరపద్మసంభవ ముఖామరబృందముఁ దెత్తుఁ గ్రిందికిన్;
దిరుగఁగ నీక తారలగతిన్ గగనంబున నడ్డగింతు; భూ
ధర నగరాన్వితం బయినధారుణి నీరున ముంచి, వెండి, చె
చ్చెరఁ జెఱుఁగుండ పెంచికలచే సలిలం బఖిలంబుఁ ద్రావుదున్ ॥౧౫॥

క్షప—ఓరికాపాలికా! ఇందుచేతనే, యెవఁడో మైంద్రజాలికుఁడు మాయను జూపి నిన్ను మోసపుచ్చినాఁ డని నే నన్నాను.

కాపా—ఓరిపాపాత్మా! మరల నప్పరమేశ్వరు నైంద్రజాలికుఁ డని యాక్షేపించుచున్నావురా! ఓహో! నీ దౌరాత్మ్య మింక క్షమింపఁ దగినది గాదు-(కత్తిదూసి) నే నిదిగో!

ఉ॥ వేఁడిగ నుచ్చలద్బహుల ఫేనిలబుద్బుదరక్త మొలుక, నా
వాఁడికృపాణ ధారను, భవద్గళనాళము లీలఁ దున్మి తూ
టాడి, వడిం దమద్డమరుడాంకృతి హూతపిశాచభూతముల్
నేఁ డిటఁ గూడ, భర్గగృహిణీమణికిం దగువిందుఁ జేసెదన్ ॥౧౬॥

(కత్తియెత్తుచున్నాఁడు)

క్షప—(భయముతో)ఓహో! మహాభాగ! "అహింసా పరమో ధర్మ" యందురు గదా! (భిక్షునంకముఁ జేరుచున్నాఁడు-)

భిక్షు—(కాపాలికుని వారించి) ఓయీ మహానుభావ! వినోదముగాఁ బ్రవర్తిల్లినయీవాకలహమున నింతకోప మెత్తి యీదీనుని గత్తియెత్తి నఱుకఁ జూచుట యనుచితము సుమా.

కాపా—(క్షమించి కత్తి యొఱలో వేయుచున్నాఁడు)

క్షప—(ఊఁటడిల్లి) ఓయిమహాత్మ! నీ ఘోరరోషావేశము నుపసంహరించితివేని నే నిం కొకటి నిన్నడుగఁ గోరుచున్నాను.

కాపా—అడు గడుగు.

క్షప—అయ్యా! నీ దగుపరమధర్మమును విన్నాను- మఱి నీమోక్ష మెట్టిదో కూడ సెల విమ్ము.

కాపా—క్షపణకా! వినుము.

మ॥ కన మెచ్చో విషయానుషంగమునఁ దక్కున్ సౌఖ్య మానందబో
ధను వర్జించినజీవునుక్కి యుపలత్వం బేల తద్వాంఛ? చ
క్కని గౌరీప్రతిరూప కాంత తను బిగ్గం గౌఁగలింపంగ, సో
యని క్రీడించును ముక్తుఁ డీశ్వరతనుం డై యంచు సోముం డనెన్ ॥౧౭॥

శాంతి—హరిహరీ! ఈలాటిశాస్త్రమునకుఁ గూడ భగవంతుఁడు భవానీభర్త కర్త యనుచున్నాఁడు- ఓహో! మహాత్ములవిజయము.

భిక్షు—మహాత్మా! వీతరాగుఁడు గానివానికి ముక్తి యనుట యవిశ్వసనీయము గదా!

క్షప—ఓరికాపాలికా! నీకుఁ గోపము రాకపోయెనా నే నిం కొకటి యని యెదను- చూడు- శరీరిని సరాగుని ముక్తుఁ డందువు- ఇది వేదవిరుద్ధము.

కాపా—(తనలో) ఓహో! వీరలయంతఃకరణము లశ్రద్ధాక్షిప్తంబు లయినవే- కానీ- ఇట్లు చేసెదను- (తెరవంకఁ జూచి ప్రకాశముగా) శ్రద్ధా! ఇటు రమ్ము.

(తరువాతఁ గాపాలినీరూపధారిణి యయినశ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది)

కరు—సఖీ! రజస్సుత నీశ్రద్ధను జూడుచూడు.

క॥ స్ఫురదిందీవర సుందర
తరలాక్షి,నితంబ జృంభిత స్తనభరమం
థర,నరకీకసమాలా
భరణ,విలాసిని, సుధాంశువదన యి దలరున్॥౧౮॥

శ్రద్ధ—(నడచి)ఇదిగో! వచ్చినాను- స్వామీ! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

కాపా—ప్రియురాలా! ఈదురభిమాని యగుభిక్షుకుని నీవు గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

శ్రద్ధ—(భిక్షువును గౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

భిక్షు—(సానందముగాఁ గౌఁగిలించుకొని రోమాంచము నభినయించుచు రహస్యముగా) ఓహోహో! కాపాలినీస్పర్శ మెంతసుఖకరముగా నున్నది!

మ॥ పొఁగరుంగుబ్బలు సందిటంగుదియ,బల్మోహంబునం గౌఁగిలిం
పఁగలే డెందము చాలరండలను శుంభత్పీనవక్షోజలన్?
సుగతస్వాముల యాన,నే నెఱుఁగ నెచ్చో నిట్టి కాపాలినీ
నగపీనోచ్చ కుచోపగూహన భవానందానుసంధానముల్॥౧౯॥

ఓహోహో! కాపాలికచరిత మెంతపుణ్యము! ఔరా! సోమసిద్ధాంత మెంత శ్లాఘ్యము! ఆహా! ఈధర్మ మత్యాశ్చర్యము గదా! ఓహోహో! మహానుభావ! సర్వథా నేను బుద్ధానుశాసనమును విడిచినాను- మనఃపూర్వకముగా సోమసిద్ధాంతము నవలంబించినాను- నిజముగా నీ వాచార్యుఁడవు! నేనుశిష్యుఁడను- స్వామీ! మాహేశ్వరదీక్షను నా కుపదేశింపుము.

క్షప—ఓరీ! భిక్షుక! నీవు కాపాలినీస్పర్శదూషితుఁడవు,గావున దూరముగాఁ దొలఁగుము.

భిక్షు—ఓరి వెడఁగా! కాపాలినీపరిరంభమహోత్సవము నీ కెట్లుదొరకును? అయ్యో! నీవు మోసపోయినావురా.

కాపా—ప్రియురాలా! క్షపణకునిఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

శ్రద్ధ—(క్షపణకునిఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

క్షప—ఓహోహో! అర్హాత! అర్హాత! ఆహా! కాపాలినీస్పర్శ మెంతసుఖముగా నున్నది! సుందరీ! మరల నిం కొకటిమాఱు నీబిగువుఁగవుఁగిలి నా కొసంగుము.

(తనలో) అయ్యో! నా కింద్రియవికార మవారణ మగుచున్నదే- దిగంబరుఁడను నే నేలా గిది కప్పుకోఁ గలను? ఉపాయాంతరము దోఁప కున్నదే.

కాపా- ఈనెమిలిపింఛ మున్నది గదా! దీనితోనే యీయింద్రియోద్రేకమును మాటుకొనియెదను.

(ఆలాగుచేసి)

క॥ ఓవెలఁదీ! కాపాలిని!
పీవరఘనసుస్తనీ! విభీతమృగాక్షీ!
భావకి వై నీ వెనసిన
శ్రావకి దా నేమి సేయఁ జాలును జగతిన్?॥౨౦॥

ఓహోహో! కాపాలికమత మొక్కటే భోగమోక్షములకు సాధనంబు- ఓహోయాచార్య! నేను నీ కిప్పుడు దాసుఁడ నయినాను- నన్నుఁ గూడ మహాభైరవానుశాసనమునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుము.

కాపా—మీరు గూరుచుండుఁడు.

ఇద్దఱు—(అట్లు చేయుచున్నారు)

కాపా—(పానపాత్రమును బుచ్చుకొని ధ్యానము చేయుచున్నాఁడు)

శ్రద్ధ—స్వామీ! పాత్రము సురాపూరిత మయినది.

కాపా—(చూచి తాను ద్రాగి మిగిలినది భిక్షుక్షపణకుల కిచ్చుచు మంత్రము చదువుచున్నాఁడు)

క॥ అమృతం బిది పరమపవి
త్రము, భవభేషజముఁ,బశువితతిపాశహర
క్షమము,మహాభైరవసూ
క్తము,సౌఖ్యావహము దీనిఁ ద్రావుఁడు దాసుల్॥౨౧॥

ఇద్దఱు—(విమర్శించుచున్నారు)

క్షప—అయ్యో! మా యర్హ్మదనుశాసనమున సురాపానము లేదే.

భిక్షు—కటకటా! కాపాలికుఁ డెంగిలి చేసినయీసుర నే నేలాగు త్రాగుదును?

కాపా—(విమర్శించి రహస్యముగా) ఏమిది- అనుమానించుచున్నారు? శ్రద్ధా! వీరిపశుత్వ మింకను దొలఁగి పోకున్నది- అందుచేతనే, నానోటికి దాఁకిన దని వీ రీకల్లు నపవిత్రముగా నెంచుచున్నారు; కాఁబట్టి యోపూజ్యురాలా! నీవు స్వవక్త్రాసవంబున దీనిం బావనంబు గావించి వీరి కొసఁగుము- "స్త్రీముఖం తు సదా శుచి" యని వైదికులును బలుకుచుందురు గదా!

శ్రద్ధ—చిత్తము స్వామీ! (చషకమును బుచ్చుకొని పీతశేష మిచ్చుచున్నది)

భిక్షు—మహాప్రసాదము- (గిన్నెపుచ్చుకొని త్రాగుచున్నాఁడు)

ఓహోహో! ఏమీ యీసురాపరిమళము!

మ॥ వకుళామోదము సీధువున్ సువదనావక్త్రాసవోచ్ఛిష్టము
తునకతన్ వేశ్యలతోడ నెన్నితడవల్ తోరంబుగాఁ గ్రోలనే
మకటా! యిట్టి కపాలినీప్రణయదత్తాస్యాసవామోదిమ
ద్యకణం బెన్నఁడు నబ్బమిం జుమి సుధాధారల్ సురల్ గోరుటల్॥ ౨౨॥

క్షప—ఓరిభిక్షుక! అది యంతయు నీ వొకఁడవే త్రాగివేయకురా-కాపాలినీ వదనోచ్ఛిష్ట మయినమదిర, నాకుఁ గూడఁ గొంచె మిప్పింపుము.

భిక్షు—(క్షపణకునకుఁ బానపాత్ర మందించుచున్నాఁడు)

క్షప—(త్రాగి) ఓహోహో! ఏమిమాధుర్యము! ఆహాహా! ఎంతస్వాదము! అన్నన్నా! ఏమిగంధము! ఔరౌరా! ఏమిసౌరభము! అయ్యయ్యో! చిరకాల మర్హదనుశాసనంబునం బడి యీలాటిహాలారసమునకు దూరమయితిని గదా! ఓరోరిభిక్షుక! నాయొడలు దిరుగుచున్నది; కొంచెము సేపు పరుండి నిద్రపోయెదను.

భిక్షు—ఆలాగే చేయుదమురా-(ఇద్దఱునట్లు చేయుచున్నారు)

కాపా—ప్రియురాలా! వెల లేకయే కొన్నయిద్దఱుదాసులు మనకు దొరకినారు- కాఁబట్టి మనము నృత్యము చేయుదము- (నృత్యము చేయుచున్నారు)

క్షప—ఓరీ! భిక్షుక! ఈకాపాలికుఁడు, కాదుకాదీయాచార్యుఁడు కాపాలినితోఁ గూడఁ జక్కఁగా నృత్యముఁ జేయుచున్నాఁడు; కాఁబట్టి వీనితోఁ గూడ మనమును నృత్యము చేయుదము.

భిక్షు—ఆలాగే చేయుదము-(మత్తునఁ దూలితూలిపడుచు నిద్దఱును నృత్యము చేయుచున్నారు)

క్షప— క॥ ఓవెలఁదీ! కాపాలిని!
పీవరఘనస్తని! విభీతమృగాక్షీ!
భావకి వయి నీ వెనసిన
శ్రావకి దానేమి సేయఁ జాలును జగతిన్?॥

(అని పాడుచున్నాఁడు)

భిక్షు—ఆచార్య! ఈదర్శనము మహాశ్చర్యము- ఇందు శ్రమ లేకయే యభిమతార్థసిద్ధు లొడఁగూడుచున్నవి.

కాపా—ఓహో! ఇది యొకయాశ్చర్యమా? చూడు.

మ॥ దొరకున్ వాంఛితవస్తులందు విషయోద్యోగం బడంగింపకే
పరమాసన్న మహోదయ ప్రణయికిన్ భవ్యాష్టసిద్ధుల్; వశీ
కరణక్షోభణమోహనప్రమథనాకర్షక్రియోచ్చాటనల్

ధరణిం బ్రాకృతసిద్ధులీతెగవి విద్యావ్యగ్రవిఘ్నాకృతుల్॥ ౨౩॥

క్షప—ఓరికాపాలిక! (ఆలోచించి) ఓరియాచార్య! కాదు, ఓరిరాజకుల! (నడుచుచున్నాఁడు)

భిక్షు—అయ్యో! పాపమలవాటు లేనియీదిసుఁ డతిమాత్రముగాఁ ద్రాగిన వారుణీరసంబున నపస్మారి యయిపోయినాఁడు; కాఁబట్టి మత్తు దిగిపోవుట కేదేని యుపాయము చేయవలయును.

కాపా—ఆలాగే చేసెదను-(తననోటిలోని తమ్మ, క్షపణకున కిచ్చుచున్నాఁడు)

క్షప—(స్వస్థుఁడయి) ఆచార్య! మి మ్మొకఁటి యడిగెదను- మీరు ధ్యానము చేసి యెకడనుండియో సుర నొకనిమిషములోఁ దెప్పించినారే. ఇట్టిసామర్థ్యము స్త్రీపురుషులను రప్పించుటయందుఁ గూడ మీకుఁ గలదా?

కాపా—ఏమీ యిది యొకవిశేషముగా నడిగెదవు!

క॥ సురసుందరినో, విద్యా
ధర తరుణీమణినో, యక్షతరళేక్షణనో,
యురగాంగననో, విద్యా
గరిమను వలసినది యెందుఁ గలిగినఁ దెత్తున్॥ ౨౪॥

క్షప—ఓహో! నే నిది గణితమువలనఁ దెలిసికొన్నాను-మన మందఱము మహామోహమహారాజు కింకరులము.

ఇద్దఱు—ఆయుష్మంతుఁడా! నీవు తెలిసికొన్నది యథార్థమే.

క్షప—అటు లయిన రాజకార్య మేమయినఁ గొంచె మాలోచింప వలయును.

కాపా—అది యేమి?

క్షప—అయ్యా! సత్త్వపుత్త్రి యయినశ్రద్ధ నీడ్చుకొని వచ్చుటకు మహారా జాజ్ఞాపించినాఁడు.

కాపా—ఆదానిసకూఁతు రెక్కఁడ నున్నదో చెప్పు- ఇదిగో! నావిద్యాబలమున క్షణములో దాని నిటకు రప్పించెదను.

క్షప—ఆలాగయిన నేను గణితము చేసి దానిని నీకుఁ జూపెదను.
(కొడుపుతో భూమిమీఁద స్థానములు వ్రాసి గణించుచున్నాఁడు)

శాంతి—సఖీ! ఈహతాశులయాలాపము లస్మద్విషయ మయినవిగా వినఁబడుచున్నవి- మనము సావధానముగా వీనిని విందము.

కరు—సఖీ! ఆలాగే చేయుదము.

ఇద్దఱు—(అట్లు చేయుచున్నారు)

క్షప— ఆ॥వె॥ స్థలమునందు లేదు; జలమందు లేదు; పా
తాళమునను బర్వతముల లేదు;
విష్ణుభక్తితోడ, వెలఁది, మహాత్ముల
యుల్లముల వసించి యున్న దిపుడు॥౨౫॥

కరు—(ఆనందముతో)సఖీ! నీ వదృష్టవంతురాలవు- మీయమ్మ విష్ణుభక్తిదేవికిఁ బార్శ్వవర్తిని యయి యున్న దఁట.

శాంతి—(హర్షము నభినయించుచున్నది)

భిక్షు—మఱి కామునివలన వేఱుపడినధర్ముని ప్రచార మెకకడనో చూడుము.

క్షప—(మరల గణించి)

ఆ॥వె॥ స్థలమునందు లేఁడు;జలమందు లేఁడు;పా
తాళమునను బర్వతముల లేఁడు;
విష్ణుభక్తితోడ బెరసి మహాత్ముల
యుల్లముల వసించి యున్నవాఁడు॥

కాపా—అయ్యో! మహారాజున కత్యాహితము సంభవించెను గదా!

పంచచామరము.

ఎసంగువిష్ణుభక్తి మూల మీప్రబోధ సిద్ధికిన్;
పొసంగ నామెయొద్ద సత్వపుత్రి శ్రద్ధ చేరెనే;
యసక్తకాముఁ డైనధర్ముఁ డందుఁ దాను గూడెనా,
వెసన్ ఫలించి నట్టులే వివేకకృత్య మంతయున్॥౨౬॥

అవ్వఁగాక, ప్రాణము లయినను వెచ్చఁబెట్టి ప్రభుకార్యము సాధింప వలయును గదా! ధర్మశ్రద్ధాహరణార్థము మహాభైరవవిద్యను బంపుదము.

(నిష్క్రమించిరి)

శాంతి—సఖి! మనము కూడఁ బోయి యీహతాశుల దురాలోచనమును విష్ణుభక్తిదేవితో నివేదింతము- (నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీర
నీరాకర రాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్ర
గుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధే
యాంధ్రీకృత శాంతరసాసారప్రబోధచంద్రో
దయనాటకంబునందుఁ బాషండవిడం
బనం బనుతృతీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

ప్రబోధచంద్రోదయము.

చతుర్థాంకము.

(తరువాత మైత్రి ప్రవేశించుచున్నది)

మైత్రి—మహాభైరవీ గ్రసనసంభ్రమంబున కడ్డుపడి, తనప్రాణములను మహానుభావురా లయినవిష్ణుభక్తి కాపాడుటంజేసి, ప్రియసఖి యయినశ్రద్ధ ధర్మసహిత యయి వర్ధిల్లుచున్న దని ముదితవలన నేను విన్నదానను- నెచ్చెలిని వీక్షించుటకు నాహృదయము కడుఁ దహతహ పడుచున్నది. ఆమెను నే నెందుఁ జూడఁగలను? (నడచుచున్నది)

(తరువాత శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది)

శ్రద్ధ—(నలువిక్కులు చూచి భయోత్కంపముతో)

శా॥ కూళన్,నార కపాల కుండలను,దృగ్గోళోద్భవ చ్చంచలన్,
జ్వాలాభీల పిశంగకైశికను, దంష్ట్రా చంద్ర రేఖాంతర
వ్యాలోలాయతజిహ్వికన్,వికృతరూపన్, భైరవిన్ జెంత నే
నాలోకించుచు నున్నటుల్,కదళిచాయన్ గుండె జల్ జల్లనున్॥౧॥

మైత్రి—(తనలో)ఓహో! ఇదిగోఁ బ్రియసఖి యయినశ్రద్ధ,భయసంభ్రమోద్భ్రాంతస్వాంత యయి,నభస్వదుత్కంపిత రంభాతరు తరళంబు లయిన యవయవంబులతోఁ,దనలోఁ దా నేమో యాలోచించుకొనుచు, నెదుట నున్నను,నన్నుఁ జూడ కున్నది- కానీ నేనే యీమెను బలుకరించెదను-(ప్రకాశముగా) ప్రియసఖీ! శ్రద్ధా! నీ వేదో తీఱనియారాటమున నన్నుఁ గూడఁ జూడ కున్నావు.

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓహో! ప్రియసఖి మైత్రియా?

తే॥గీ॥ కాళరాత్రికరాళాస్య గహ్వరాంత
రాళ భీషణదంష్ట్రాంతర ప్రవిష్ట

నయ్యె, నే నిన్ను నీజన్మమంచె మరలఁ
జూడఁ గాంచితి సఖి! పూర్వసుకృతమునను॥౨॥

ప్రాణసఖీ! ఇటు వచ్చి న న్నొకసారి గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

మైత్రి—(అట్లు చేసి) సఖీ! ఆమహాభైరవి యడచిపాటంతయు విష్ణుభక్తిదేవి యడఁచివేసెను గదా! నీయెడ లిప్పటికిని నిట్లు వడఁకు చుంటకు నిమిత్త మేమి?

శ్రద్ధ—శా॥ కరాళన్, నార కపాల కుండలను, దృగ్గోళోద్భవ చ్చంచలన్,
జ్వాలాభీల పిశంగకైశికను, దంష్ట్రా చంద్రరేఖాంతర
వ్యాలోలాయతజిహ్వికన్, వికృతరూపన్, భైరవిన్ జెంత నే
నాలోకించుచు నున్నటుల్ కదళిచాయన్ గుండె జల్జ ల్లనున్॥

మైత్రి—(త్రాసముతో) అమ్మయ్యో! హతాశురా లది యెంత ఘోరదర్శనురాలు! సఖీ! అట్లు వచ్చి యది యేమి చేసినది?

శ్రద్ధ—విను చెలియా!

ఉ॥ వ్రేఁగుగ వేగపాటువడి, వే నను ధర్ముఁ జె లోకరు చేతితోఁ,
దాఁ గడకాళ్ళు వట్టుకొని, దారున నింగిని జాఱె ఘోర యై
యాఁగక, పాదయుగ్మ నఖరాగ్రములన్ జిఱుఁగోడిపిల్లలన్
దాఁగి హతాత్తు పై నుఱికి తన్నుక పోయెడు గద్దకై వడిన్॥౩॥

మైత్రి—అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! (మూర్ఛిల్లుచున్నది)

శ్రద్ధ—సఖీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

మైత్రి—(ఊఱడిల్లి) తరువాతఁ దరువాత?

శ్రద్ధ—సఖీ! అట్టిమహాపద్రవంబున మదీయార్తప్రలాపంబు లాలకించి విష్ణుభక్తిదేవి నామెడలఁ గరుణార్ద్రహృదయ యయి దానిపయిం గినిసి—

క॥ భ్రూభంగపాటలంబుగ
వ్యాభుగ్నక్రోధదృష్టి నవలోకింపన్,
దా భగ్నశీర్ష యై యది
భూభృచ్ఛిల భిదురనిహతిఁ బోలెం గూలెన్॥౪॥

మైత్రి—అమ్మా! ప్రియసఖీ! బెబ్బులినోరనుండి జాఱి పడినయాఁడు లేడిపలె నదృష్టవశంబున దైవానుగ్రహంబునం బ్రతికితివి- తరువాతఁ దరువాత?

శ్రద్ధ—అనంతరము దేవి యీవిషయమున నెంతో యభిమానము గలది యయి యిట్లు పలికినది-"దురాత్ముఁ డీమహామోహహతకుఁడు నన్నుఁ గూడఁ జేరికిం గొనక నిరాకరించి తిరుగుచున్నవాఁడు; కాఁబట్టి వీనిని శీఘ్రము

గాఁ బట్టి మూలముట్టఁ బెల్లగించివేసెదను." అని శపథము చేసి, యాభగవతి నన్నుఁ జూచి, "శ్రద్ధా! వివేకునితో నీ విట్లు చెప్పుము 'వత్సా నీవు కామక్రోధాదులను నిర్జించుటకుం దగినప్రయత్నమును జేయుచుండుము. అంతట వైరాగ్యోదయము బుట్టఁగలఁడు- నేనును యథాసమయమునఁ బ్రాణాయామాద్యనుష్ఠానంబునం జేసి నీకు సైన్యము ననుగ్రహించెదను- ఋతంభరాదు లయినదేవులును, శాంత్యాదులకౌశలంబున నుపనిషద్దేవితోఁ గూడిననీకుఁ, బ్రబోధోదయ మనంతరము గావింపఁగలరు-' అని యాజ్ఞాపించినది; కాఁబట్టి యామెసందేశమును దెలుప నే నిప్పుడు వివేకునిసన్నిధికిఁ బోవుచున్నదానను. మఱి నీ వేవిధమున దినములు వెళ్ళఁబుచ్చుచున్నావు? చెప్పుము ప్రియసఖీ!

మైత్రి—సకియా! మే మక్కసెల్లెండ్రము నలువురమును విష్ణుభక్తిదేవియాజ్ఞ చొప్పున, వివేకునకు మనోరథసిద్ధి గావలయు నని మహాత్ముల హృదయములయందుఁ బ్రవేశించి యున్నవారము. వారును—

తే॥గీ॥ సుఖులయందు న న్నసుఖులందు ననుకంప,
సుకృతులందు ముదిత, వెకలులందు
పేక్షఁ దలఁచు చుందు రివ్విధి రాగలో
భాది కలుష మయ్యె నాత్మ దేఱు॥౫॥

కావున నిట్లు మేము, తోఁబుట్టువులము నలువురమును, దదభ్యుదయవ్యాపారముననే ప్రొద్దులు గడపుచున్నవారము. ప్రియసఖీ! నీవు మహారాజు నిప్పు డెక్కడఁ గనుఁగొనఁగలవు?

శ్రద్ధ—ఆసమాచారము గూడ విష్ణుభక్తిదేవియే నాతో సెల విచ్చినది. రాఢయను పేరితో నొకానొకజనపదము గల దఁట. అచ్చటభాగీరథీపరిసరాలంకారభూత మగుచక్రతీర్థమున, మీమాంసానుగత యగుమతి దేవి యెట్టెట్లో తన్నుఁ బ్రాణములతోఁ గాపాడుచుండఁ గలఁతనొందినయంతరాత్మతో, వివేకుఁ డుపనిషద్దేవీసంగమార్థ మహర్నిశ మధికతపస్సుఁ జేయుచున్నవాఁ డఁట.

మైత్రి—అటు లయినఁ బోయిరమ్ము ప్రియసఖీ! నేనును నాపనిమీఁద నుండెదను.

శ్రద్ధ—మంచిది చెలియా! (ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు. విష్కంభము)

(తరువాత రాజును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

రాజు—ఆ! పాప! మహామోహహతక! నీమూలమున నీమహాజనుఁడు సర్వ

థా ప్రణష్టుఁ డయి పోవుచున్నవాఁడు గదరా.

మ॥ తరఁగల్లేని యనంతశక్తియుత శాంతస్వచ్ఛ చిత్సౌఖ్యభా
సుర సత్యామృతవార్ధిలో, మునిఁగియుం జుక్కైనఁ గ్రోలం డయో!
యరసం బౌమృగతృష్ణికార్ణవములో, సాయాసతన్ మూర్ఖుఁ డా
తుఁ డై త్రావును,నాచమించు,దిగు,నీఁదున్,మున్గెడున్,దేలెడున్॥

ఈసంసారచక్రవాహకుఁ డయిన మహామోహునకు నబోధమే మూలము గావునఁ దన్నివృత్తికొఱకుఁ దత్త్వబోధమే కావలసినది.

ఆ॥వె॥ అత్యబోధమూల మైనయీసంసార
దుష్టతరువు వేళ్ళతోడఁ బెఱుక,
వేఱుపాయ మేది విశ్వేశ్వరార్చా ప్ర
భూత మైనతత్త్వబోధ దక్క?॥౭॥

తఱచుగా సుకృతు లవలంబించి చేయుకార్యమునకు దేవతలు సయితము తోడువత్తు రని తత్త్వవిదులు వ్యవహరింతురు- అది యథార్థమే. కామాదిజయమునకు నన్నుద్యోగింపు మని యుఁ, దాను నాపక్షు మవలంబించి యుందు ననియు విష్ణుభక్తిదేవి నాకు సందేశము పంపినది గదా! ఆమొనవారిలోఁ గాముఁ డొకఁడు మహావీరుఁడు. వానిని వస్తువిచారుఁడే జయింపవలయును. కానీ. వాని నోర్చుటకు వీనినే నియోగించెదను. వేదవతీ! వస్తువిచారునిఁ బిలిచికొని రా.

ప్రతిహారి—దేవా! చిత్తము. (నిష్క్రమించి వస్తువిచారునితోఁ బ్రవేశించుచున్నది.

వస్తు—ఔరౌరా! నిర్విచారసౌందర్యాభిమాన వర్ధిష్ణుం డగునీకామహతకుని చేత జగతు లన్నియు నిహతము లగుచున్నవి గదా! కా దీదురాత్ముఁ డయిన మహామోహునిచేతనే.

మ॥ బళె! ప్రత్యక్షపుమైలతిత్తిఁ బోలఁకిం, బ్రాజ్ఞుండు నీక్షించి,వ
ర్తులతుంగస్తని, యుత్పలాక్షి,కలితభ్రూవల్లి, పద్మాస్య,స
త్పులినశ్రోణి,మనోహరాంగి యనుచున్ మోదించుఁ, గీర్తించు, మ
త్తిలుఁ, గ్రీడించును మోహదుశ్చరితముల్ తెల్పన్ మహాశ్చర్యముల్॥

మఱియు యథావస్తువిచారవంతు లగుమతిమంతు లయినను, నెఱచిబురవంజఱచి మఱుఁగుపఱిచినయెమ్ముకలగూఁడు, స్వభావదుర్గంధి, బీభత్సవేష, యోష యని రోసి, దానియం దిసుమంతయు విరక్తిం బొంద కున్నవారు. దీనింబట్టి చూడఁగాఁ జేడియలయం దితరగుణాధ్యాసము చేసికొ

న్నట్టు స్పష్టపడుచునే యున్నది.

చ॥ మెఱయు కడానిపైఁడిచిఱుమువ్వల రత్నపునూపురాలు,మే
ల్తరముల ముత్తెపుసరులు, లత్తుక కుంకుమ మీనురాగమున్,
సురభిళ పుష్పదామములు, సుందరచిత్రదుకూలముల్, జడల్
గరితగఁ జూతు రెంచ నరకంబె గదా దిగ నారిపేరిటన్॥౯॥

(ఆకాశము చూచి)ఆ! పాప! కామచండాల! నిరాలంబముగా సంభవించునీచేత నీజనుఁడు వ్యాకులీభూతుఁ డగుచున్నవాఁడు గదా!

ఔరా! పిచ్చితనము! ఈకామాంధుఁడు.

మ॥ వలచున్ సుందరి నన్నుఁ; జంద్రముఖి నావంక న్విలోకించు;గు
బ్బ లురమ్మాఁడఁగఁ జేడె నాకుఁ బరిరంభం బిచ్చునం చుబ్బెడున్;
ఓరిమూఢహృదయా!
వలచున్ ని న్నది? చూచు నేది? పశువా! త్వఙ్మాంస మేదోవసా
స్థుల నిర్మించిననారి కేమెఱు కమూర్తుం డీశుఁ డే ని న్గనున్॥౧౦॥

ప్రతి—మహాత్మా! ఇటురమ్ము. (ఇద్దఱు నడుచుచున్నారు)

ప్రతి—ఇదిగో! మహారాజు దయచేసి యున్నారు. చేరువ కరుగుము.

వస్తు—(సమీపించి) దేవా! జయముజయము. వస్తువిచారుఁడు వీఁడె నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాజు—ఓయీ! వస్తువిచార! ఇటు గూరుచుండుము.

వస్తు—(కూరుచుండి) దేవా! వీఁడె దేవరకింకరుఁడు వచ్చినాఁడు. వీని నాజ్ఞాప్రదానమున ననుగ్రహింపుఁడు.

రాజు—ఓయీ! మనకు మహామోహునితో యుద్ధము సంప్రాప్త మయినది ఆపక్షమువారిలోఁ గాముఁడు మొదటివీరుఁడు; వానికిఁ బ్రతివీరునిఁగా నిన్ను మే మేర్పఱిచి పిలిపించినారము.

వస్తు—దేవరవా రిట్లు సంభావించుటచేత నేను ధన్యుఁడ నయినాను.

రాజు—అయిన నోయీ! నీ వేవిధ మయినశస్త్రవిద్యచేతఁ గాముని జయించెదవు?

వస్తు—ఆ! పంచశరుఁడు! పంచశరుఁడు! పువ్విలుకానిఁ గామునిఁ గదా యిప్పుడు మడియింపవలయును. దేవా! ఈమాత్రపుఁబనికి శస్త్రము కూడఁబట్టవలయునా? చిత్తగింపుఁడు-

శా॥ ఆరాద్ద్వారపిధానమున్ దృఢతరం బౌరీతిఁ గావించియున్,
నారీసంస్మరణంబుఁ దద్వదనసందర్శంబుఁ బ్రాప్తించుచో,

నారూఢిం బరిణామనీరసత దేహాత్యంతబీభత్సతన్,
లో రాత్రిందివ మెంచుచున్,విడువ కున్మూలింతు నే గంతునిన్ ॥౧౧॥

రాజు—మేలుమేలు! వస్తువిచార!

వస్తు—దేవా! ఇంకొకటి.

చ॥ అతినిపతజ్ఝరీ మసృణితాశ్మము లద్రితతుల్, విశాలనై
కతములు నిమ్నగల్,ఘననగంబు లరణ్యము లుండ, వ్యాసభా
షిత శమవాక్యముల్ బుధులచెల్మియు నుండ, వసాస్థిమాంసశో
ణితమయి నారి గీరి,యవినీతుఁడు కాముఁడు గీముఁ డెక్కెడన్ ॥౧౨॥

దేవా! సుందరియే కందర్పునకుఁ బ్రధానాస్త్రము,అది యవ్విధమున వ్యర్థయయినతోడనే వానిసర్వసహాయులును విఫలారంభు లయి భంగపడుదురు.చూడు.

ఉ॥ చెందొగవిందుఁ,జందనముఁ, జె న్నగువెన్నలరేలు, గుంజదిం
దిందిరసుందరోపవనదేశము లమ్మధువాసరంబులున్,
మందకదంబవాయువులు, మంద్రరవాంబుధరోదయంబులున్,
గందు రతీముఖాప్తులును,గాంతను గెల్చుడుఁ గారె నిర్జితుల్? ॥౧౩॥

దేవా! జాగు సేయక నాకు వేగముగా ననుజ్ఞ దయచేయుఁడు, నే నిప్పుడే—

క॥ అలుఁగులతో గాండివి కురు
బలముల నలిఁజేసి సింధుపతి నెట్టు లటుల్
పలుఁదెలుఁగువిచారంబులఁ
గలఁతపఱిచి పరబలములఁ గంతునిఁ ద్రుంతున్ ॥౧౪॥

రాజు—(అనుగ్రహముతో) ఓయీ! నీవు శత్రుసంహారార్థము యుద్ధమునకు సిద్ధముగా నుండుము.

వస్తు—దేవా, మహాప్రసాదము, (నమస్కరించి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు,)

రాజు—వేదవతీ! క్రోధుని గెలుచుటకు క్షమ నిటు పిలువుము,

ప్రతి—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మరల క్షమతోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

క్షమ—క॥ ప్రకటమహాక్రోధతమో
వికటభ్రూకుటియు రూక్షవీక్షణజిత సాం
ధ్యకిరణుఁ డగుపరు దూషణ
కకంపవారిధిగభీరుఁ డార్యుఁడు సైఁచున్॥

(తన్నుఁ జూచుకొని సశ్లాఘముగా)

ఉ॥ కాదు వచోధికశ్రమము; గాదు శిరఃపరిపీడనంబునుఁ;
గాదు మనోనుతాపమును; గాదు శరీరవిమర్దనంబు;హిం
సాదికభంగసంఘటన మైనను గా దొకనేను మాత్రమే
క్రోధవిపక్షు నాలమునఁ గూలుచుటం గడు శ్లాఘ్య నారయన్॥౧౫॥

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు)

ప్రతి—ఇదిగో! మహారాజుసమీపింపుము ప్రియసఖీ!

క్షమ—(సమీపించి) దేవా! జయముజయము, దేవర సేవకురాలు క్షమ సాష్టాంగనమస్కారము సేయుచున్నది,

రాజు—క్షమా! ఇటు గూరుచుండుము,

క్షమ—దేవరవారీదాసి నెందునిమిత్తము తలఁపుఁజేసితిరో యానతిండు స్వామీ!

రాజు—క్షమా! ఇపుడు పొడమినయీకయ్యంబునఁ జయ్యన నీవు దురాత్ముఁడయినక్రోధుని వధింపవలయును,

క్షమ—మహారాజ! దేవర యనుగ్రహంబున నేను మహామోహుని సహితము మట్టివేయుటకుఁ జాలుదానను! తదనుచరమాత్రుఁ డగునీక్రోధుఁ డెంత?

దేవా! నేను శీఘ్రముగానే-

క॥ ఆదోసకారిక్రోధుని,
వేదతపో యజ్ఞదేవ పితృహింస్రు, దృగు
త్పాదితవహ్నికణుం, దు
ర్గాదేవి మహిషునిఁ బోలె రణమునఁ గూల్తున్॥౧౬॥

రాజు—క్షమా! ఏదీ నీ క్రోధవిజయోపాయము విందము,

క్షమ—దేవా! విన్నవించెదఁ జిత్తగింపుఁడు,

ఉ॥ కొట్టినఁ జాపముల్ చెదరఁగొట్టుమహోత్సవ మంచుఁ బొంగుచుం,
దిట్టిన దీవనల్ వలికి, ద్వేషినిఁ దేర్చుచు నల్గ నవ్వుచున్,
"గట్టి! మనంబు గెల్వమిని గష్టము లీదురదృష్టజంతువుం
బట్టె" నటంచు,లోఁ గరఁగుపట్టునఁ గ్రోధున కెట్టు పుట్టువుల్॥౧౭॥

రాజు—ఓహోహో! బాగుబాగు!

క్షమ—దేవా! క్రోధుని గెలుచుటచేతనే హింసాపారుష్యమానమాత్సర్యాదులు గూడ,నవలీలగా జయింపఁబడఁగలవు.

రాజు—అటు లయినఁ బూజ్యురాలా! నీవు జయమునకుఁ బ్రయత్నింపుము.

క్షమ—దేవా! చిత్తము- (నిష్క్రమించుచున్నది)

రాజు—వేదవతీ! లోభుని గెలువ సంతోషునిఁ బిలువుము.

ప్రతి—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి సంతోషునితోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

సంతో—(ఆలోచించి జాలిపడుచు) అయ్యో! పాపము!

చ॥ ప్రతివని నబ్బుఁ జెట్లఁ దియ్యఁబండ్లు యథేప్సితమక్రమంబుగా;
నతిమధురంబు లిచ్చు శిశిరాంబువు లెల్లెడఁ బుణ్యవాహినుల్?
లతికల యందపుందలిరులం దను వొత్తనిమెత్త లేర్పడున్;
గుహిలముఁ గాంతు రేల కృపణుల్ ధనవంతులయిండ్ల పొంతలన్?॥౧౯॥

(ఆకాశముఁ జూచి) ఓరోరిమూర్ఖలుబ్ధ! ఛీ! నీవ్యామోహము దుస్ఛేద
ముగదరా! ఓరిపశువా!

మ॥ ద్రవిణత్వద్రమరీచికాబ్ధిజలముల్ దాపింగ నుంకించునీ
వివిధారంభము లెన్ని యెన్నితడవల్ విఘ్నంబులై పోవురా?
యవురా! యిప్పటికైన మాన దట నీ కత్యాశ; నీగుండెయల్
పవితోఁ జేసిన వేమొ కాని,శతధా భగ్నంబులై పోవహో॥౨౦॥

ఓరికుమతీ! లోభాంధకారహతుఁడ వగునీచేష్టితములు మనసునకుఁ జమత్కా
రకరములురా!

ఉ॥ లభ్యము లబ్ధ మయ్యె నిది; లభ్యము గాఁగల దింక; దానిచే
లభ్యము, దాన లభ్య మని లబ్ధధనంబుఁ దలంచు చుందు; దు
స్సభ్య! యెఱుంగ వీమిష,వెస న్నిను లోభతమంబులోన,సా
లభ్యము దోఁపఁ బట్టి, సకలంబును నాసపిసాసి మ్రింగెడున్॥౨౧॥

మఱియును-

ఉ॥ అబ్బె నెటో ధనం బయిన, హానియొ వెచ్చమొనీకు దానికిం
గొబ్బునఁ దెచ్చిపెట్టు నతిఘోరవియోగము; రూఢిసుమ్ము,సొ
మ్మబ్బక యుంట మేలొ,మఱి యబ్బి నశించుట మేలొ చూడు మ
బ్బబ్బ! సహింప శక్య మగునా మహి లబ్ధవినాశఖేదముల్?॥౨౨॥

కాఁబట్టి—

శా॥ గంతుల్వేయును మిత్తి నెత్తి నెపుడుం; గట్టా! జరావ్యాళి నీ
పొంత న్వ్రింగను బొంచి యున్నది; సతీపుత్రాదిగృధ్రంబు లిం
తింతల్ వ్రచ్చు జగంబు; లోభజ రజోహృ ద్భేదపాథోధి వై
సంతోషామృత వార్ధిమజ్జన సుఖాస్వాదంబు గావింపుమీ॥౨౩॥

ప్రతి—మహాత్మా! ఇదిగో! మహారాజును సమీపింపుము,

సంతో—జయము జయము మహారాజ! నేను సంతోషుఁడను, (మ్రొక్కు
చున్నాఁడు),

రాజు—ఓయీ! ఇటు గూరుచుండుము (స్వసన్నిధిఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొను
చున్నాఁడు!)

సంతో—(సవినయముగాఁ గూర్చుండి)దేవా! దేవరపరిజనున కాజ్ఞయొ
సఁగుఁడు.

రాజు—ఓయిసంతోష! నీప్రభావము మే మెఱుఁగనిది కాదు. ఇఁక నిట నా
లస్య మేమిటికి? లోభుని సంహరించుటకు నీవు వారణాసిం బ్రవేశింపుము.

సంతో—దేవా! చిత్తము. శీఘ్రముగానే నేను—

క॥ పలుమొగముల ముజ్జగములు
గెలిచి సురద్విజులఁ గట్టి కెడపి పెరుఁగునీ
పలుగాకిలోభుఁ దునుముదు
నలవున దాశరథి రావణాసురుఁ బోలెన్॥(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(తరువాత వినీతవేషుఁ డొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు).

పురు—జే మహాప్రభూ! విజయప్రయాణమంగళంబులు సర్వసంసిద్ధంబు ల
యి యున్నవి. మౌహూర్తికావేదితం బగుప్రస్థానముహూర్తంబును స
మీపించినది.

రాజు—ఓహో! అటు లయిన దండులఁ దరలింపుఁ డని పడవాళ్ల కాజ్ఞా
పింపుము.

పురు—దేవా! చిత్తము.(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).

(తెరలో)మ॥ ఘనఘూర్ణం డురుకుంభభిత్తిమద మద్యోన్మత్త భృంగేభపం
క్తిని; బన్నింపుఁడు తేరులన్ జితమరుద్వేగోత్తురంగంబులన్;
ఘనకుంతంబులు నల్లగల్వకొలనిం గల్పింపఁగా రోదసిన్,
జనుఁడీ పొదగు లశ్వవారు లసిభాస్వత్పాణులై దూఁకుఁడీ॥

రాజు—సరే, మేమును గృతమంగళాచరణుల మయి బయలుదేఱుదుము.
(పారిపార్శ్వకుని జూచి) ఓరీ!మా యుద్ధరథమును సన్నద్ధపఱిచి తెమ్మ
ని సారథితోఁ జెప్పుము.

పారి—దేవా!చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(తరువాత ముందుచెప్పి నట్లు రథము తీసికొని సూతుఁడు ప్రవేశిం
చుచున్నాఁడు).

సూతు—దేవా! ఇదిగో! దేవరయుద్ధరథము సజ్జీకృతం బయి యున్నది. ఆ

ఆయుష్మంతులు దీని నారోహింతురుగాక.

రాజు—(కృతమంగళాచరణుఁడయి రథారోహణము నటించుచున్నాఁడు).

సూతు—(రథవేగమును నిరూపించి) దేవా! చూడుచూడు.

పంచచామరము॥ ధరారజో భరానుమేయ ధావనావధానవ
త్ఖురాగ్ర చుంబితోర్వి లౌచు ఘోటముల్ వహింప, మం
దరావనీధ రాదితేయదైత్యమథ్యమాన సా
గరారవంబుతో శతాంగకంబు నింగి నేగెడున్॥౨౮॥

ఆయుష్మంతుఁడా! ఇదిగోఁ జూపుమేరదూరమున వారణాసి త్రిభువనపావని గానవచ్చుచున్నది.

మ॥ అవె ధారాజలయంత్ర సంస్ఖలితతోయ స్ఫారఝుంకారముల్
ధవళాంశుద్యుతి భాసమానములు సాంద్రప్రాంశుసౌధాగ్రముల్
రవణిల్లుం బయిఁ జిత్రకేతనము లాడన్, లోనఁ గ్రొమ్మించున
ట్టువ లొప్పారుశరత్సితాభ్రములనీటుల్ గీటునం బుచ్చుచున్॥౨౯॥

మఱియు నిదిగోఁ బ్రతిముకులమునను దగులుకొని మొరయుమొకరితుమ్మెదకదుపులరొదలవలనను, బరువంపువిరు లరవిరిసెడు నవసరంబునఁ, బట్టుచాలక తొనఁకి తొరఁగెడుమకరందరసపు ముసురువలనను, మసలుకవిసి క్రిక్కిఱిసినపసరాకుగుమురుల నీడ లూఁగుతరువిసరమువలనను, నలువలఁకులఁ జిఱుతకెరువలలు గుమ్మరించెడుకమ్మ తావులవలనను, నగరపరిసరమున మనోహరము లగుచున్నయీయుద్యానవనభూభాగము లవలోకింపుము, దేవా! ఇచ్చటివాయువులు గూడ గృహీతపాశుపతవ్రతు లగుతాపసులరూపునఁ జూపట్టుచున్నవి,

ఆ॥వె॥ మిన్నువాఁకనాని మెయిఁ బరాగముఁ బూని,
రాలుపూల నిండుమౌళిఁ బూజ
సలిపి, మధుపగానముల నుతించుచు, గాలు
లాడుఁ బ్రచలవల్లిహస్తములను॥౩౦॥

రాజు—(ఆనందముతోఁ జూచి)

శా॥ అంతర్గుప్తమ మూఢ్చుచుం బగటు నిత్యాత్మప్రభానందముల్;
స్వాంతాకర్షిణె కాశి విద్యవలె మోక్షస్థాన మిందుం ధరా
కాంతా కంఠవిలంబి సతుఁటిలముక్తామాలికాశోభ నై
మెంతే జాహ్నవి నవ్వు నుర్వులను గంటే వక్రపుంగ్రొన్నెలన్॥౩౧॥

సూతు—(పరిక్రమించి) ఆయుష్మంతుఁడా! ఇదిగో నవ్వేలుపు టేటి తీరంబున

కలంకారభూతంబును, త్రిభువనపావనంబును నగువిశ్వేశ్వరాభిధాన త్రిజగద్గురు మహాదేవుని పుణ్యాయతనంబు నవలోకింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో) ఓయీ!

క॥ క్షేత్రమహిమజ్ఞు లీవిభు
క్షేత్రాత్మ యటంచు మిగులఁ గీర్తింతు రిటన్
గాత్రమును దొఱఁగి భక్తులు
చిత్రముగా నితనిలో వసింతురు సుమ్మీ॥౩౨॥

సూతు—దేవా! ఇదిగోఁ గామక్రోధలోభాదులు మనలను జూచి నంతమాత్రముననే యిచ్చటనుండి దూరదూరముగాఁ బాఱి పోవుచున్నారు. చూడుచూడు.

రాజు—అవునవును. కానీ! ఈదేవాయతనంబునఁ బ్రవేశించి యభీష్టసిద్ధికొఱకు భగవంతునిఁ బ్రార్థింతము. (రథము దిగి గుడిలోని కరిగిచూచి) జయ జయ శ్రీవిశ్వేశ్వర ప్రసన్నో భవ.

తే॥గీ॥ సచ్చిదానందరూపాయ చంద్రఖండ
ధారిణే నేత్రభూత వేదత్రయాయ
ధీరనిశ్శ్రేయసప్రాప్తి కారణాయ
మానిహృద్వాసినే నమస్తే నమోస్తు॥౩౩॥

సూతు—మహారాజ! త్రిభువనగురుండు ననాదిపురుషుండు నగుశ్రీమదాదికేశవస్వామియాలయం బిది యవలోకింపుము.

రాజు—అట్లయిన రా, (వెళ్లి యాదికేశవునకుఁ బ్రదక్షిణముఁ జేసి) జయతు జయతు భగవాన్!

దండకము॥ అమరచయచమూచక్ర చూడామణిశ్రేణి నీరాజితోపాంతపాదద్వయాంభోజ! రాజన్నఖద్యోతఖద్యోత కిమ్మీరితస్వర్ణపీఠా! స్ఫురద్దైవతవిభ్రాంతిసంతానసంతప్తవందారుసంసారనిద్రాపహారైకదక్షా! క్షమామండలోద్ధారసంభారసంఘట్ట దంష్ట్రాగ్రకోటి స్ఫురచ్ఛైలచక్రా! క్రమాక్రాంతలోకత్రయా! ప్రబలభుజబలోద్ధృత గోవర్ధనచ్ఛత్ర నిర్వారితాఖండలోద్యోజితాకాండచండాంబువాహాదివర్ష త్రసద్గోకులత్రాణ విస్మాపితాశేషవిశ్వా! ప్రభూ! విబుధరిపువధూవర్గ సీమంతసిందూర సంధ్యామయూఖచ్ఛటోన్మార్జనోద్దామధామాధిపా! త్రస్తదైత్యేంద్ర వక్షస్తటీ పాటనాకుంఠ భాస్వన్నఖశ్రేణి పాణిద్వయస్రస్త విస్తారరక్తార్ణ వామగ్నలో

కత్రయా! త్రిభువనరిపుకైటభోద్దండకంఠాస్థికూట స్ఫుటోన్మార్జితోద్దామచక్రస్ఫురజ్జ్యోతి రుల్లాసితోడ్డామరోద్దండదోర్దండ! ఖండేందుచూడప్రియా! ప్రౌఢదోర్దండవిభ్రాంతమంథాచలక్షుబ్ధదుగ్ధాంబుధి ప్రోత్థితశ్రీభుజావల్లిసంశ్లేష సంక్రాంతపీనస్తనాభోగపత్రావళీ లాంఛితోరస్థ్సలా! స్థూలముక్తాఫలోదార హారప్రభామండలప్రస్ఫురత్కంఠ! వైకుంఠ! నీభక్తుఁ డౌ దేహికిన్ ఘోరసంసారమోహచ్ఛిదం బైనబోధోదయంబుం బ్రసాదింపవే దేవ! తుభ్యంనమో! దేవ తుభ్యం నమో దేవ! తుభ్యం నమః॥౩౨॥

(సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి నిర్గమించుట నభినయించి చూచి) మేలుమే లిదియే మనకు నివాసోచితప్రదేశము. మన మిక్కడనే పాళెము దిగుదము. (నిష్క్రమించుచున్నారు).

గద్య॥ ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధు
వంశక్షీరనీరాకర రాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగో
త్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫల సూర
పరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయ
నామధేయాంధ్రీకృత శాంతరసాసారప్రబో
ధచంద్రోదయ నాటకంబునందు వివే
కోద్యోగం బనుచతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

ప్రబోధచంద్రోదయము.

పంచమాంకము.

(తరువాత శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది)

శ్రద్ధ—(ఆలోచించి) ఈమార్గము సుప్రసిద్ధమే గదా!

క॥ జ్ఞాతులవైరంబున సం
భూతం బగుక్రోధ మేర్చుఁ బో, కుల మెల్లన్,
వాతాహత తరుఘర్షణ
జాతానల మలమి గహనచయముం బోలెన్॥౧॥

ఔరా! సోదరవ్యసన సంజాతం బగునీదుర్వారదారుణశోకానలంబు వివేకజలధర శతంబులచేత నయినను జల్లాఱకున్నది!

చ॥ వననిధులున్, మహాద్రులును, వాహినులే నశియించు రూఢిగాఁ;
దునిఁగెడు తుచ్ఛపుందృణముతోఁ దులఁదూఁగెడుజంతు వెంతకై
నను మితిమీఱి, బంధుజననాశమునం జనియించి, చెప్పరా
కనిశము శోకవహ్ని హృదయంబు దహించు వివేకఘాతి యై॥౨॥

అయ్యయ్యో! అంతలేసి క్రూరప్రకృతులు గలవా రయినను, దోఁబుట్టువు లయినందునన్, గామక్రోధాదులు పేరుమాయుటచేత-

క॥ ఆయములను అంపముతోఁ
గోయునటుల్, మనసు నగ్గిగుండములోనం
ద్రోయునటుల్, మెయి శోషిలఁ
జేయునటుల్ శోకవహ్ని సెగపొగ లెగయున్॥౩॥

(ఆలోచించి) ఓహో! విష్ణుభక్తిదేవి నాతో "శ్రద్ధా! నే నీహింసాప్రాయమగుసాంపరాయమును జూడఁజాలను; కొన్నిదినంబు లీవారణాసిని విడిచి, సాలగ్రామాభిధానంబునం బ్రసిద్ధం బగువిష్ణుక్షేత్రంబునఁ గాలక్షేపంబుఁ జేసెదను- నీ వచ్చటికి వచ్చి, జరిగినది జరిగి నట్లుగా సర్వవృత్తాంతమును

నాకు నివేదింపుము" అని యాన తిచ్చినది కాఁబట్టి, నే నమ్మహానుభావు
రాలి సన్నిధానమునకుఁ బోయి, సమరవృత్తాంత మంతయు నామెకు వి
న్నవింపవలయును- (నడచిచూచి) ఇదిగోఁ దచ్చక్రతీర్థము- సంసార సాగ
రోత్తారతరణి కర్ణధారుం డగుశ్రీమన్నారాయణుండు స్వయముగా వేం
చేసియున్న దిచ్చోటనే గదా! (నమస్కరించి) ఇదిగో! మహాతపస్వులచే
నుపాస్యమాన యగుచు భగవతి విష్ణుభక్తిదేవి, శాంతితో నేమో మం
త్రాలోచనము సేయుచున్నది-నేను దగ్గఱకుఁ బోయెదను(నడచుచున్నది)
(తరువాత విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

శాంతి—దేవీ! నీ వేమో గాని దురంతచింతా సమాక్రాంత స్వాంతవు గాఁ
దోఁచుచున్నావు-

విష్ణు—కుమారీ! మహావీరవార క్షయకారణం బగునీప్రవిచారణంబున నవా
రణబలోత్సాహుం డగుమహామోహుండు మోహరింపఁ, గుఱ్ఱవానికి వి
వేకునకు నేమిపాటు పాటిల్లెనో యని నాహృదయము చెయివెట్టి కలఁ
చిన ట్లున్నది.

శాంతి—అమ్మా! నీ కీవిషయంబున విచార మేటికి? దేవి కాయనయందు మ
హానుగ్రహము గనుకఁ దప్పక వివేకమహారాజునకు విజయమే గలుగు నని
నే ననుకొనుచున్నాను.

విష్ణు—కుమారీ!

క॥ న్యాయపథంబున వా రని
ప్రాయికముగ నిశ్చయింపఁబడు నభ్యుదయం
బే; యయినను సుహృదులమది
కేయెడలను మిగులఁ గీడు లే స్ఫురియించుఁ ॥౪॥

విశేషించి మనశ్రద్ధ యింతతడవు రాక మసలుటంజేసి నామనసునకు సం
శయము వొడముచున్నది-

శ్రద్ధ—(సమీపించి) భగవతీ! నమస్కరించుచున్నాను- (మ్రొక్కుచున్నది)

విష్ణు—శ్రద్ధా! స్వాగత మా?

శ్రద్ధ—దేవీ! నీ యనుగ్రహమున-

శాంతి—అమ్మా! నమస్కరించుచున్నాను- (శ్రద్ధకు మ్రొక్కుచున్నది)

శ్రద్ధ—కుమారీ! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకో-

శాంతి—(అట్లు చేయుచున్నది)

శ్రద్ధ—కుమారీ! నీవు విష్ణుభక్తిదేవిప్రసాదంబున సుఖముగా మునిజన మనః

పదంబును బొంది యుండుము.

విష్ణు—శ్రద్ధా! మఱి యక్కడ నేమి జరిగినది?

శ్రద్ధ—అమ్మా! దేవియెడలఁ బ్రతికూలముగా నడచువారికిఁ దగి నట్లు.

విష్ణు—ఏదీ యది సవిస్తరముగాఁ దెలుపుము.

శ్రద్ధ—దేవీ! ఆలకింపుము. భగవతి యట్టు లాదికేశ వాయతనంబును విడిచి
వచ్చినతోడనే వేఁడివెలుఁగ గించుక పాటలత్వంబు వాసినపిమ్మట, విజయని
స్సాణఘోష ణాహూయమా నానేకవీరవర బహుళసింహనాద బధిరి
త హరి దంతరంబును, సతత రథతురగ ఖరతరఖుర ఖండితభూమం
డలోచ్చలద్విపులరజఃపట లాంతరితసహస్రకిరణంబును, బ్రబలతరకర్ణ
తా ళాస్ఫాల నోచ్చల త్సమదకరికుంభసిందూర సంధ్యాయమానదశ
దిశంబును, బ్రళయజలధర ధ్వానభీషణంబును గా నుభయసైన్యసాగ
రంబు సన్నద్ధం బగుటయు, మనవివేకమహారాజు నైయాయికదర్శనునిచే
త మహామోహునకు రాయబార మంపినాఁడు. అంత నారాయబారి
యు నవ్వైరితో—

శా॥ పో, విష్ణ్వాలయముల్, సరిత్తటములుఁ, బుణ్యాటవుల్, పుణ్యకృ
ద్భావంబుల్ పెడఁబాసి మ్లేచ్ఛభువికిఁ దవ్వ త్సేనతోఁ; గానిచో
భావిం బె ల్లగు ఖడ్గదారితభవత్ప్రత్యంగ రక్తాధిక
స్రావాస్వాదవిదీర్ణవక్త్రబిలనిర్య త్ఫేరవారావముల్ ॥౫॥

అని వాక్రుచ్చినాఁడు.

విష్ణు—తరువాత?

శ్రద్ధ—దేవీ! అటుమీదట నమ్మాటకుఁ బెటిలిపడి, వికట నిటలతటఘటిత కు
టిలభ్రుకుటి యగుచుఁ, గ్రోధాతిరేకంబున మహామోహుం డతని కిట్లని
యె. ఔరా కావరము! వివేకహతకుఁడు తన దుర్నయపరిపాకమునకు
ఫలము ననుభవించును గాక. అని పలికి వాఁడు, పాషం డాగమసమూ
హంబును బాషండశాస్త్ర సంచయంబుతోఁ దోలుదోలుతఁ బోరితంబున
కాయితంబుఁ జేసి పంపెను. అంతలోనే మన సేనాముఖంబునందు—

క॥ వేదము లుపవేదంబులు,
వేదాంగ పురాణములును, వెస, స్మృతు లితిహా
సాదులుఁ దోడుగ, శారద
ప్రాదుర్భవ మొందెఁ గమలపాణి శశిరుచిఁ ॥౬॥

విష్ణు—తరువాత?

శ్రద్ధ—అనంతర మో దేవీ! వైష్ణవశైవసౌరాది సకలాగమసమూహంబును దచ్చారదాదేవి సమక్షమున సాక్షాత్కరించెను.

విష్ణు—తరువాత?

శ్రద్ధ—దేవీ! అప్పుడు—

మ॥ బలవత్సాంఖ్య కణాదగౌతమవచో భాష్యాది సచ్ఛాస్త్ర సం
కుల మై యొఁ న్యాయసహస్రబాహువుల దిక్కుల్ శోభిలన్, ధర్మని
ర్మలచంద్రాస్య, త్రయీత్రినేత్ర,రణదర్పం బొప్ప మీమాంస,వా
గ్లలనాసన్నిధిఁ దోఁచెఁ దా నపర యాకాత్యాయనీ దేవినాన్॥

శాంతి—అమ్మా! పరస్పరవిరోధు లగునీయాగమ సమూహములకును దర్క సంచయంబునకును నైకమత్యం బెట్లుపొసఁగినది?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! వినుము.

క॥ సమగోత్రభవులు తమలోఁ
దమకు విరోధంబు లున్న, దాయలచే నో
ప్పమి పుట్టువేళ, నలుగురు
గుమి గూడి యెదిర్చి,గెలుపు గొందురు కడిమిన్॥౮॥

కావున వేదప్రసూతము లగునీశాస్త్రముల కవాంతరవిరోధ మేదేని సంభవించినను, వేదసంరక్షణార్థంబును,నాస్తికపక్ష ప్రతిక్షేపార్థంబును, వానికి నైకమత్యమే సంఘటిల్లును. తత్త్వవిచారు లాగమములకు నవిరోధమే చూచుచుందురు.

ఉ॥ శాంత మనంత మద్వయ మజం బగు తేజము,ధాతచక్రి కా
మాంతకుఁడంచు, నయ్యయి గుణాధికతన్ బహుధా నుతింతు ర
త్యంతము, భిన్నమార్గపు సదాగమముల్ శ్రుతిముఖ్యముల్ జగ
త్కాంతు నె చెందు, నీటివఱదల్ పలుదారుల వారిధిం బలెన్॥౯॥

విష్ణు—తరువాతఁదరువాత?

శ్రద్ధ—తరువాత నో దేవీ! కరితురగ రథపదాతి బహుళంబు లగుమనబలంబులకును, బరబలంబులకును, నిరంతరశరనికర ధారాసంపాతోపదర్శిత దుర్దినంబుగాఁ దుములసమరంబు జరుగుటయు నయ్యవసరంబున—

క॥ పలపంకిలములుఁ, గంకా
కులములు, శరదళిత మత్తకుంజర శైల
స్థలితరయంబులు, ఛత్రో
జ్జ్వలహంసము లగుచు నెత్రువఱదలు వాఱెన్॥౧౦॥

అమ్మహాదారుణ ప్రవిదారణంబునఁ బరాపరపక్ష విరోధంబునం జేసి పాషండాగమంబులచే నగ్రేసరీకృతం బగులోకాయతికతంత్రం బన్యోన్యసైన్య సంఘట్టనంబునం జేసి వినాశంబు నొందినది. పదపడి పాషండాగమంబులు మూలశూన్యంబు లగుటం జేసి సదాగమార్ణవప్రవాహంబునం బర్యస్తంబు లయ్యె. సౌగతులును,సింధుగాంధార మగధాంగపారశీక వంగకళింగాదు లగుమ్లేచ్ఛప్రాయజనపదంబులం బోయిచొచ్చిరి. పాషండ దిగంబర కాపాలి కాదులు పామరబహుళంబు లగుపాంచాల మాళ వాభీ రావర్త సాగ రానూపంబుల నిగూఢంబుగా నున్నవారు. న్యాయాద్యనుగత యగుమీమాంసచేత గాఢప్రహార జర్జరీకృతంబు లయి నాస్తికతర్కంబులు తమయాగమంబులనే యనుసరించి పోయినవి.

విష్ణు—తరువాత?

శ్రద్ధ—తరువాత నో దేవీ! వస్తువిచారునిచేతఁ గాముండు నిహతుం డయ్యె. క్షమచేతఁ గ్రోధ పారుష్య హింసాదులు నేలఁ గూలిరి-లోభ తృష్ణా దైన్యానృతవాద పైశున్య స్తేయ పరిగ్రహులు సంతోషునిచేత నంతంబు నొందిరి. అనసూయ మాత్సర్యుని మచ్చమాపె. పరోత్కర్షసంభావన, మదుని సదమదంబు గావించె. పరగుణాధిక్యునిచేత మానుండు గతప్రాణుం డయ్యె.

విష్ణు—(హర్షముతో) మేలుమేలు. బాగుగ జరిగినది. శ్రద్ధా! మఱి మహామోహునివృత్తాంత మెట్లు?

శ్రద్ధ—దేవీ! యాదురాత్ముఁడు యోగోపసర్గులతోఁ గూడ నెక్కడనో యడఁగి, తెలియఁబడక యున్నవాఁడు.

విష్ణు—ఓహో! అటు లయిన ననర్థశేషము గొప్పదే యున్నది. వాఁడు ముఖ్యముగాఁ బరిహరణీయుఁడు గదా!

క॥ మెలఁకువపడి విద్వాంసుఁడు
నిలువర మగుసిరిని గోరె నేనియుఁ దీవ్రా
నల శేషము, ఋణ శేషము,
నిల రిపుశేషంబు మిగుల నీకుండవలెన్॥౧౧॥

సరేగాని మఱి మనస్సువృత్తాంత మెట్లు?

శ్రద్ధ—దేవీ! పుత్రపౌత్రాది వ్యసనజనిత శోకావేగంబున నతఁడును బ్రాణత్యాగంబు సేయఁ బ్రయత్నించెను.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి)అతఁ డాలాగు చేసినపక్షమున మన మందఱముఁ గృతకృత్యులమే యగుదుము. పురుషుఁడును బరమానందమునకుఁ బాత్రుఁ డగును. ఇంతకు నాదురాత్మునకు జీవత్యాగ మెక్కడ?

శ్రద్ధ—దేవీ! నీ విట్లు ప్రబోధోదయార్థము కంకణము గట్టుకొని యుండ నతఁ డింక నెట్లు శీఘ్రముగా శరీరము విడువ కుండఁగలఁడు?

విష్ణు—కానిమ్ము వానికి వైరాగ్యోత్పత్తికొఱకు సరస్వతిని వైయాసికిం బంపుదము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు- ప్రవేశము)

(తరువాత మనస్సును సంకల్పుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు)

మన—(కన్నీళ్లతో) హా! పుత్రులారా! ఎక్కడఁబోతిరి? నాకొడుకులారా! పలుకరేమి? ఓహోబిడ్డలార! రాగ ద్వేష మద మాన మాత్సర్యాదులార! నాతండ్రులారా! చేరవచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుఁడు. అయ్యో! నాయవయవములు విడిపోవుచున్నవి. ఆహా! వృద్ధుఁడ నయి, యనాథుఁడ నయిననన్ను నొక్కండును జూడరాఁ డయ్యెను గదా! ఓహో! అసూయాదు లయినకూఁతులార! రతిహింసా తృష్ణాదు లయినకోడండ్రార! మీ రందఱు నెందుఁబోతిరే? అయ్యో! మందభాగ్యుఁడ నగునా యీకుమారికలు గూడ నేకకాలముననే, దైవహతకునిచేత నపహృత లయి పోయిరి గదా! (దుఃఖముతో)-

మ॥ విరియంబాఱు విషాగ్నియట్లు; తనువు న్వేధించు; శోకజ్వరం
బెరియించుక్ సుఖమర్మముల్; మఱిమఱిన్ హెచ్చించు నావేదనల్;
హరియించుక్ మదిలో వివేకము;మహావ్యామోహ మొందించు;ము
ష్కరతక్ మామకజీవితం బిది బలాత్కారంబు బ్రమింగుం గటా॥

(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు).

సంకల్పు—రాజా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

మన—(ఊఱడిల్లి) అయ్యో! ఏమిది? ఇటువంటిదురవస్థలో నున్ననన్నుఁ బ్రవృత్తిదేవి యయినను నూఱడింప కున్నది!

సం—(కన్నీళ్ళతో) దేవా! ఇంకను నీదేవి ప్రవృత్తి యెక్కడ? ఆమె స్వకుటుంబవ్యసనము విని, శోకానలంబున దగ్ధహృదయ యయి, గుండియ లవిసి సమసిపోయిన దఁట.

మన—హా! ప్రియురాలా! ఎందుఁబోతివే? పలుక వేమి?

మ॥ కలనైనం బ్రియురాల! నేను వెలిగాఁ గావింప వేక్రీడలుక్;
లలనా! నీవు వినాఁగ నే మృతునిలీలం దోఁచెదక్ నిద్దురక్;
బోలఁతీయీగతి దైవదుర్విలసితంబుల్ ని న్నెడంబాపినక్,
నిలుచుక్ జీవముతో మనం బసుఉ లెంతేనిం దురంతంబులే॥౧౩॥

(మరల మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

సంక—రాజా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

మన—(ఊఱడిల్లి)ఇంక నా కీజీవితముతో నేమి ప్రయోజనము? సంకల్పా! చితిని బేర్పుము. నే ననలప్రవేశమున శోకానలంబును జల్లార్చుకొనెదను.

(సిద్ధపడుచున్నాఁడు)

తరువాత వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించు చున్నది)

సర—భగవతి విష్ణుభక్తి నన్నుఁ బంపుచు "సఖీ! సరస్వతీ! అపత్యవ్యసనఖిన్నుఁ డయినమనస్సును నీవు ప్రబోధించి యతనికి వైరాగ్యోత్పత్తి యగునట్లు సర్వథా ప్రయత్నింపుము" అని యాన తిచ్చినది గావున, నే నిప్పు డతనిని సమీపించెదను. (సమీపించి) వత్సా! నీ విట్లు మిక్కిలిపొక్కుచున్నా వేమి? పదార్థంబు లనిత్యంబు లగుట నీ వెఱింగినదే గదా! ఇతిహాసికోపాఖ్యానంబు లనేకంబు లధిగమించితివి. చూడు—

మ॥ చనరే కల్పశతాయుషుల్ గలిగి స్రష్టల్, శక్రదేవాసురుల్,
మనుముఖ్యుల్, మునులుక్, మహీజలనిధుల్,బల్కోట్లు లిం తేటికిక్?
వనధిప్రోద్భవ బుద్బుదాయితము లౌపంచాత్మకంబుల్ గదా
తనువుల్; పంచతఁబొంద, వీని కడలం ధర్మం బె? మోహం బహో॥

వత్సా! యిది దెలిసి నీవు భావంబులయనిత్యతను సంస్మరింపుము. నిత్యానిత్య వస్తుదర్శి యగువానిని శోకావేగ మంటనేరదు.

తే॥గీ॥ బ్రహ్మ మొక్కఁడె బుత మితరము వికల్పి
తమ్ము సు మ్మేకతను జూచు తత్త్వవిదున
కెవ్విధంబున మోహంబు నివ్వటిల్లు?
నేకతంబునఁ బైకొను శోకవికృతి?॥౧౪॥

మన—భగవతీ! శోకావేగదూషితం బగునామనంబున వివేకమున కవకాశమే లేకయున్నది.

సర—కుమార! ఇది స్నేహదోషము. స్నేహమే సర్వానర్థప్రభవ మనుట సుప్రసిద్ధమే గదా! చూడు—

మ॥ ప్రియనామ వ్యసనంబు లన్విషలతాబీజంబు లాత్మ న్నరుల్
వయివర్, వైళమ యందు స్నేహమయముల్ వజ్రాగ్ని గర్భాంకు రో
చ్ఛ్రయముల్ గల్గి, కుకూలపావకము నోజన్ దేహదాహంబుత
ద్దయుఁ గావించెడుదీపి కాయుతశి ఖాంతక్లేశ వృక్షంబు లౌ॥౧౬॥

మన—అమ్మా! అది నిజమే-అయినను శో కానలదందహ్యమానంబు లగునా ప్రాణంబులను క్షణంబును భరింపఁ జాల కున్నాను. దేవీ! అంతకాలమున నీదర్శనము సేయఁగలిగినది, ఇది మ హాదృష్టము గదా!

సర—వత్సా! నీ వాత్మహత్య కుద్యమించుచున్నావు. ఇది కేవల మకృత్యము సుమీ. అది య ట్లుండె. నీ కత్యం తాపకారు లయినవారల విషయమ్మున నిమ్మొయి నీవుమ్మలించెద వేల? చూడు-

ఉ॥ మే లిపు డింత గద్దా? యిఁక మీఁదటఁ గల్గునో? వెన్కఁ గల్గెనో?
యాలును, బిడ్డ లెందు నను ఖార్థము, యేరికి నీకె కా దయో!
ప్రీలుతు రాయముల్ విరహవేళఁ దద ర్థ మ పార్థకంబు గాఁ
బా లయి బాధ లన్నిటికిఁ, బ్రాణులు మిక్కిలి దుఃఖ మొందెడున్॥౧౭॥

మఱియు-

మ॥ జలపూర్ణల్ తరియింప వెన్నినదు లేశైలంబులం దాఁట వ
త్యలఘు క్రూర విసార ఘోరవను లాహా! యెన్నిలంఘింప వీ
ములుచల్ ని న్నలిపింప రేమిదురితమ్ముల్? సౌమ్యమత్తామసిన్
గలుషమ్లానత రాస్యు లౌకునృపులన్ గాసిల్లి దర్శింపవే॥౧౮॥

మన—అవును సత్యమే గాని-

క॥ తనవలనఁ గలిగి, లాలన-
మున హృదిఁ జరియించువారు పొలియుట, యసుభే
దనసదృశముకిమర్మచ్ఛే
దనమునకన్నను నరుంతుదమ్ము గదమ్మా॥౧౯॥

సర—కుమారా! ఈవ్యామోహము పమత్వవాసనా నిబంధనము సుమీ.

క॥ తమకోడిని మార్జాలము
నమలిన నద్దాన నగుమనస్తాపము, త
న్మమతాశూన్యపుఁ గలవిం
కము నెడ, మూషికము నెడలఁ, గల దే? చెపుమా॥౨౦॥

కావున నో కుమారా! సర్వానర్థబీజం బగుమమత్వంబు నున్మూలింప నవ

శ్యముఁ బ్రయత్నింపవలయును. చూడు—

ఉ॥ కీటము లెన్నియేనిఁ బరికింప శరీరమునందుఁ బుట్టవో?
మాటికి వానియత్నమున మ్రందఁగఁ జేసినరుల్ వెలార్పరో?
యేటివిమోహ మట్టులె మెయిం జనియించినకీటకోటికిన్,
మేటియపత్యసంజ్ఞ యిడి, మేనులు గాసిలఁ జేసికొం డ్రయో॥౨౧॥

మన—దేవీ! నీ వన్నది యథార్థమే గాని యీమమత్వగ్రంథి దురుచ్ఛేదము గదా! భగవతీ! చిత్తగించి యీవిన్నప మవధరింపుము.

క॥ నిర తాభ్యాస దృఢీకృత
పరమస్నే హాఖ్యసూత్ర పరిగుంభిత మ
ద్గురుమమతా పాశమునకు
వెర వెఱుఁగుదె తల్లి! యెట్లు విడుగర యగునో?॥౨౨॥

సర—కుమారా పదార్థములయెడ ననిత్యతాభావనమే, మమ త్వోచ్ఛేదమున కుం బ్రథ మోపాయము, విను.

చ॥ పితృ పితృసోద రానుజులుఁ, బెండ్లము బిడ్డలునుం, బితామహుల్,
వితత మహాభవాబ్ధిఁ బడి, వేలును లక్షలుఁ గోటు లేగరో?
హితులతటిత్ప్రభాపతన హింస్రము లౌక్షణసంగమంబులన్,
మతి నటులే దలంచుచును మాటికి, ధన్యుఁడ వై సుఖింపుమా॥౨౩॥

మన—అమ్మా! భగవతీ! నీప్రసాదమువలన నావ్యామోహము తొలఁగిపోయి నది గాని—

తే॥గీ॥ తల్లిరో! నీదు మోముజాబిల్లి కళల
వలనఁ దొనఁకెడునుపదేశవాక్సుధార
సమునఁ బ్రక్షాళితం బయ్యు, నమితశోక
వీచికల, వెండి డెంద మావిలతఁ జెందు॥౨౪॥

కావున నాయున్మలంపుఁబచ్చిగాయముల కమోఘౌషధము నాన తిమ్ము భగవతీ!

సర—కుమార! అది మును లిదివఱకే తెలిపి యున్నారు. విను-

తే॥గీ॥ అప్రదరపాత జాతంబు లార్ద్రిములును,
మర్మభేదకములు నయి మాన కుండు
గాఢశోకప్రహార సంఘాతములకుఁ,
దలఁచుకో కుంటయే యెందుఁ దగినమందు॥౨౫॥

మన—అమ్మా! అది నిజమే గాని మనస్సు మరలింప రానిది సుమీ!

క॥ మరలింపఁబడియుఁ జింతా
పరంపరలచేత మనసు పరిభూతంబౌఁ
బరిపరిగతులను, మారుత
పరిధూ తాభ్రములఁ గుముదబంధుఁడు వోలెన్॥౨౬॥

సర—వత్సా! విను మది చేతోవికారము. దాని నం దుండి మరల్చి కొం డొక శాంతవిషయమునం బ్రవేశపెట్ట వలయును.

మన—ఆశాంతవిషయ మేదో యనుగ్రహించి యాన తిమ్మా భగవతీ!

సర—నాయనా! యది పరమరహస్యము గదా! కానీ. ఆర్తుల కుపదేశించిన నేమిదోషము? విను—

చ॥ తొలుకరిమబ్బుతోడఁ దులఁదూఁగుశరీరమువాని శౌరినో,
లలితకళానిధిం బులికళాసముఁ దాలుచువాని శూలినో,
తలఁచుచు నెప్డుఁ, జల్లనిహ్రదంబు నిదాఘమునందుఁ బోలెఁ, గే
వలము నిర స్తశోక మగుబ్రహ్మముఁ జేరి భజింపు నిర్వృతిన్॥౨౭॥

(ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) తల్లీ! సర్వథా నీవు నన్ను రక్షించితివి. (పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు)

సర—కుమారా! నీహృదయ మిప్పు డుపదేశసహిష్ణువుగా నున్నది; కాఁబట్టి యిది గూడ నీ కుపదేశించుచున్నాను- విను.

శా॥ నెయ్యం బొందెను, దండ్రి యొండెఁ, గొడు కొండెన్, మృత్యువుం బొందినన్,
వ్రయ్యన్ బొమ్మలు మోదుకొంచు, విలపింపం జొత్తు రజ్ఞుల్ కడున్;
దుష్యంబుంబరిణామతిక్త మగునిస్సారంపుసంసారమం
దొయ్యన్ వేత్తకు శాంతి వెంచి, విరహం బొందించు వైరాగ్యమున్॥

(తరువాత వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వైరా—(ఆలోచించి)

మ॥ అరయం ధాతృఁడు నీలనీరజదళాపాంతాతిసూక్ష్మత్వ గా
వరణ క్రవ్యముగాఁ గళేబర మొనర్పం డేని క్రవ్యంగని
స్సరదస్రౌఘవిమిశ్రమాంసకబళాశం బైపయి న్మూఁగుస
త్వరదక్షాయ్యావృకాత్మఘోషముల నెవ్వం డెవ్విధిం దోలెడున్?॥

మఱియు నెల్లప్పుడు—

తే॥గీ॥ స్త్రీలు డోలావిలోలల్లింద్రియరసంబు
లంతవిరసంబు లాపద కనువు తనువు;
లోక మతిశోకమయ; సతి గీడులకు వసతి;
రైన నీచాములనె గాని యాత్మఁ గనరు॥౩౦॥

సర—వత్సా! ఇదిగో! వైరాగ్యుఁడు నిన్నుఁ జేర వచ్చినవాఁడు- వీనిని సంభావింపుము.

మన—పుత్రా! వైరాగ్య! నీ వెకడ నున్నావు?

వైరా—(సమీపించి) తండ్రీ! నేను నమస్కరించుచున్నాను.

మన—పుత్రా! పుట్టి నప్పుడే నీచేత విడువఁబడితిని గదా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకో.

వైరా—(అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

మన—నాయనా! నిన్నుఁ జూడఁగానే నాదుఃఖ మెల్లఁ దీఱినది.

వైరా—తండ్రీ! నీ కిట దుఃఖమున కవకాశ మెకడ?

చ॥ తెరువున బాటసారులగతిన్, నదిఁ గూలినచెట్లభంగిఁ, బు
ష్కరమున మబ్బులుం బలెను, గంధిని బోతవణిక్కు లట్లు, సో
దరులును, దల్లిదండ్రులు, సుతప్రియబంధులుఁ, గూడి పాయుచుం
దురు; విరహంబు సిద్ధ మని తోఁచినతజ్జ్ఞుల కేటిదుఃఖముల్?॥౩౧॥

మన—(ఆనందముతో) దేవీ! వైరాగ్యుఁడు చెప్పిన దంతయు యథార్థమే-చూడు

ఉ॥ ఆయొలజవ్వనంబు గలయంగనలే; మగతేఁటిపాటలం
బాయనియానగాలె; విరిమల్లెలతావుల నాలిగాలులో
యాయవె; నైన నిత్తఱి, నుదాత్తవివేక నిర స్తదుస్తమో
మాయత, నెండమావులకు మాదిరి నామది కాసమస్తమున్॥౩౨॥

సర—కుమారా! సరే గాని గృహస్థునకు ముహూర్తం బయిన నాశ్రమం బెడసి యుండరాదు? కాఁబట్టి యిది మొదలుగా, నివృత్తి నీకు సహధర్మచారిణి కాఁగలదు.

మన—(సిగ్గుతో) దేవీ! చిత్తము.

సర—వత్సా! శమదమసంతోషాదు లయినపుత్రులు నీ కుపచారము సల్పుచుందురు. యమ నియ మాదులు నీ కమాత్యు లగుదురు. నీయనుగ్రహము

న వివేకుఁ డుపనిషద్దేవితోఁ గూడ యావద్రాజ్యసుఖ మనుభవించెడును. ఇదిగో! మైత్రీప్రీతికరుణాముదిత లనువీరు నలువురు సఖీ సెల్లెంద్రు, విష్ణుభక్తిదేవి నిన్నూఱడించుటకు వీరిని బంచినది. సాదరముగా వీరి నామోదపఱుపుము.

మన—అమ్మా! చిత్తము. నీయాజ్ఞ లన్నియు, నేను శిరసావహించుకొన్నాను.

(సంతోషముతోఁ బాదములకు మ్రొక్కుచున్నాఁడు).

సర—కుమారా! ఈయమనియమాసన ప్రాణాయామాదులను నీవు సాదరముగా నవలోకింపుము. వీరితోడనే నీవు సామ్రాజ్యము నొందెదవు. నీవు స్వస్థతను బొందితివేని, క్షేత్రజ్ఞుఁడును స్వకీయప్రకృతిని బొందఁగలఁడు. చూడు—

చ॥ జననలయాదిభిన్నుఁ డయి శాశ్వతుఁ డద్వయుఁ డబ్ధివీచులం
దినగతి నీదుసంగతి ననేకతఁ దోఁచును బుద్ధివృత్తులన్;
మనస! యసంఖ్యవృత్తులను మానుక నీ విఁక మిన్నకున్న, మా
యనిముకురంబునందు రవియట్లు నిజాకృతి నాత్మ భాసిలున్॥౩౩॥

కానీ జ్ఞాతుల కుదకదానము చేయుటకయి మన మిఁక నదీతీరమునకుఁ బోవుదము.

మన—అమ్మా! చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు).

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీ
రనీరాకర రాకాసుధాక రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్ర ప
విత్రగుణకదంబ లక్ష్మాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరా
జప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామ
ధేయాంధ్రీకృత శాంతరసాసార ప్రబోధచం
ద్రోదయనాటకంబునందు వైరాగ్య
ప్రాదుర్భావం బనుపంచ
మాంకము.

—:0:—

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

ప్రబోధచంద్రోదయము.

షష్ఠాంకము.

(తరువాత శాంతి ప్రవేశించుచున్నది)

శాంతి—వివేకమహారాజు నాతో "శాంతీ! ఇది నీ వెఱింగినసంగతియే.

మ॥ పొడసూపట్టక మోహుఁ డెందొ యొదుఁగన్, బుత్రుల్ నశింపంగఁ,
జేడ్పడి వైరాగ్యునిఁ జేరఁ దీసి, మన సీపట్లం బ్రశాంతత్వముం
బడయన్, గ్లేశము లైదు నొక్కమొగిఁ బోవం, బూరుషస్వామి సం
దడి లేకియ్యెడ నిచ్చగించు నెచటం దత్త్వావబోధార్థ మై॥౧॥

కాఁబట్టి నీ వుపనిషద్దేవి నతిత్వరితముగా ననునయించి నాచెంగటికిం గొనితెమ్ము" అని యానతిచ్చెను. (చూచి) ఓహో! ఇదిగో! మాయమ్మ హర్షముతో నేమో యాలోచించుచు నీలాగు వచ్చుచున్నది.

(తరువాత శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది)

శ్రద్ధ—ఓహో! ఆరోగ్యము గలరాజకులమును జూచినందువలనఁ బెద్దకాలమునకు నాకన్నులమృతసేచనంబునం బోలెఁ జల్లనయినవి.

తే॥గీ॥ శతులు మోహాదులకుఁ దగ్గశాస్తి యయ్యెఁ;
బూజ్యులైనారు శమదమముఖ్యసుకృతు
లహహా! జగదీశ్వరుండు వశ్యానుజీవి
వర్గసంసేవితుం డయి వన్నెమీఱె॥౨॥

శాంతి—(సమీపించి) అమ్మా! నీ వేమో యాలోచించుచు నెక్కడికో వెళ్ళుచున్నదానవు?

శ్రద్ధ—కుమారీ! ఆరోగ్యము గలరాజకులమును జూచినందువలనఁ బెద్దకాలమునకు నాకన్నులమృతసేచనంబునంబోలెఁ జల్లనయినవి.

తే॥గీ॥ శతులు మోహాదులకుఁ దగ్గశాస్తి యయ్యెఁ?

పూజ్యు లయినారు శమదమముఖ్యసుకృతు
లహహా! జగదీశ్వరుండు వశ్యానుజీవి
వర్గసంసేవితుం డయి వన్నె మీఱె॥

శాంతి—అమ్మా! ఆలాగయిన జీవస్వామికి నిప్పుడు మనస్సుమీఁదితాత్పర్య మేలా గున్నది?

శ్రద్ధ—వధ్యునిమీఁదను నిగ్రాహ్యునిమీఁదను నుండవలసినలా గున్నది.

శాంతి—అమ్మా! అట్లయిన స్వామియే సామ్రాజ్య మలంకరించునా?

శ్రద్ధ—బిడ్డా! అందుకు సందేహ మేమి? ఆత్మానుసంధానముఁ జేసికొనిన, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును గూడఁ గాఁగలఁడు.

శాంతి—అమ్మా! సరి గాని మాయయం దాయనయను గ్రహ మిప్పు డేలా గున్నది?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! నిగ్రహ మనవలసిన దనుగ్రహ మనియెద వేమి? సర్వానర్థబీజ మని యామాయ నాతఁడు నిర్మూలింపఁ దలంపుగొని యున్నవాఁడు.

శాంతి—అమ్మా! అట్లయినచో రాజకులస్థితి యిప్పు డెట్లున్నదో చెప్పుము.

శ్రద్ధ—పుత్రీ! విను-

మ॥ అనుగుందొయ్యాలి యిప్డు జీవునకు నిత్యానిత్యజిజ్ఞాస; గ
న్గొన వైరాగ్యుఁడు సత్సుహృత్తు; యమముఖ్యుల్ మిత్రముల్; దాసు లెం
దును మైత్రీప్రభృతుల్; ముముక్షు సఖి; సంతోషాదికుల్ తోడు; దూ
ష్యనృశంసారికులంబు మోహ మమతా సంకల్ప సంగాదులున్ ॥౩॥

శాంతి—అమ్మా! మఱి ధర్మునికిని స్వామికిని బ్రణయ మెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—కుమారీ! వైరాగ్యుఁడు చేరినది మొదలు జీవస్వామి నితాంత మైహికాముష్మికఫలభోగ విరసుం డయి చూపట్టెడును. అందుచేత నే-

తే॥గీ॥ పాపఫల మగునరకంబువలనఁ బోలె,
నశ్వరం బని స్వర్గంబునకును వెఱచుఁ;
గాన నాతఁడు మది ఫలకాంక్ష లేక,
యీకొనెడుఁ బుణ్యకర్మంబు నెట్టకేని॥౪॥

స్వామి యిట్టు లాత్మనిష్ఠుం డగుట విలోకించి, నావలనం గావలసిన దయ్యెఁ గదా యని, ధర్ముండు దనకుఁ దాన వ్యాపారంబులం జాలించుకొని యున్నవాఁడు.

శాంతి—అమ్మా! మఱి మహామోహుం డాలాగు యోగోపసర్గులం గూడుకొని, నాఁడు మాయ మయ్యెను గదా! వారలవృత్తాంతం బేమి యయ్యె?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! తాదృశ దుర్దశం బొందియు మహామోహహతకుండు, జీవస్వామిం బ్రతారించుటకు మధుమతీవిద్యతో నయ్యుపసర్గులం బురికొలిపి పంపెను. స్వామి వారలయం దాసక్తుం డయ్యెనేని, వివేకుం డుపనిషత్తును స్మరింప నయిన స్మరింప కుండు నని వానియభిప్రాయము-

శాంతి—అవురా! తరువాతఁ దరువాత?

శ్రద్ధ—అంత నయ్యుపసర్గు లాయనయొద్దకుం బోయి కొండొక యింద్రజాలవిద్యం జూపుటయుఁ దత్ప్రభావంబున నత్యాశ్చర్యకరస్వరూపుం డొకానొకపురుషుండు ససంభ్రమంబుగా స్వామిసన్నిధానంబునకుం జనుదెంచి "ఓమహాప్రభూ! ఏతదుపాసనాసిద్ధుండు-

మ॥ విను నూఱామడశబ్దముల్; దెలుపుఁ దద్వేదేతిహాసాదులన్
మును పాలింపనిగాథలన్: శుచిపదంబుల్ గూర్చి స్వేచ్ఛన్ రచిం
చును గావ్యంబులు శాస్త్రముల్; దిరిగ వచ్చున్ సర్వలోకంబు లొ
క్కనిమేషంబునఁ; జూచు మేరుమణిశృంగశ్రేణు లిం దుండియే"॥౫॥

అని, మనవిచేసెను. అప్పుడు మధుమతియును జీవస్వామిని దనభూమిని బ్రవేశపెట్టుటయు, స్థానాభిమానిను లయిన దేవతామానిను లాయన కభ్యుత్థానంబు గావించి, యోస్వామీ! యిట నధివసింపుము; ఇచ్చోట జననమరణంబులు లేవు. ఈప్రదేశము నిసర్గరమణీయము. ఇదిగో! వివిధవిలాస వేష లావణ్యమనోహరలును బుణ్యమయిలు నగువిద్యాధరబింబాధరలు మంగళార్ఘ్యవ్యగ్రపాణు లయి ప్రణయపేశలభావంబున నిన్ను సేవింప సమీపించియున్నవారు. ఓమహానుభావా! ఇటు విజయంచేయుము-

చ॥ మిసిమి పసిండిడా లిసుకమిట్టలు వెట్టినపున్నెపున్నదుల్,
పసరుదళంబులం గరుడపచ్చలచాయల నీనుకొనలున్,
బిసరుహపాణులుం బృథులబింబనితంబలుఁ గంబుకంఠు లిం
పెసఁగుదు రెందు మిన్నియు యథేష్టతఁ బుణ్యవశాప్తభోగముల్॥౬॥

అని యాయన కాస చూపిరి.

శాంతి—ఆహా! తరువాతఁ దరువాత?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! నే నేమి చెప్పుదు? అప్పు డది విని మాయ యిది శ్లాఘనీయ మనియె; మనస్సు దానికి లెస్సగా నంగీకరించె; సంకల్పుం డందు కనల్పోత్సాహంబు గావించె; స్వామియు నమ్మాయికిం గొండొక సమ్మతించి నట్లు కానంబడియె.

శాంతి—అయ్యయ్యో! క్రమ్మఱ నెప్పటిసంసారవాగురనే దేవర దగులు కొన్నాఁడే.

శ్రద్ధ—లేదులేదు కుమారీ!

శాంతి—మఱి యేమి జరిగినది?

శ్రద్ధ—అప్పుడు తత్పార్శ్వవర్తి యయినతర్కుఁడు వారి నంతఃక్రోధావేశకషాయితలోచనంబుల నవలోకించి యేలికతో నిట్లనియె. దేవా! యేమిది? విషయామిషగ్రాసాభిలాషు లగునేతదాస్థానధూర్తబకంబులచేత యథాప్రకారంబుగాఁ దాదృశవిషమవిష యాంగారంబులం గూలుపం బడుచు నిన్నే నీ వెఱుంగక యున్నవాఁడవు. ఓస్వామీ!

తే॥గీ॥ వేగ దాఁటంగ సంసారసాగరంబు,
యోగనావను సాగించి తేఁ గదయ్య;
బాగుబా గిప్పు డిది యేమి యాగడంబు?
దోఁగె దది మాని నిప్పులవాఁగులోన॥౭॥

శాంతి—మేలుమేలు! తరువాతఁదరువాత?

శ్రద్ధ—అంత నాతండు తదుక్తవాక్యంబు లాలకించి యోవిషయంబులారా! మీకుం బదివేలనమస్కారంబు లని మధుమతిం దిరస్కరించెను.

శాంతి—ఓహో! మహాసంతోషము. అమ్మా! మఱి నీ వీలాగ కక్ష్యకు బయలు వెడలినావు?

శ్రద్ధ—పుత్రీ! జీవస్వామి వివేకుని వీక్షింపఁ గోరి యతనిం దోడితెమ్మని నన్నుఁ బంచినాఁడు: కాబట్టి నేను మహారాజుసన్నిధికిం బోవ బయలు దేఱినాను.

శాంతి—అమ్మా! నేను నుపనిష దానయనార్థము మహారాజుచే నియుక్త నయినాను; కావున మన మింక స్వామినియోగము నెఱవేర్తము. పద.

(నిష్క్రమించిరి. ప్రవేశకము)

(తరువాతఁ బురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

పురు—(ఆలోచించిసంతోషముతో)ఓహో! యేమీ విష్ణుభక్తిదేవి మహిమ! ఆమెప్రసాదముచేతనే గదా!

మ॥ మమతావర్తములం దోలంచుకొని,భీమక్లేశ కల్లోలసం
ఘము లంఘించి,కళత్రబంధుహిత నక్రగ్రాహ సంగ్రస్తులక్
శమ మొందించి,క్రుధోగ్రబాడబశిఖల్ చల్లార్చి,తృష్ణా లతా
ఘము ఖండించి,భవాబ్ధిపార మహహా!గన్గొంటి నిన్నాళ్ళకున్॥౮॥

(తరువాత నుపనిషత్తు,శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

ఉప—సఖీ!న న్నితరజనవనితం బోలె నాథుఁడు, చిరకాల మి ట్లేకాకినిఁగా విడిచి పెట్టెను. ఆలాటినిష్కరుణుని మోము నే నేలాగు చూతును?

శాంతి—దేవీ!అంతలేసియాపదలపా లయినయేలికను నీ వేల నిందించెదవు?

ఉప—సఖీ! నాపడినపాట్లు నీవు చూడ లేదు గావున నీవిధమునఁ బలుకుచున్నావు;విను.

ఉ॥ చేతులకంకణాలు పొడి సేసిరి కెంపులు నుగ్గు నూచ గా;
నాతలమానికం బొలిచినారు కురుల్ చెదరంగ;న న్నయో!
యేతులువల్ స్వదాసిగ గ్రహింపఁ దలంపరు దుర్విదగ్ధులై?
ఘాతుకదైవయత్నమునఁ,గల్గె!వివేకుఁడు దూర మాటచేన్॥౯॥

శాంతి—సఖీ! ఇది యంతయు మహామోహుని దుర్విలసితము.ఇందు స్వామియపరాధ మేమి యున్నది?కామాదులకారణమున మనస్సును లోభ పెట్టుచు, వాఁడే వివేకుని నీకు దూరము చేసెను.అయినను విపన్నుండ యినస్వామివిషయ మయి నీ విట్లు సమయప్రతీక్షణము సేయుచున్నదానవు.ఇదే కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము గదా!సఖీ!నీవింక సమీపించి,నీదర్శనముచేతను, బ్రియాలాపముచేతను దేవరను సంభావింపుము. ఇప్పుడు నీవిద్వేషులు వినష్టు లయిరి-నీకోరికలు ఫలించినవి.

ఉప—సఖీ!ఇప్పుడు నే నిటు వచ్చుచుండఁగా గీతాకుమారి రహస్యమున నాతో "భర్త యగువివేకునకును,స్వామి యగుపురుషునకును బ్రశ్నోత్తరరూపముగా నీ వుత్తర మొసఁగి సంభావింపుము;వైళంబ ప్రబోధోదయంబు గాఁగలదు."అని వాక్రుచ్చినది.గురుజనము నెదుర నే నేలాగు దిట్టతనమును బూనఁగలను?

శాంతి—సఖీ! గీత పలికినయీవాక్యమునకు నీ వింతగాఁ జింతింప వలసిన దేమి?విష్ణుభక్తిదేవియు నీయర్థమే వివేకునకును బురుషునకును జెప్పి యున్నది.కావున నీవు వచ్చి భవద్దర్శనంబున భర్తను, నాదిపురుషుని సంభావింపుము.

ఉప—సఖీ!మంచిది,నీయిష్టము. (ఇద్దఱు నడుచుచున్నారు.)

(తరువాత రాజును శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

రాజు—శ్రద్ధా!ప్రియురాలి నుపనిషత్తును శాంతి చూచి యుండునా?

శ్రద్ధ—దేవా!దేవరయానతిం దల దాల్చి యరిగినది గదా!ఆమె నెట్లు చూడకుండును?

రాజు—ఆమెజాడ దాని కేమి తెలియును?

శ్రద్ధ—దేవా!మందరపర్వతమునందలి మధుసూదనాయతనంబున గీతాదేవి యొద్దఁ దర్కవిద్యాభయంబున నామె దాఁగ యున్నదని,మున్నే విష్ణుభక్తిదేవి దానికిఁ దెలియఁ జెప్పియున్నది.

రాజు—ఆమెకుఁ దర్కవిద్యవలన భయ మెందుచేత?

శ్రద్ధ—అదియంతయు నామెయే దేవరకు విశదపఱుపఁగలదు:దేవర శీఘ్రముగా దయచేయ వలయును;స్వామి తమరాక కెదురు చూచుచు నేకాంతమున నున్నవాఁడు.

రాజు—(దగ్గఱకుఁ బోయి)స్వామీ!నమస్కరించుచున్నాను.

పురు—వత్సా!ఇది ప్రక్రమవిరుద్ధ మయినయాచారము సుమీ-జ్ఞానవృద్ధుండవుగావున,నుపదేశదానంబునం జేసి నీవే మాకుఁ బితృప్రాయుండవు;చూడు.

ఆ॥వె॥ మున్ను ధర్మమార్గమును విస్మరించి,యా
త్మజుల వేల్పు లడుగ దానికొఱకు,
నెఱుకమైఁ బరిగ్రహించి తండ్రుల "విన
రయ్యకొడుకులార" యన రె సుతులు?॥౧౦॥

కావున నీవు మాయెడలఁ దండ్రివలెనే ప్రవర్తించునది;అదియే పరమధర్మము.

శాంతి—దేవీ!ఇదిగో! మహారాజు స్వామితోఁ గూడ నేకాంతమున నున్నవాఁడు;సన్నిధి కరుగుము.

ఉప—(సమీపించుచున్నది)

శాంతి—స్వామీ! ఇదిగో నుపనిషద్దేవి పాదాభివందన మాచరింప వచ్చినది.

పురు—అదికూడ దది కూడదు. తత్త్వావబోధోదయంబునం జేసి యీమె మాకు మాతృదేవత. కావున నీమెకే మేము నమస్కరింప వలయును.

సుగంధి॥ అంతె కా దనుగ్రహంబునందు మాత కీమె క
త్యంత మున్న దంతరంబు;తల్లి గాఢబంధసం
క్రాంతుఁగా నొనర్చుఁ గాని,కట్టు లన్ని దేవి యిం
తింతతునకలై చెడన్ నికృంతనంబుఁ జేసెడున్॥౧౧॥

ఉప—(వివేకునిఁ బూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూరుచున్నది)

పురు—అమ్మా!నీ విన్నాళ్ళు నెక్కడఁ గాలక్షేపముఁ జేసితివో యానతిమ్ము.

ఉప—స్వామీ!చిత్తగింపుము.

చ॥ జరిపితి నిన్నినాళ్ళు మఠచత్వరసీమల,శూన్యదేవమం
దిరముల,మూర్ఖవాదములఁ జేటిసప్రేలరిమూఁకచెంగటన్;

పురు—అమ్మా!వారు నీతత్త్వమే మయినఁ దెలిసికొనిరా?

ఉప—లేదు లేదు స్వామి!

మరి,ద్రవిడాంగనల్ నుడువుమాటకుఁ బోలె,మదుక్తికిం బొనర్తురు విపరీతభావములు,దోఁచినలాగ విచారితార్థులై॥౧౨॥

కావున వారల కస్మద్విచారణము కేవలము పరధనాపహరణార్థంబ.

పురు—తరువాతఁ దరువాత?

ఉప—పిమ్మట నే నొకప్పుడు—

మ॥ ఘృత వహ్న్యిధ్మ జుహూ స్రువాదికములుం,గృష్ణాజినంబుల్,పశు
ప్రతతుల్,సోమముఖాధ్వరంబులును,యూపశ్రేణులున్,దర్భ లి
ష్టితతుల్ మూఁగఁగఁ,గర్మకాండ ముపదేశింపంగ గర్త్వ్యప
ద్ధతులన్,జె న్నగుచున్నజన్నములవిద్యం గంటి మార్గంబునన్॥౧౩॥

పురు—తరువాత?

ఉప—స్వామీ!అప్పుడు నేను—"ఈమెయొద్ద నిన్ని పుస్తకములకట్ట లున్నవి;నా తత్త్వ మీమెకుఁ దెలియక పోవునా?కొన్నిదినంబు లీమెసన్నిధిని గడపెద" నని యాలోచించుకొంటిని.

పురు—తరువాత?

ఉప—పిమ్మట నట్టితలఁపుతోఁ దన్నుఁ జేర వచ్చిననన్నుఁ జూచి యాయజ్ఞవిద్య "ముద్దియా!నీయభీష్ట మేమి?"యని యడుగుటయుఁ,"దల్లీ! నే నిప్పు డనాథ నయితిని;కాఁబట్టి నీయొద్ద నుండఁ గోరుచున్నాను"అని పలికితిని.

పురు—తరువాతఁ దరువాత?

ఉప—అంత నన్నామె"నీ వేమి పని చేయుదువు?"అని మరలఁ బ్రశ్నవేసినది.

పురు—తరువాత?

ఉప—అందుకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా నే నిట్లు వలికితిని.

ఉ॥ ఎవ్వనియందుఁ దోఁచు జగ మెందు రమించు,లయించు నెందులో,
నెవ్వనిదీప్తి వెల్గు జగ మేనిది నైజసుఖోజ్జ్వలన్మహ
స్సెవ్వఁడు శాంతుఁ డక్రియుఁ డధీశుఁడు నిత్యుఁడు,ద్వైతదూరులై
యెవ్వనిఁ గంద్రు దుర్భవనివృత్తికి,నప్పురుషున్ నుతించెదన్॥౧౪॥

అన విని యాసవనవిద్య యొకింత చింతించి యిట్లనియె.

ఆ॥వె॥ ఈశ్వరుండు కావు పెట్టు లాత్మ యకర్త?

వస్తుధీ భవంబు వాపఁ గలదె
క్రియయె గాక? యట్టిక్రియ లెశాంతమనస్కుఁ
డాచరించి బ్రదుకు నబ్దశతము॥౧౫॥

కావున నిన్నుఁ బరిగ్రహించుట నాకుఁ బ్రయోజనం బని నేను దలంచెదను. అయినను గర్తయు భోక్తయు నగుపూరుషుం బ్రస్తుతించుచు నుండఁజాలితివా, నీ వెంతకాలము మాయొద్ద నిలువఁ గోరినను మాకభ్యంతరము లేదు.

రాజు——(సోపహాసముగా) ఓహో! ధూమాంధకారశ్యామలితలోచన యగు యజ్ఞవిద్య యిట్లు కుతర్కోపహత యగుచున్నది; ఏమీ! దానిదుష్పాండిత్యప్రకర్షము!

క॥ అచల మచేతన మగునినుము చలింపదె చుంబకంబుముం దటు జగముల్
రచియించు మాయ, విభుదృక్ప్రచోదనను; నీశునీశ్వరత్వం బిదయే॥౧౬॥

కాఁబట్టి యట్టిదృష్టి తమోంధులకే. అజ్ఞానప్రభవం బగునీసంసారంబును గర్మంబులచేత శమింపం జేయఁ జూచునయ్యజ్ఞవిద్య, యంధతమసంబు నంధకారంబుచే నపనయింపం దలంప దెట్లు?

ఆ॥వె॥ లలి స్వభావలీనములును, దమోమయమ్ములును నయినసప్తభువనములను,
వెలయఁ జేయువానిఁ దెలియువాఁ డమృతుఁ డౌ;
భవవిముక్తి కన్యపథము లేదు॥౧౭॥

పురు—— తరువాతఁ దరువాత?

ఉప——స్వామీ! అయ్యజ్ఞవిద్య క్రమ్మఱం దనలోఁ దాను విమర్శించుకొని "సఖీ! భవదీయసన్నికర్షంబున దుర్వాసనోపహతు లయి యస్మదంతేవాసులు కర్మంబులయెడ నపగతాదరులు గాఁగలరు; కాఁబట్టి నాతల్లి కానా! నీ విచ్చోటు విడిచి, నీయిచ్చ వచ్చినయెచ్చటికేని విచ్చేయ ననుగ్రహింపుము" అని బతిమాలుకొనెను.

పురు——తరువాతఁ దరువాత?

ఉప——పిమ్మట నే నామెను వీడుకొని బయలుదేఱితిని.

పురు——తరువాత?

ఉప——స్వామీ! అటువెనుకఁ గర్మకాండసహచరి యయినమీమాంస నాకుఁ గానఁబడినది

తే॥ గీ॥ ప్రాంచ దధికారభాజి కర్మముల క్రమముఁ
దెలిపి, ప్రాప్తోపదే శాతిదేశములను
నొందుచితాంగముల నామె యొప్పుచుండు,
నాతి శ్రుత్యాదికప్రమాణయుత యగుచు॥౧౮॥

పురు——తరువాత?

ఉప——స్వామీ! యామీఁదట నామెను గూడ యథాపూర్వముగా నాశ్రయార్థము ప్రార్థించితిని. అంత నామెయు నమ్మా! నీ వేమి పనిఁ జేయుదు వని నన్నుఁ బ్రశ్న చేసినది- అందుపయిని "ఉ॥ ఎవ్వనిచే జనించు జగము" ఇత్యాది నే నుత్తర మిచ్చితిని.

పురు——తరువాత?

ఉప——స్వామీ! ఆమాటపయిని మీమాంస, తనసూరెల నున్నశిష్యులయాననంబు లాలోకించి యిట్లనియె- లోకాంతరఫలోపభోగయోగ్యుఁ డయినపురుషు నుపపాదించుటంజేసి మన కుపయోగ మున్నది; కాఁబట్టి, కర్మోపయుక్త నీమెను జేకొనుఁడు. నావుడు వారలలో నొకఁ డమ్మాటకు సమ్మతించెను గాని, వే ఱొకఁడు సుప్రసిద్ధప్రతిష్ఠుండు మీమాంసాహృదయాధిదైవతంబు నాఁ జనువాఁడు కుమారిలస్వామి యనువాఁ డిట్లనియె. దేవీ! ఈమె యకర్తయు నభోక్తయు నగునీశ్వరుం గాని, కర్మోపయుక్తుం డగుపూరుషుం బ్రతిపాదింపదు. కర్మంబుల కీమె యేమాత్రము నుపయోగపడదు. నా విని మఱియొకఁ డిట్లనియె. ఏమీ! లౌకికపూరుషుండు గాక యీశ్వరుం డని వేఱొండు గలఁడా? అనుటయుఁ బకపక నవ్వి యకుమారిలుండు వెండియు నిట్లు యివ్వడి వక్కాణించెను- అవు నొయి కలఁడు.

మ॥ ఒకఁ డీక్షించు జగద్విచేష్టితము లన్యుం డుండు మోహాంధుఁడై;
యొకఁ డాసించి కొనుం గ్రియాఫలము లన్యుం డర్థికి వ్విచ్చుఁ దా;
నొకఁ డాజ్ఞాపితుఁడౌఁ బనుల్ సలుప, నన్యుం డీశుఁడే ప్రాణికో
ట్లకుఁ; నిస్సంగుఁడు పూరుషుం డెటు క్రియల్ గావింపఁగాఁ గర్తయా॥

రాజు—(సంతోషముతో) ఓహోహో! తాంత్రికకుమారిలస్వామీ! నీవు ప్రత్యుత్పన్నబుద్ధివి; ఆయుష్మంతుఁడవు గమ్ము.

క॥ రెండు సుపర్ణంబులు జత
నుండుం గూడుకొని యవ్వి యొకవృక్షమునన్;
బండినపిప్పలమును నం
దొండు భుజించున్; భుజింప కొకఁడు పొలుచున్॥ ౨౦॥

పురు—తరువాతఁదరువాత?

ఉప—స్వామీ! పిమ్మట నే నమ్మీమాంసను గూడ వీడుకొని బయలుదేఱితిని.

పురు—తరువాత?

ఉప—స్వామీ! అనంతర మేను బహుశిష్యవర్గోపాస్యమాన లగుతర్కవిద్యలఁ బెక్కుర నవలోకించితిని. వారిలో—

మ॥ తవులున్ విశ్వవిశేషకల్పనచణత్వంబందు నొక్కర్తు; చం
డవిధిన్ సచ్ఛలజాతినిగ్రహమయన్యాయంబులన్ వాదజ
ల్పవితండల్ పచరించు నొర్తు; ప్రకృతిన్ భాగించి యాత్మప్రభే
దవివక్షన్ మహదాదిసర్గసరణిన్ దత్త్వంబు లొర్తెన్నెడున్॥ ౨౧॥

పురు—తరువాత?

ఉప—స్వామీ! అనంతర మే నాతర్కవిద్యలయొద్ద కేగి,వారు నన్నడిగినమాట కుత్తరముగా "ఉ॥ ఎవ్వనియందుఁ దోఁచు జగము" ఇత్యాది మదీయకర్మంబు నుదాహరించితిని. అంత నేమి చెప్పుదు! నాపలుకుల కాకలుకులు వికవిక నగి యెకసక్కెముగా "ఓసిజైనమాలినవదరా! విశ్వ మెల్లఁ బరమాణువులవలనఁ గలుగుచున్నది; ఈశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణము" అని యొర్తును, "ఓసిదోసీ! యిది యేమే యీశ్వరునే వికారిని జేసి యాయనకు వినశ్వరత్వంబు నాపాదించుచున్నదానవు? ప్రధానమువలననే విశ్వోత్పత్తి" యని సక్రోధముగా నొక్కర్తును, నన్ను ధిక్కరించి పలికిరి.

రాజు—ఔరా! దుర్మతు లాతర్కవిద్య లీమాత్రమును దెలియఁ జాలరు! ఘటాదులుం బోలె బ్రమేయజాతంబు సర్వంబును గార్యంబ కావునఁ, బరమాణుప్రధానోపాదానకారణత్వంబు నుపేక్షణీయంబ.

మ॥ జలజైవాతృకుఁ డంతరిక్షనగర స్వప్నేంద్రజాలాదులుం

బలెఁ గార్యంబు జగం బసత్య ముదయధ్వంసాదియుక్తంబు; శు
క్తిలసద్రూప్యము స్రగ్భుజంగమము భాతిన్, స్వప్రకాశున్ హరిన్
దెలియం జాలమిఁ దోఁచి వే చెడును గాదే తత్త్వబోధంబునన్?॥

ఇంక సవికారశంకయు ముగ్ధవధూవికల్పవిలసితమే చూడు.

చ॥ అమలము నిష్కళం బనుదితాస్తనిరంతరభాసముం బ్రశాం
తము నగుజ్యోతి,విశ్వజనసంబున నెట్లు వికార మొందు? సాం
ద్రము లసితోత్పలచ్ఛవియుతంబులు సారెకు వారివాహబృం
దము లుదయించినం,దివికి దాన వికార మదేటి పారయన్?॥ ౨౩॥

పురు—ఓహోహో! ఈప్రజ్ఞావంతునివిమర్శనము నామనము నానందసముద్రమున ముంచుచున్నది! (ఉపనిషత్తుతో) తరువాతఁ దరువాత?

ఉప—స్వామీ! తరువాత నాతర్కవిద్య లందఱు నేకమై నామీఁద మండిపడి మాయురే! యిది విశ్వవిలయంబున ముక్తిం జెప్పుచు నాస్తికపథంబునం బయలుదేఱినది; దీనిం బో నీకు పోనీకుఁ డని మహాసంరంభమ్మున నొక్కుమ్మడి నన్ను నిగ్రహింపం బ్రయత్నించిరి.

పురు—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత?

ఉప—తరువాత వారిసంరంభంబునకు నాప్రాణము లడలిపోయి యతిశీఘ్రముగా నక్కడినుండి పరుగువాఱి దండకారణ్యంబునం బ్రవేశించితిని. పిమ్మట మందరశైలోపకల్పితం బయినమధుసూదనాయతనంబున కనతిదూరంబున వారు నన్ను దొరకఁ బట్టుకొని—

ఉ॥ చేతులకంకణాలు పొడి సేసిరి కెంపులు నుగ్గు నూచగా;
నా తలమానికం బొలిచినారు కురుల్ చెదరంగఁ; ద్రెంపినా
రా తెలిముత్తియంపుసరు లంగదుకూలము దోఁచినారు—

నా కచ్చట నిత్యాద్యవస్థ సంజాతం బయినయది-

పురు—తరువాతఁ దరువాత?

ఉప—స్వామీ! అనంతర మాదేవళంబునుండి గదాపాణులు కొందఱు పురుషు లీవలవచ్చి నిర్దయంబుగా మర్దించుటంజేసి యాకర్కశురాండ్రు యథాయథ లయి దిగంతంబు లతిక్రమించి పాఱి పోయిరి.

రాజు—(సంతోషముతో) దేవీ! నీవంటివారి నతిక్రమించి వర్తించువారిని భ

గవానుఁడు విశ్వసాక్షి క్షమియింపఁడు గదా!

పురు—తరువాతఁ దరువాత?

ఉప—నే। నాతతభీతి గీతనెల వంతటఁ జొచ్చితి నందె లూడఁగన్॥౨౪॥

అట్లు తనయాశ్రమంబునం బ్రవేశించిననన్ను గీతాకుమారి యాలోకించి, ససంభ్రమంబుగా "నోహోహో! యమ్మ యమ్మ" యనుచుం గ్రుచ్చి కవుంగలించుకొని నన్నుఁజేర్చుకొనియె. అనంతర మక్కుమారితో నాదుఃఖమును నేను వెడలఁ బోసికొన నది యి ట్లనియె. అమ్మా! ఏతద్విషయంబున నీమనస్సును క్షోభపెట్టుకోకుము- నీయెడం బ్రమాణబుద్ధి లేక యాసురభావంబున విచ్చలవిడిగా నెవ్వరు సంచరింతు రవ్వారలకు నీశ్వరుండే తగినశాస్తి సేయఁగలఁడు. చూడు శ్రీమన్నారాయణుం డట్టివారలంగూర్చి గీతలయం దే మనుచున్నాఁడో.

"క॥ క్రూరాత్ముల నే నశుభా
చారులను నరాధములను సంతతవైర
ప్రారంభుల దుస్తరసం
సారాసురయోనులం దజస్రము ద్రోతున్॥" అని పఠించినది.

పురు—(సకౌతుకంబుగా) దేవీ! నీప్రసాదంబునఁ దెలియఁ గోరుచున్నాను. ఆయీశ్వరుఁ డన నెవఁడు?

ఉప—(కోపగించుకొన్నట్టు) తన్నుఁ దా నెఱుంగనివానికి నంధునకుఁ బోలె నెవ్వరు ప్రత్యుత్తర మీయఁగలరు?

పురు—(హర్షముతో) ఏఘీ! నేనే యాపరమేశ్వరుఁడనా?

ఉప—మ తేమి? చూడు.

క॥ పరులరు గారు సనాతన
పురుషుఁడు నీకంటె,నీవు పురుషునికంటెన్;
సరసున రవివలె నలనీ
విరుదెఱుఁగుగ భిన్నుఁ డైతి వింతియ మాయన్॥౨౫॥

పురు—(వివేకునితో) ఓయిమహాత్మా! ఈమహానుభావురా లనుగ్రహించి చెప్పినదిగాని,తదర్థ మేమో లెస్సగ నాకు బోధపడ కున్నది.

క॥ భిన్నుఁ డవచ్ఛిన్నుం డగు
నన్ను జరాప్రముఖధర్మ నశ్వరుని, సమ
భ్యున్నత సచ్చిత్సుఖ సం
పన్నాత్మునిఁ గాఁగ దేవి పలికెడు వింటే?॥౨౬॥

వివే—స్వామీ! పదార్థాపరిజ్ఞానమే తద్వాక్యార్థము మీకు బోధపడమికి ముఖ్యహేతువు.

పురు—మహాత్మా! అట్లయినఁ దదవబోధమున కుపాయ మేదో యాన తిమ్ము.

వివే—ఇదిగో నిదే—

ఉ॥ కా నిది యంచు వేర్పఱుపఁగా,మదితోఁ గలతత్త్వముల్ లయం
బైనతఱిన్, జిదాత్మను త్వమర్థము దోఁచుడుఁ, దత్త్వమస్యభి
ఖ్యానమహాశ్రుతిన్ హతభవాంధతమిస్ర మనంత మంతర
న్యూనసుఖంబు శాంత మలజ్యోతి స్వయంప్రభ ముజ్జ్వలం బగున్॥౨౭॥

పురు—(ఆనందముతో,విన్నయర్థమును విమర్శించుకొనుచున్నాఁడు)

(తరువాత నిదిధ్యాసనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

నిది—"ఓనిదిధ్యాసనా! నీ వెఱింగినయస్మదభిప్రాయమును, వివేకసన్నిధానమున నుపనిషత్తునకు నిగూఢముగా బోధపఱిచి, నీవు పురుషునియం దుండుము." అని విష్ణుభక్తిదేవి నా కాన తిచ్చినది.(చూచి) ఇదిగో నుపనిషద్దేవి,వివేకునితోడను బురుషునితోడను గూడుకొని చేరువనే యున్నది. ఆమెను సమీపించెదను.(సమీపించి యుపనిషత్తుతో రహస్యముగా)అమ్మా! విష్ణుభక్తిదేవి "దేవతలు సంకల్పయోనులు; నీవుగర్భవతి వని నేను యోగధ్యానమునఁ దెలిసికొన్నాను. భవదీయోదరంబునఁ గ్రూరసత్వ యగు విద్యాకన్యయుఁ,బ్రబోధచంద్రుండును నున్నవారు- అందు విద్యాకన్యను, సంకర్షణవిద్యాప్రభావంబున మనస్సునందు సంక్రమింపం జేసి,ప్రబోధచంద్రునిఁ బురుషునకు సమర్పించి,నీవు వివేకునితో నాయొద్దకు నేతెమ్ము."అని నీ కాజ్ఞాపించినది.

—భగవతి యాజ్ఞ చొప్పునఁ బ్రవర్తించెదను. (వివేకునితోనిష్క్రమించుచున్నది) (నిదిధ్యాసనుఁడు పురుషుం జేరుచున్నాఁడు)

కలో) ఓహో! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!

స్రగ్ధర॥ నృత్యచ్ఛందపాచ్ఛటా సన్నిభవిభ వెలుఁగన్ దిక్తు లికరంన్య యోహెు
ప్రత్యక్షస్ఫోటితాస్థిప్రచయయుగ మనోవత్సముల్ వచ్చి, మోహ
ప్రత్యర్థి పారిణముల్, తద్భటులయుసుఱులుం బాపి, వే మాయ మై పో
నత్యర్థం బీప్రబోధోదయయుఁడు పురుషు నభ్యర్ణముల్ దా భజించెన్॥

(తరువాతఁ బ్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ప్రబో—మ॥ ఇది సంప్రాప్త మహో పీతం బెదిః పూతం బేదీః సముత్సారితం
బెదిః స్వార్థం బెదిఃవాప్రివితం బెదిఃనిజం బిం జేదియున్ లే దెవం
... సహజప్రకాశవళితం బుద్ధ్యాత్రిలోకంబు వాం
... యుష్మాద్రిక వితర్క కరక శత, నేఁ దాదృక్ప్రబోధేందుఁడన్॥

(నడచి) ఇదిగో పురుషుఁడు; సమీపించెదను. (సమీపించి) మహాత్మా! ప్రబో
ధచంద్రుఁడను నమస్కరించుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఇటు రమ్ము. నన్నుఁ గౌఁగలించుకొమ్ము.

(ప్రబో ... చేయుచున్నాఁడు)

పురు (... సంతోషముతో) ఓహో! విఘటితతిమిరపటలంబు ప్రభాతంబు సంజా
తం బాయెను.

ఆ. వె॥ తొలఁగెను మోహతమము, దూల్చె వికల్పను
షుప్తి, పొడమె బోధశుభ్రరశ్మి,
శ్రద్ధ మతివివేకశాంతియమాదు లీ
విశ్వ మేను దోఁచ విష్ణువగను॥౩౦॥

మహానుభావురాలగు విష్ణుభక్తిదేవి ప్రసాదంబున, నేను సర్వథా కృతకృ
త్యుఁడ నయినవాఁడను. ఇప్పు డాయనే నేను.

చ॥ ఎనయక పేనితో, నడుగ కేమియు, దిక్కున కొంటె మూల కొం
... లేక ... ప్రసం
... క్రమంబుఁ దాల్చి, న
... మోహాత మాయవిసాధితు ...

విష్ణుభక్తి—(ప్రవేశించి ... సంతోషముతోఁ బురుషుని సమీపించి) ఓహో
చిరకాలమునకు మా మనోరథము ఫలించినది. వత్సా! ...
... గాంచితిని.

... గహమునకు దుష్కర మేది? (పాదములమీఁదఁ బడు
చున్నాఁడు)

... (... యెత్తుచు) వత్సా! లే లెమ్ము. నీ కింకను నావలనఁ
... గా చెప్పుము.

పురు—... ! ఇంతకన్నను నాకుఁ బ్రియ మే మున్నది? చూడు.

... తాఖిల
... కృతకృత్యతనువివేకుఁడు పొందెన్;
... నందము నరజ
... నగుపదమందు నిలువఁ గలిగితి నేనున్॥౩౧॥

అయినను నిట్లగుఁగాక. (భరతవాక్యము)

మ॥ కురియుం గావుత వాన బోరునను లోకు ల్మెచ్చఁ బర్జన్యుఁ డీ
ధరఁ జాలింతురుగా కుపప్లవతతు ల్దప్పంగ సత్పార్థివుల్;
పరమాతంక మమత్వ దుర్విషయ జంబాలంబుసంసార మున్
శరధిన్, ద్వత్కృపఁ దత్త్వసంప్లుతమముల్ జ్ఞానుల్ విలంఘించుతన్॥

గద్య॥ ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధు
వంశక్షీరనీరాకర రాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగో
త్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబా గర్భశుక్తి ముక్తాఫల సూర
పరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయ
నామధేయాంధ్రీకృత శాంతరసప్రధానం ప్రబో
ధచంద్రోదయనాటకంబునందు జీవ
న్ముక్తినామకంబగు ...
షష్ఠాంకము.

21683

ఏతత్కవికృతము. వగ్రంథములును
వానిమూల్యాదులును వివరించుపట్టిక.

సూక్తివసుప్రకాశకము. (లోకదృష్టాంతసమన్వితనీతిబోధకపద్యగ్రంథము. ౧౮౯౨-౧౮౯౩ సంవత్సరములం బ్రవేశపరీక్షకుం బఠనీయమైనది.) ౦-౧౨-౬

సుగుణప్రదర్శకము. (రెండవతరగతిబాలురకుపయుక్తము.) ౦-౪-౬

నందనందనశతకము. (విష్ణుభక్తుల కానందకరము.) ౦-౧-౬

భగవత్కీర్తనలు. (సర్వభక్తహృదయానందకరము.) ౦-౧-౬

భక్తచింతామణి. (సర్వపండితభక్తహృదయాహ్లాదకరము.) ౦-౪-౬

ప్రబోధచంద్రోదయనాటకము. (అద్వైతసిద్ధాంతబోధకము, శాంతరసప్రధానము.) ౦-౧౦-౬

విక్రమోర్వశీయనాటకము. (శృంగారరసప్రధానము.) ౦-౮-౬

...సందేశము. (విప్రలంభశృంగారవర్ణనము.) ౦-౫-౬

...మహిమానువర్ణనము, ...నౌకావిహారము. } చాటుప్రబంధములయిన రెండుచంపకమాలికలు. } ౦-౨-౬

సుమనోమనోజ్ఞము. (భారతవచనకావ్యము, ప్రథమభాగము, సటీకము.) ౦-౧౨-౬

డిటో (కేవలమూలము.) ౦-౫-౬

డిటో (ద్వితీయభాగము.) ౦-౧౦-౬

ఈక్రిందిగ్రంథములు త్వరలోనచ్చుపడంగలవు.

వేణీసంహారనాటకము. (వీరరసప్రధానము, భారతకథ.)

సూర్యశతకము. (మయూరకవివిరచితమునకుం దెనుఁగు.)

పండితరాజశతకము. (భామినీవిలాసమునకుం దెనుఁగు.)

దైవభక్తినిగుఱించినయుపన్యాసము.

సుమనోమనోజ్ఞము. (భారతవచనము, తృతీయభాగము.)

END OF
TITLE